

OUTORATIEWE BIBLIOGRAFIE

Abt Associates South. 2000. The Impending Catastrophe: A Resource Book on the Emerging HIV/AIDS Epidemic in South Africa. *Urban Health and Development Bulletin*, vol.3, p.25-27.

Adler, G. 2000. AIDS 2000: No Easy Answers. Health Monitor. *Indicator South Africa*, vol.13, no.3, p.57-63.

African Microenterprise AIDS Initiative. 2004. *Preventing the spread of HIV & AIDS by empowering women in Africa*.

(<http://www.microcreditsummit.org/press/Africanmicro.htm>) (27/04/2004).

AIDS and the Family. Entire Community Faces New Demands. 1991. *Salus*, December 1991, vol.14, no.5, p16-17.

AIDSJourneys.Org 2003. *Just the facts (About AIDS)*.

<http://www.aidsjourneys.org/aidsinfo.html> 29/03/2003).

AIDS Cost SA \$70bn in Decade to 2002. <http://iafrica.com/news/sa/334462.htm> (14/07/04).

AIDS Law Project. 1999a. Inequality, Sex Differences and the Progression of AIDS. In *Equality or Bust, Aluta Continua. AIDS Law Project Policy Review and Update*, p10.

AIDS Law Project. 1999b. Report on HIV & AIDS and Violence against Woman. In *Equality or Bust, Aluta Continua. AIDS Law Project Policy Review and Update*, p8.

allAfrica.com 2003. *Deadly Myths About HIV/AIDS*.

<http://allafrica.com/stories/printable/200111300225.html> (28/03/2003).

Altenroxel, L. 2003. *A Booste for the Battle Against HIV/AIDS*.

<http://www.hivan.org.za/arttemp.asp?id=3173> (24/04/2003).

Ateka, G.K. 2000. HIV/AIDS: Global Impact and Human Rights – A Southern African Perspective. *AIDS Scan*, vol.12, no.2, June/July 2000, p.3-6.

Bacon, Francis. 1620. *Novum Organum*, London.

Barnett, T. & Whiteside, A. 1996. Locating the Economic Impact of HIV/AIDS. *AIDS Analysis Africa (Southern Africa Edition)*, June/July 1996, vol.7, no1, p.3-4.

Barnhart, C.L. & Barnhart, R.K. 1978. *The World Book Dictionary. Volume Two L-Z*. Chicago: World Book-Childcraft International, Inc.

Barolsky, V. 2003: *AIDS Review 2003: (Over) Extended*. Series editor: Mary Crewe. Centre for the Study of AIDS, Pretoria: University of Pretoria.

Barrett, G. & Victor, C.R. 1994. “We just want to be a normal family ...”. Paediatric HIV/AIDS Services at an Inner-London Teaching Hospital. *AIDS Care*, vol.6, no.4, p.423-433.

Beeker, C., Guenther-Grey, C. & Raj, A. 1998. Community Empowerment Paradigm and the Primary Prevention of HIV/AIDS. *Social Science Medicine*, vol.46, no.7, p.831-842.

Bell, D.C., Richard, A.J., Montoya, D., Elwood, W.N., Goush, S.N. & Matta, B.N. 1998. Social Network Utility and the Economics of Risk: The Case of HIV. *Journal of Economic Behavior and Organization*, vol.33, p.195-205.

Bonuck, K.A. 1993. AIDS and Families: Cultural, Psychosocial, and Functional Impacts. *Social Work in Health Care*, vol.18, no.2, p.75-89.

Bowman, G.W. 1998. *Dying, Grieving, Faith, and Family. A Pastoral Care Approach*. New York: The Haworth Pastoral Press.

Bradley, C. & Weisner, T.S. 1997. Introduction: Crisis in the African Family. In *African Families and the Crisis of Social Change*. Edited by T.S.

Bray, J.H. & Frugé, E. 2000. Assessment and Evaluation of HIV/AIDS Families. In *Working with Families in the Era of HIV/AIDS*. Edited by Willo Pequegnat and José Szapocznik. London: Thousand Oaks, p.27-43.

- Brown, M.A. & Powell-Cope, G.M. 1992. *Caring for A Loved One with AIDS. The Experience of Families, Lovers, and Friends*. Seattle and London: University of Washington School of Nursing.
- Buckingham, R.W. 1992. *Among Friends. Hospice Care for the Person with AIDS*. Prometheus Books, Buffalo: New York.
- Burke, M.T. & Miller, G. 1996. Using the Spiritual Perspective in Counselling Persons with HIV & AIDS: An Integrative Approach. In *Counselling and Values*, vol.40, p.185-195.
- Castro, R., Orozco, E., Aggleton, P., Eroza, E. & Hernandez, J.J. 1998. Family Response to HIV/AIDS in Mexico. *Social Science Medicine*, vol.47, no.10, p.1473-1484.
- Catalan, J., Beevor, A. *et al.* 1996. Women and HIV Infection: Investigation of its Psychosocial Consequences. *Journal of Psychosomatic Research*, vol.41, no.1, p.39-47.
- Campbell, C. 2003. *African Issues: Letting Them Die. How HIV/AIDS Prevention Programmes Often Fail*. US & Canada: Indiana University Press.
- Canadian AIDS Society. 2004. *HIV & AIDS in the Workplace: Let's Talk How to Communicate with Managers and Employees*.
(<http://www.cdnaids.ca/web/casmisc.nsf/cl/cas-gen-0063>) (08/07/2004).
- Charmaz, K. 2000. Grounded Theory: Objectivist and Constructivist Methods. In *Handbook of Qualitative Research*, 2nd edition. Edited by Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln. Thousand Oaks, London: SAGE Publications. p.509-536.
- Chekryn, C. 1989. Families of People With AIDS. *The Canadian Nurse*. September 1989, p.30-32.
- Chintu, C. & Mwinga, A. 1999. An African Perspective on the Threat of Tuberculosis and HIV/AIDS – Can Despair Be Turned to Hope? *The Lancet*, vol.353, p.997.
- Cilliers, S.P. & Joubert, D.D. 1985. *Sosiologie: 'n Sistematiese Inleiding*. Stellenbosch: Kosmos-uitgewer.

Cleaton-Jones, P. 1997. Changing Trends in Ethical Evaluation of Research Involving HIV-positive Individuals. *AIDS Bulletin*, September 1997, vol.6, no.3, p.14-15.

Cock, J. 1989. *Domestic helpers and Madams. A Study in the Politics of Exploitation*. Johannesburg: Ravan Press.

Crewe, M. 1995. Glossy Pages Glossy Fables. Magazines Tell Stories About AIDS. *South African Medical Research Council. AIDS Bulletin*. July 1995, vol.4, no.1, p.21-22.

Crewe, M. 1996. How Far Has the NACOSA Plan Been Implemented? *AIDS Bulletin*, September 1996, vol.5, no.2, p.1-2.

Crewe, M. 2000. A University Responds to HIV/AIDS. *AIDS Analysis Africa (Southern Africa Edition)*, February/March 2000, vol.10, no.5, p.11-12.

Cutnell, John D. & Johnson, Kenneth W. 2001. *Physics*. John Wiley & Sons, Inc.

Dalrymple, L. & Jaffe, A. 1997. *Dradomestic helperE: A Drama Approach to HIV/AIDS Education*. In *AIDS Bulletin*, June 1997, vol.6, no.1, p.29-32.

Danziger, R. 1990. *Women and AIDS. The Social Context*. London: Rights and Humanity. The International Movement for the Promotion and Realisation of Human Rights and Responsibilities.

DeJong, J. 2003. *Making an Impact in HIV and AIDS*. London: ITDG.

Dekha Distributors BK (ongedateer). *Die Huisvrou en die Huiswerker / The Housewife and the Domestic Worker*.

De Lille, P. 2001. Goedgedacht Forum for Social Reflection. Summary notes from a debate on 10 November 2001: "Women, Poverty and Development". <http://www.goedgedacht.org.za/debates/011111.html> (26/06/2004).

Denscombe, M. 2003. *The Good Research Guide*. Philadelphia: Open University Press.

Denzin, N.K. & Lincoln, Y.S. 1998a. Introduction. Entering the Field of Qualitative Research. In *Strategies of Qualitative Inquiry*. Edited by Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln. Thousand Oaks, California: SAGE Publications, p.1-34.

Denzin, N.K. & Lincoln, Y.S. 1998b. Part II: Major Paradigms and Perspectives. In *The Landscape of Qualitative Research. Theories and Issues*. Edited by Norman K. Denzin and Yvonna S. Lincoln. Thousand Oaks, California: SAGE Publications, p.185-193.

Denzin, N.K. & Lincoln, Y.S. 2000. Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research. In *Handbook of Qualitative Research*, 2nd ed. Edited by Norman K. Denzin and Yvonna S. Lincoln. Thousand Oaks, California: SAGE Publications, p.1-29.

Depression and HIV. 2001. Project Inform.

<http://www.projinf.org/fs/depression.html> (08/07/04).

Derevenco, M.R. 1997. Stranger in a Strange Land: The Psychologist on the AIDS Unit. In *Psychotherapy and AIDS: The Human Dimension*. Edited by Lucy A. Wicks. New York: Taylor and Francis Publishers, p.224-246.

Dey, I. 1995. *Qualitative Data Analysis. A User-friendly Guide for Social Scientists*. London: Routledge.

Disease, Bigotry and Imperialist Hypocrisy. South Africa Torn by AIDS Crisis. 2001. Reprinted from *Workers Vanguard* No. 749, 5 January 2001, p.1-15.

<http://www.icl-fi.org/ENGLISH/AIDS.HTM> (23/06/04).

Dobson, J. 2001. The Family in Crisis. *Focus on the Family*, October 2001, p.2-4.

Domestic Servants and UIF Payments. 2003.

<http://www.workinf.com/free/Sub-for-legres/Data/UIF/domestics.htm> (05/05/2003).

Douma, J. 1987. *Aids Meer Dan Een Ziekte*, 2de druk. Kampen: Uitgeverij Van D Berg.

Du Plessis, A. 1990. Managing AIDS at the Workplace: Some Issues and Considerations for Human Resource Practitioners. *AIDS Scan*, vol.2, December 4, 1990, p.6-9.

Du Plessis, E. 1999. Die Sosio-Ekonomiese Impak van VIGS. *Woord en Daad*, Somer 1999, p.17-19.

Du Plessis, M. 2000. Applicants for Employment Who Are HIV Positive: A Recent Case. *AIDS Analysis Africa (Southern Africa Edition)*, June/July 2000, vol.11, no.1, p.12-20.

Du Venage, G. 2001. Africa HIV Scare in the Nursery. White Employers Defy Law to Test Black Domestic in South Africa. *Chronicle Foreign Service*. <http://www.sfgate.com> (25/06/04).

Earl-Taylor, M. 2003. *HIV & AIDS, the Stats, the Virgin Cure and Infant Rape*. <http://www.scienceinafrica.co.za/2002/april/virgin.htm> (29/03/03).

Ebersöhn, L. & Eloff, I. 2003. *Woord en Daad / Word and Action*, Herfs / Autumn 2003, p.12-14.

Elkind, D. 1994. *Ties That Stress. The New Family Imbalance*. Cambridge, Massachusetts, London, England: Harvard University Press.

Els, C. & Van Vuuren, M.V.J. 1998. Stress in the Family System. *CME South Africa's Medical Education Monthly*, January 1998, vol.16, no.1, p.27-32.

Erasmus, S. 1995. AIDS in the Workplace. *Entrepreneur*, July 1995, vol.14, no.6, p.7-9.

Esterhuyse, W. 1991. *Sake-etiek in die Praktyk*. Pretoria: J.L. van Schaik (Edms) Bpk.

Ethics and Research Statement. 2003. Pretoria: Faculty of Education, University of Pretoria (unpublished) S6680/03.

Evian, C. 1995. AIDS and Social Security. *AIDS Scan*, October 1995, vol.95, no.3, p.8-11.

Evian, C. 2003. *Primary HIV/AIDS Care. A Practical Guide for Primary Health Care Personnel in the Clinical and Supportive Care of People with HIV/AIDS*. 4th ed. Houghton, South Africa: Jacana Media.

Eversole, T. 1997. Psychotherapy and Counselling. In *HIV Mental Health for the 21st Century*. Mark G. Winiarski. New York & London: New York University Press, p.23-38.

Ezzy, D. 2000. Illness Narratives: Time, Hope and HIV. *Social Sciences & Medicine*, no.50, p.605-617.

Follow-up on HIV & AIDS. 2004.

<http://www.drgreene.org/blank.cfm?print=yes&id==21&action=detail&re> (23/06/04).

Friessen, H., Ekpini, E., Sibailly, T. & De Cock, K. 1997. Diagnosing Symptomatic HIV Infection and AIDS in Adults. *Update: The Journal of Continuing Education for General Practitioners*, vol.12, no.3, p.102-104.

Friguglietti, R.S. 1989. *Domestic Workers: Dependency vs Self-Assertiveness in the Workplace*. Pretoria: University of Pretoria.

Floyd, K. & Wilkonson, D. 1997. Tuberculosis in the HIV/AIDS Era: Interactions, Impacts and Solutions. *AIDS Analysis Africa (Southern Africa Edition)*, August/September 1997, vol.8, no.2, p.6.

Fontana, A. & Frey, J.H. 2000. The Interview. From Structured Questions to Negotiated Text. In *Handbook of Qualitative Research*, 2nd ed. Edited by Norman K. Denzin and Yvonna S. Lincoln. Thousand Oaks, London: SAGE Publications, p.645-672.

Fröhlich, J. & Moodley, P. 1997. The National AIDS Convention of South Africa – NACOSA. *AIDS Bulletin*, May/June 1997, vol.6, no.1-2, p.24-26.

Galloway, M.R. 1998. Home-Based Care – the Practical Issues. *AIDS Bulletin*, issue 7, December 3, 1998, p.12-15.

Gardner, J.F. & Wiedemann, T. 1991. *The Roman Household. A Sourcebook*. London & New York: Routledge.

Gelles, R.J. 1995. *Contemporary Families. A Sociological View*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications.

Gender and HIV & AIDS. *Drivers of the Epidemic. Stigma and Discrimination. Consequences of Stigma*.

<http://www.eldis.org/gender/dossiers/stigmaconseq.htm> (27/06/04).

Gilbert, L. & Walker, L. 2002. Treading the Path of Least Resistance: HIV/AIDS and Social Inequalities – a South African Case Study. In *Social Science & Medicine*, vol.54, p.1093-1110.

Gielen, A.C., McDonnell, K.A., Wu, A.W., O'Campo, P. & Faden, R. 2001. Quality of Life Among Women Living with HIV: The Importance of Violence, Social Support, and Self Care Behaviors. *Social Science and Medicine*, vol.52, p.315-322.

Gillmer, H.M. 1992. *Pedagogiese Kwesbaarheid en Disfunksie in die Hedendaagse Kerngesin*. Ongepubliseerde verhandeling. Pretoria: Universiteit van Pretoria.

Glaser, B.G. & Strauss A.L. 1967. *The Discovery of Grounded Theory. Strategies for Qualitative Research*. Hawthorne, New York: Aldine De Gruyter.

Gochman, D.S. 1992. Health Cognitions in Families. In *Family Health Psychology*. Edited by T.J. Akamatsu, M.A.P. Stephens, S.E. Hobfoll & J.H. Crowther. Washington, Philadelphia, London: Hemisphere Publishing Corporation, p.23-43.

Goldenberg, H. & Goldenberg, I. 1990. *Counselling Today's Families*. Pacific Grove, California: Brooks/Cole Publishing Company.

Goldenberg, I. & Goldenberg, H. 1996. *Family Therapy: An Overview*. 4th ed. London: Brooks/Cole Publishing Company.

Gon, S. & Wentzel, W. 1994. Domestic Workers and the New Legislation. *People Dynamics*, vol.12, no.5, p.39-40.

Gordon, A. 1996. Women and Development. In *Understanding Contemporary Africa*, 2nd ed. Edited by April A. Gordon & Donald L. Gordon. Boulder London: Lynne Rienner Publishers, p.249-272.

Gotz, A. & Heywood, M. 1995. Discrimination in the Workplace: Three Case Studies. *South African Medical Research Council. AIDS Bulletin*, December 1995, vol.4, no.2, p.12.

Grant, B. 1997. Domestic Workers: Employees or Servants? *Agenda*, issue 35, p.61-65.

Griffiths, A.M.O. 1997. *In the Shadow of Marriage. Gender and Justice in an African Community*. Chicago & London: The University of Chicago Press.

Grossman, J. 1996. “My wish is that my kids will try to understand me one day” – *Domestic Workers in South Africa Communicating the Experience of Abuse, Resistance and Hope*. Unpublished paper, University of Cape Town.

Guba, E.G. & Lincoln, Y.S. 1998. Competing Paradigms in Qualitative Research. In *The Landscape of Qualitative Research. Theories and Issues*. Edited by Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln. Thousand Oaks, California: SAGE Publications, Inc, p.195-220.

Guy, M.E. 1990. *Ethical Decision Making in Everyday Work Situations*. New York, London: Quorum Books.

Hackl, K.L., Somlai, A.M., Kelly, J.A. & Kalichman, S.C. 1997. Women living with HIV/AIDS: The dual challenge of being a patient and caregiver. In *Health & Social Work*, February 1997, vol. 22, no.1, p.53-62.

Hall, C.M. 1979. Family Systems: A Developing Trend in Family Theory. In *The Sociology of the Family: New Directions for Britain*. Edited by C. Harris, M. Anderson, R. Chester, D.H.J. Morgan & D. Leonard. Keele: University of Keele, p.19-31.

Hamoudi, A. 2000. AIDS and Economists in Durban: Laying a Foundation. *AIDS Analysis Africa (Southern Africa Edition)*, August/September 2000, vol.11, no.2, p.12-14.

Handley, J. 2000. Siekte verdof ook mynbouglang. *Finansies & Tegniek*, 22 September 2000, p.22.

Hanna, S.M. & Brown, J.H. 1999. *The Practice of Family Therapy. Key Elements Across Models*. London: Thomson Publishing Company.

Healing HIV & AIDS Through Empowerment. 2004.

<http://www.lightparty.com/health/HealingAids.html> (08/07/2004).

Henbest, R.J. & Malete, N.H.M. 2000. Living Safely: The Family Friendly Alternative to AIDS. An Evaluation of the Doctors for Life AIDS Education Program. In *S.A. Family Practice*, vol.22, no.5, p.12-16.

Heyningen, E. 1995. “Gentoo”: A Case of Mistaken Identity. *Kronos*, November 1995, vol.22, p.72-86.

Heywood, M. 1997. AIDS Law Project: Lobbying and Litigating for Employment Equity. *AIDS Bulletin*, May/June 1997, vol.6, no.1/2, p.34.

Heywood, M. & Hassan, F. 1999. The Employment Equity Act and HIV/AIDS - A Step in the Right Direction. *Industrial Law Journal*, April 20, 1999, p.845-855.

Hilburn, J. 2000. AIDS Alert: Sitting on a Time Bomb? *Career Success*, vol.13, no.4, p.4-5.

HIV & AIDS Barometer. Estimated worldwide infections: 58 174 167 at noon on Wednesday July 14 2004. 2004. In *Mail & Guardian*, 16 July to 22, 2004, p.35.

HIV & AIDS in Southern Africa. 2003. <http://bayloriads.org/africa/aidsafrica.shtml> (07/10/2003).

Holden, S. 2003. *AIDS on the Agenda. Adapting Development and Humanitarian Programmes to Meet the challenge of HIV/AIDS*. London: ActionAid, Oxfam GB, and Save the Children.

Holt, J.L., Houg, B.L. & Ramano, J.L. 2004. *Spiritual Wellness for HIV/ AIDS Clients: Review of Counselling Issues*. Department of Educational Psychology. Pretoria: University of Pretoria.
(<http://www.womenbodyimageandfood.com/article4.htm>) (08/07/04).

Honigsbaum, N. 1991. *HIV/AIDS and Children. A Cause for Concern*. London: National Children's Bureau.

Horton, P.B. & Hunt, C.L. 1980. *Sociology*. Tokyo: McGraw-Hill.

Huber, M. & Sack, P. 2001. *Jy en Jou Huiswerker. Basiese Diensvoorwaardes*. Kaapstad: Metz Press.

Hutchins Robert, Maynhard (Ed. in Chief). 1971. *Great Books of the Western World*, vol 7, The University of Chicago, Chicago: William Benton Publishers.

Imber-Black, E. 1988. *Families and Larger Systems*. New York: The Guilford Press.

Ireton-Jones, C.S. & Stiller, D.L. 1998. Evaluation of Outcomes for Patients with AIDS Receiving Home Total Parenteral Nutrition. *Nutrition*, vol.14, no.9, p.731-735.

Janesick, V.J. 1998. The dance of Qualitative Research Design. Metaphor, Methodolatry and Meaning. In *Strategies of Qualitative Inquiry*. Edited by Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln. Thousand Oaks, California: SAGE Publications, p.35-55.

Joseph, J. 2003. Ethics and the Virus. *Discovery Health Partner*. Issue 2, p.4-7.

Kalibala, S., Ruranga, R. & Kaleeba, N. 1997. Non-Governmental Organizations and Community Responses to HIV/AIDS and the Role of HIV-Positive Persons in Prevention and Care. In *AIDS 1997*, (Supplement B), p.S151-S157.

Kalichman, S.C., Heckman, T., Kochman, A., Sikkema, K. & Bergholte, J. 2000. Depression and Thoughts of Suicide Among Middle-aged and older Persons Living with HIV & AIDS. In *Psychiatric Services* (Washington, D.C.), vol.51, issue 7, July 2000, p.903-907.

Kalichman, S.C. 1995. *Understanding AIDS. A Guide for Mental Health Professionals*. Washington, DC: American Psychological Association.

Kalipeni, E. 2000. Health and Disease in Southern Africa: A Comparative and Vulnerability Perspective. *Social Science and Medicine*, vol.50, p.965-983.

Kavar, L.F. 1988. *Pastoral Ministry in the AIDS Era*. Wayzata, Minnesota: Woodland Publishing Company.

Kephart, W.M. & Jedlicka, D. 1991. *The Family, Society and the Individual*, 7th ed. New York: HarperCollins Publishers.

Kerkstraat Begrafnisse 26 Augustus 1999. Seminaaronderwerp: *Maak Vrede Met Jou Eie Sterflikheid*, Pretoria.

Kinghorn, A. 1999. The Impact of HIV/AIDS on South African Markets. *AIDS Analysis Africa (Southern Africa Edition)*, February/March 1999, vol.9, no.5, p.15-16.

Kisoon, C., Caesar, M. & Jithoo, T. 2002. *Whose Right? AIDS Review: 2002*. Series Editor: Mary Crewe. Pretoria: Centre for the Study of AIDS. Pretoria: University of Pretoria.

Kok, G. 1999. Targeted Prevention for People with HIV/AIDS: Feasible and Desirable? In *Patient Education and Counselling*, vol. 36, p.239-246.

Krüger, E. 2001. *Tuisversorging – 'n Multi-Dissiplinêre Opdrag*. Pretoria: Kerkstraat Begrafnisse.

Kvale, S. 1996. *Interviews. An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Thousand Oaks, California: SAGE Publications.

Lather, P. & Smithies, C. 1997. *Troubling the Angels: Women Living with HIV/AIDS*. Central Avenue, Boulder, Colorado: Westview Press, a member of Perseus Books, L.L.C.

Leclerc-Madlala, S. 2001. Virginty Testing Diverts Attention From the Lack of Male Sexual Responsibility. In *WHP Review*, Summer 2001, no.40, p.3-6.

Le Roux, T. 1995. "We Have Families Too." *Live-In Domestic Talk About Their Lives*. Pretoria: Human Sciences Research Council.

Levine, C. 1990. AIDS and Changing Concepts of Family. *The Milbank Quarterly*, vol.68, Supplement.1, 1990, p.33-58.

Lincoln, Y.S. & Guba, E.G. 2000. Paradigmatic Controversies, Contradictions, and Emerging Confluences. In *Handbook of Qualitative Research*. 2nd ed. Edited by Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln. Thousand Oaks, California: SAGE Publications, p.163-188.

London, L., Benjamin, P. & Bass, D.H. 2002. HIV Testing and the Employment Equity Act – Putting an End to the Confusion. In *South African Medical Journal*, March 2002, vol.92, no.3, p.199.

Loudon, M. 1998. Raising the Orphan Generation. *AIDS Analysis Africa (Southern Africa Edition)*, February/March 1998, vol.8, no.5, p.5-6.

- Loustaunau, M.O. & Sobo, E.J. 1997. *The Cultural Context of Health, Illness and Medicine*. London: Bergin & Garvey, Westport Connection.
- Madiba, M. 1987. Domestic Call for Better Living Wages. *African Business and Chamber of Commerce Review*, June 1987, p.52.
- Malixole, S. 1987. No Joy For The Madams. Domestic Have Their Own Union Now, And They Want Their Rights. *Black Enterprise*, vol.6, p.6.
- Manopaiboon, C., Shaffer, N., Clark, L., *et al.* 1998. Impact of HIV on Families of HIV-Infected Women Who Have Recently Given Birth, Bangkok, Thailand. *Journal of Acquired Immune Deficiency Syndromes and Human Retrovirology*, vol.18, p.54-63.
- Marais, H. 2000. *To The Edge: AIDS Review 2000*. Pretoria: University of Pretoria.
- Markham, C. 1987. Domestic Unite. *South African Labor Bulletin*, vol.12, no.2, p.19-24.
- Mbakaya, C.F.L., Onyoyo, H.A., Lwaki, S.A. & Omondi, O.J. 1999. A Survey on Management Perspectives of the State of Workplace Health and Safety Practices in Kenya. *Accident Analysis and Prevention*, vol.31, p.305-312.
- Mbeki, T. 2000. Speech of the President of South Africa, Thabo Mbeki. Opening Session of the XIth International AIDS Conference, Durban, 9 July 2000. *AIDS Bulletin*, September 2000, p.4-7.
- McEwan, T. 2001. *Managing Values and Beliefs in Organisations*. London, New York, Cape Town: Pearson Education Limited.
- McIntyre, J. & Gray, G. 2000. Preventing Mother-To-Child Transmission of HIV. African Solutions for an African Crisis. In *Southern African Journal of HIV Medicine*, July 2000, p.30-31.
- McKinnon, K., Milton, L., Cournos, W.F. 2001. HIV/AIDS Preparedness in Mental Health Care Agencies with High and Low Substance Use Disorder Caseloads. In *Journal of Substance Abuse*, vol.13, p.127-135.
- McLellan, F. 2001. Human Rights: A Critical Framework for the Response to HIV/AIDS. *The Lancet*, July 14, 2001, vol.358, p.144.

Medical Research Council, 2002. *The Impact of HIV/AIDS on Adult Mortality in South Africa*, MRC Technical Report, Burden of Disease Research Unit, Medical Research Council, September 2002.

Meerkotter, A. 2000. Treatment is Essential. *AIDS Bulletin*, March 2000, issue 9, p. 7-8.

Meeson, A. 2000. Not So Sweet. HIV/AIDS and South Africa's Canefields. *S.A. Labour Bulletin*, October 2000, vol.24, no.5, p.43-55.

Minuchin, P., Colapinto, J. & Minuchin, S. 1998. *Working with Families of the Poor*. New York and London: The Guilford Press.

Moila, M.P. 2000. Caring in Traditional African Society. *Bulletin for Contextual Theology in Africa*, March 2000, vol.7, no.1, p.21.

Moleon, M. 2000. Women and AIDS in South Africa. A Challenge to the New National AIDS Programme. In *Africa Insight*, January 2000, p.39-43.

Mpundu, M. 2000. The Burden of HIV/AIDS on the Zambian Health System. *AIDS Analysis Africa (Southern Africa Edition)*, February/March 2000, vol.10, no.5, p.6.

Murphy, L.M.B., Koranyi, K., Crim, L. & Whited, S. 1999. Disclosure, Stress, and Psychological Adjustment Among Mothers Affected By HIV. *AIDS Patient Care and STD'S*, vol.13, no.2, p.111-118.

Mvoko, X.G.Z. 1999. *Empowering People With HIV/AIDS And Their Families*. Pretoria: University of South Africa.

Myeza, A. 2000. The Diakonia Council of Churches' AIDS Programme. *Bulletin for Contextual Theology in Africa*, vol.7, no.1, p.40-43.

Myslik, W. 1997. Business and HIV/AIDS – Lessons from SADC. *AIDS Analysis Africa (Southern Africa Edition)*, vol.8, no.2, August/September 1997, p.3-4.

Ngwena, C. 1999. HIV in the Workplace: Protecting Rights to Equality and Privacy. *South African Journal on Human Rights*, vol.15, no.4, p.513-540.

Nicolson, R. 1996. *God in AIDS? A Theological Enquiry*. London: SCM Press.

- Nortje, F.J. 1993 *Die Kwesbaarheid van die Hedendaagse Kerngesin – 'n Sosiopedagogiese Perspektief*. Pretoria: Universiteit van Pretoria.
- Nwanunobi, C. Onyeka 1992. *African Social Institutions*. University of Nigeria: Nsukka Press.
- O'Day, R. 1994. *The Family and Family Relationships, 1500-1900. England, France & the United States of America*. Houndmills, Basingstroke, Hampshire and London: The Macmillan Press LTD.
- Odendaal, F.F. & Gouws, R.H. 2000. *Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal (HAT)*. Central Park, Midrand: Perskor Uitgewers.
- Osava, M. 2003. *Workers' Rights – Victims of HIV & AIDS*. Inter Press Service, January 8, 2003, p.1. <http://www.aegis.com/news/ips/2003/IP030104.html> (25/06/04).
- Osborne, C.M., Van Praag, E. & Jackson, H. 1997. Models of Care for Patients with HIV/AIDS. *AIDS* 1997, 11(suppl B), p.135-141.
- Overview of the XIth International Conference on AIDS. 1996. *AIDS Analysis Africa (South Africa Edition)*, August/September 1996, vol.7, no.2, p.4-5.
- Penn, N. 1999. *Rogues, Rebels and Runaways. Eighteenth-Century Cape Characters*. Cape Town: David Phillip Publishers.
- Perelli, R.J. 1991. *Ministry to Persons With AIDS. A Family Systems Approach*. Minneapolis: Augsburg Fortress.
- Perriens, J., Habiyambere, V. & Miller, D. 2002. Key Elements in HIV/AIDS Care and Support WHO/UNAIDS. <http://www.who.int/HIV/AIDS> (08/02/2002).
- Pierret, J. 2000. Everyday Life With AIDS/HIV: Surveys in the Social Sciences. *Social Science and Medicine*, vol.50, p.1589-1598.
- Plato, seun van Ariston en Perctione; *Die Dialoë van Plato – Charmides*. Circa 390 vC Athene.

Plato, seun van Ariston en Perctione; *Die Dialoë van Plato – Phædrus*. Circa 390 vC Athene.

Plug, C., Meyer, W.F., Louw, D.A., & Gouws, L.A. 1993. *Psigologiewoordeboek*. Johannesburg: Lexicon.

Poss, S. 1981. *Towards Death With Dignity. Caring For Dying People*. National Institute Social Services Library No 41. London, Boston, Sydney: George Allen & Uwin.

Post AIDS. Official Newsletter of the Centre for the Study of AIDS (CSA). 2002. August 2002, p.2. Pretoria: University of Pretoria.

Prozesky. 2002. *Research Indaba 2002*. 26–27 September 2002. Faculty of Education.. Pretoria: University of Pretoria.

Rees, H. & McIntyre, J. 1995. Women's Sexual and Reproductive Rights and HIV/AIDS. *AIDS Bulletin*, National AIDS Research Programme of the medical Research Council, December 2, 1995, p.8-9.

Rehm, R.S. & Franck, L.S. 2000. Long-Term Goals and Normalization Strategies of Children and Families Affected by HIV/AIDS. *Advances in Nursing Science*, September 2000, vol.23, no.1, p.69-82.

Ridgard, N. 2002. *Mosquitoes and Monkeys – Test Yourself on HIV/AIDS Myths*. [\(0/04/2002\)](http://www.uct.ac.za/org/varsity/features/features01.html).

Rosen, L.E., Mellins, C.A., Ryan, S. & Havens, J.F. 1997. Family Therapy with HIV/AIDS Affected Families. In *Psychotherapy and AIDS. The Human Dimension*. Edited by L.A. Wicks. New York: Taylor & Francis, p.115-141.

Rossouw, D. 2004. *Business Ethics in Africa*. 2nd ed. Great Clarendon Street, Oxford ox2 6DP: OXFORD University Press.

Russell, M. & Schneider, H. 2000. Community Based HIV/AIDS Care and Support. *Urban Health and Development Bulletin*, vol.3, p.48-51.

SA domestic helpers fired over AIDS. 2004. [http://newsvote.bbc.co.uk/mpapps/pagetools/print/news.bbc.co.uk/2/ \(01/04/2004\)](http://newsvote.bbc.co.uk/mpapps/pagetools/print/news.bbc.co.uk/2/ (01/04/2004)).

- Schneider, H. 1997. Caring in the Community for Those Living With AIDS. *HST Update*, December 30, 1997/January 1998, p.7-8.
- Schneider, H. & Russell, M. 2000. Models of Community-Based HIV/AIDS Care and Support in South Africa. *South African Journal of HIV Medicine*, July 2000, p.14-17.
- Schwandt, T.A. 1998. Constructivist, Interpretivist Approaches to Human Inquiry. In *The Landscape of Qualitative Research. Theories and Issues*. Edited by Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln. Thousand Oaks, London: SAGE Publications, p.221-252.
- Schwandt, T.A. 2000. Three Epistemological Stances for Qualitative Inquiry: Interpretivism, Hermeneutics, and Social Constructionism. In *Handbook of Qualitative Research*. 2nd Edition. Edited by Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln. Thousand Oaks, London: SAGE Publications, p.189-214.
- Schwandt, T.A. 2001. *Dictionary of Qualitative Inquiry*. 2nd ed. Thousand Oaks, California: SAGE Publications.
- Seale, C. 2000. Changing Patterns of Death and Dying. *Social Science and Medicine*, vol.51, p.917-930.
- Seeley, J., Kajura, E., Bachengana, C. & Okongo, M. 1993. The Extended Family and Support for People with AIDS in a Rural Population in South-West Uganda. *AIDS Care*, vol.5, no.1, p.117-122.
- Seeley, J. & Kajura, E.B. 1995. Grief and the Community. In *Grief and AIDS*. Edited by Sherr, L. Chichester: John Wiley & Sons, p.73-152.
- Sher, R. 1990. Women and HIV/AIDS. *AIDS Scan*, December 24, 1990, p.3.
- Sherr, L. 1995. Study of New York's Gay Community. In *Grief and AIDS*. Edited by Lorraine Sherr, Chichester, New York, Brisbane, Toronto, Singapore: John Wiley & Sons, p.35-72.
- Shisana, O. & Simbayi, L. 2002. *Nelson Mandela/HSRC Study of HIV/AIDS. South African National HIV Prevalence, Behavioural Risks and Mass media. Household Survey 2002*. Cape Town, South Africa: Human Sciences Research Council.

Shives, L.R. 1990. *Basic Concepts of Psychiatric-Mental Health Nursing*, 2nd ed. New York: J.B. Lippincott Company.

Siegel, B. 1996. Family and Kinship. In *Understanding Contemporary Africa*, 2nd ed. Edited by April A. Gordon & Donald L. Gordon. Boulder London: Lynne Rienner Publishers, p.221-247.

Siegel, K. & Schrimshaw, E.W. 2000. Perceiving Benefits in Adversity: Stress-Related Growth in Women Living with HIV/AIDS. *Social Science and Medicine*, vol.51, p.1543-1554.

Simelela, N. 2003. *The South African Government on HIV/AIDS*.
<http://www/scienceinafrica.co.za/2003/april/govt.htm>. (29/03/03).

Simoni, J.M., Martone, M.G. & Kerwin, J.F. 2002. Spirituality and Psychological Adaptation Among Women with HIV & AIDS: Implications for Counselling. In *Journal of Counselling Psychology*, April, vol.49, no.2, p.139-147.

Smart, R. 1993. Understanding HIV – Check Your Knowledge. *Positive Outlook*, vol.1, no.1, p.16.

Smart, R. 2000. AIDS Care: Why and How Should Industry Respond. *AIDS Analysis Africa (Southern Africa Edition)*, February/March 2000, vol.10, no.5, p.13-14.

Smart, R. 2003. Children Affected by HIV/AIDS in South Africa. A rapid Appraisal of Priorities, Policies and Practices. Arcadia, South Africa: *Save the Children (UK) South Africa Programme*.

Smith, M.Y. & Rapkin, B.D. 1996. Social Support and Barriers to Family Involvement in Care Giving for Persons with AIDS: Implications for Patient Education. *Patient Education and Counselling*, vol.27, p.85-94.

South Africa. Department of Finance. 2000. *Budget Review*, 2000. Pretoria: Government Printers.

South Africa. Department of Health. 2000. *HIV/AIDS & STD. Strategic Plan for South Africa 2000-2005*. Printed for the Government Printers Pretoria by Formset Printers Cape.

South Africa. Department of Health 2004. *National Antiretroviral Treatment Guideline*. Printed for the Government Printers Pretoria by Formaset Printers Cape.

South Africa. Department of Labour. 2003. *Unemployment Insurance Fund: Domestic Employer Registrations*. 23 April 2003.

<http://196.25.215.71/MediaDetail.asp> (10/05/2003).

South Africa: Feature – *Domestic Workers and AIDS Discrimination*. 2003. Plus News. HIV & AIDS News Service for Africa.

<http://www.irinnews.org/pnprint.asp?ReportID=1881> (25/06/04)

Statistics South-Africa 2004. *SA Statistics 2003*. Pretoria: Government Printers. p.4.3-4.5.

Stein, J. 1997. The Impact of HIV/AIDS on the Household. *AIDS Bulletin*, December 1997, vol.6, no.4, p.20-23.

Stein, Z. 1993. Important Evidence about HIV Prevention: Lessons for Researchers. *National AIDS Research Programme of the Medical Research Council*, vol.2, November 3, 1993, p.13-15.

Stenicki, K.A. 1999. Status of HIV/AIDS in Sub Saharan Africa. Setting the Africa Agenda 11 Conference, 2-4 December 1998, Nairobi, Kenya. *AIDS Scan*, March 11, 1999, issue 11, p.7-9.

Stewart, M.J., Hart, G., Mann, K., Jackson, S., Langille, L. & Reidy, M. 2001. Telephone Support Group Intervention for Persons with Hemophilia and HIV/AIDS and Family Care Givers. *International Journal of Nursing Studies*, vol.38, p.209-225.

Steyn, A.F. & Van Rensburg, H.C.J. 1987. (2de druk). *Sosiologie*. Kaapstad: Academica.

Strauss, A. 1998. *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. Thousand Oaks, California: SAGE Publications.

Strauss, A. & Corbin, J. 1990. *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*. Newbury Park: SAGE Publications.

Strauss, A. & Corbin, J. 1998. Grounded Theory Methodology. An Overview. In *Strategies of Qualitative Inquiry*. Edited by Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln. Thousand Oaks, California: SAGE Publications, p.158-181.

Strode, A. & Smart, R. 1997. Workplace AIDS Programmes – Why Employers Should Get Involved. *AIDS Analysis Africa (Southern Africa Edition)*, June/July 1997, vol.8, no.1, p.4-5.

Strong, B., De Vault, C., Suid, M. & Reynolds, R. 1983. *The Marriage and Family Experience*. 2nd ed. St Paul, New York, Los Angeles, San Francisco: West Publishing Company.

Swart, K. 2001. HIV/AIDS and the Impact on Schools. A Challenge to the Profession. *Newsletter of the South African Union for Vocational and Specialised Education*, November 2001, vol.3, p.2,4,5.

Takahashi, L.M., Wiebe, D. & Rodriguez, R. 2001. Navigating the Time-Space Context of HIV and AIDS: Daily Routines and Access to Care. *Social Science and Medicine*, vol.53, p.845-863.

Taylor, G. 2000. An Empty Bed Policy to Manage AIDS? *People Dynamics*, May 2000, vol.18, no.5, p.20-24.

Taylor-Brown, S. 1993. HIV-Positive Women: Finding A Voice in the AIDS Pandemic. In *The Changing Face of AIDS. Implications for Social Work Practice*. Edited by Lynch, J, Lynch, A & Fimbes, M.F. London: Auburn House, p.123-147.

Thorpe, S.A. 1993. *African Traditional Religions*. Pretoria: University of South Africa.

Tinker, A. 2000. Women's Health: The Unfinished Agenda. *International Journal of Gynecology and Obstetrics*, vol.70, p.149-158.

Togni, L. 1997. *AIDS in South Africa and on the African Continent*. Pretoria: Kagiso Publishers.

Tomlinson, R. 2003. HIV/AIDS and Urban Disintegration in Johannesburg. In *Confronting Fragmentation. Housing and Urban Development in a Democratising*

Society. Edited by Philip Harrison, Marie Huchzermeyer & Mzwanelele Mayekiso. Lansdowne, South Africa: University of Cape Town Press, p.76-87.

Toms, I. 1994. The Medical Nature of AIDS – A Developing Country’s Experience of Ill Health Patterns Affecting Employment. Paper delivered at the “*AIDS in the Workplace*” Conference, UWC, June 27-28, 1994.

Treichler, P.A. 1999. *How to have Theory in an Epidemic. Cultural Chronicles of AIDS*. Durham and London: Duke University Press.

UNAIDS, 1998. UNAIDS Discourages Breast-Feeding to Curb AIDS. *Sanlam AIDS Media Resource Centre*, September/October 1998, vol.10, no.3, p.12.

UNAIDS, 2000. *Caring for Caregivers. Managing Stress in Those Who Care for the People with HIV and AIDS*. Switzerland: UNAIDS

USAID, 2001. *HIV/AIDS and Disability. Exploring the Connection, the Impact and Your Priorities*. Pretoria: South African Federal Council on Disability.

Van Deventer, E.L. 1999. *Die Terapeutiese Behoeftes van die Adolescent en die Jong Volwassene met MIV & VIGS*. Bloemfontein: Universiteit van die Oranje-Vrystaat.

Van Dyk, A. 2002. *HIV/AIDS Care and Counselling. A Multidisciplinary Approach*, 2nd ed, 4th impression. Pinelands, Cape Town: Pearson Education South Africa.

Van Niekerk, A. 2003. *What You Must Know About Employing A Domestic Worker*. Claremont, South Africa: SiberInk.

Van Zyl, J. 2000. Landbou begin nou vigsgevolge voel. *Finansies & Tegniek*, 22 September 2000, p.22.

Victor, J.B. & Sander, S. 1978. *The Family. The Evolution of Our Oldest Human Institution*. Indianapolis and New York: The Bobbs-Merrill Company, Inc.

Viljoen, S. 1983. *Die Enkelouergesin: Venster op die Gesin*. Potchefstroom: Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys.

Viljoen, S. 1994. *Strengths and Weaknesses in the Family Life of Black South Africans*. Co-operative Research Programme on Marriage and Family Life. Pretoria: Human Science Research Council.

Walker, G. 1992. Family Therapy in the Context of AIDS. In *Family Health Psychology*. Edited by T.J. Akamatsu, M.A. Parris Stephens, S.E. Hobfoll & J.H. Crowther. Washington & Philadelphia: Hemisphere Publishing Corporation, p.217-238.

Weitz, R. 1991. *Life With AIDS*. New Brunswick and London: Rutgers University Press.

Whiteside, A. 1993. The National AIDS Convention of South Africa: September 1993. *AIDS Analysis Africa (Southern Africa Edition)*, December/January 1993, vol.4, no.4, p.6.

Whiteside, A. & Sunter, C. 2000. *AIDS: The Challenge for South Africa*. Tafelberg: Human & Rousseau.

Wilkie, P. 1992. Women and HIV. In *Reflective Helping in HIV and AIDS*. Edited by C. Anderson and P. Wilkie. Philadelphia: Open University Press, p.173-196.

Wilson, P.A. 1993. HIV Disease: Toward Comprehensive Services for Families. In *The Changing Face of AIDS. Implications for Social Work Practice*. Edited by V.J. Lynch, G.A. Lloyd, & M.F. Fimbres. Westport, Connecticut, London: Auburn House, p.79-103.

Winiarski, M.G. 1997a. Understanding HIV/AIDS Using the Biopsychosocial / Spiritual Model. In *HIV Mental Health for the 21st Century*. Edited by Mark G.Winiarski. New York and London: New York University Press, p.3-22.

Winiarski, M.G. 1997b. Cross-Cultural Mental Health Care. In *HIV Mental Health for the 21st Century*. Edited by Mark G. Winiarski. New York & London: New York University Press, p.82-97.

Women in Partnership Against AIDS. 1999. *AIDS Bulletin*, March/April 1999, vol.81, p.25.

Wood, G. 1994. Modeling the AIDS Epidemic. *AIDS Analysis Africa (Southern Africa Edition)*, August/September 1994, vol.5, no.2, p.4-5.

Woodward, W. 2002. Contradictory Tongues. Torture and the Testimony of Two Slave Women in the Eastern Cape Courts in 1833 and 1834. In *Cross / Cultures 57. Deep HiStories. Gender and Colonialism in Southern Africa*. Edited by Wendy Woodward, Patricia Hayes & Gary Minkley. The Netherlands, Amsterdam: Rodopi, p.55-83.

World Health Organization & UNESCO. 1994. *School Health Education to Prevent AIDS and STD. A Resource Package for Curriculum Planners. Students' Activities*. Rio de Janeiro: Cristiana Lacerda.

Worden, M. 1999. *Family Therapy Basics*, 2nd ed. London: Brooks/Cole Publishing Company.

Wojcicki, J.M. & Malala, J. 2001. Condom Use, Power and HIV/AIDS Risk: Sex-Workers Bargain for Survival in Hillbrow / Joubert Park / Berea, Johannesburg. *Social Science and Medicine*, vol.53, p.99-121.

Zibalese-Crawford, M. 1993. Improving Service Delivery in HIV/AIDS Organizations. In *The Changing Face of AIDS. Implications for Social Work Practice*. Edited by V.J. Lynch, G.A. Lloyd & M.F. Fimbres. Westport, Connecticut, London: Auburn House, p.29-38.

---oOo---

POPULÊRE BIBLIOGRAFIE

- AngloGold begin VIGS-middels aan werkers gee. 2003. *Beeld*, 9 April, p.2.
- Brits, E. 2004. Meer as 40% van staat se pasiënte is MIV+. Studies wys gevaar van infeksie in hospitale, min ontsmettingstoerusting. *Beeld*, 25 Maart, p.1.
- Brümmer, W. 2003. VSA se VIGS-kenners help SA. Span bedink strategie vir teen-retrovirale middels. *Beeld*, 18 Augustus, p.6.
- Bybel*. (Nuwe Vertaling met herformulering). 1991. 2de druk.. Goodwood, Kaap: Nasionale Boekdrukkery.
- Cape Times. 2003. When your domestic worker needs AIDS drugs. *Cape Times*, July 23, p.6.
- Contract for Domestic. Use this guideline to protect your rights. 1999. *Drum*, February 11, p.20-21.
- De Bruin, P. 2004. Huishulp-uitspraak kan ramspoedige gevolge hê. *Sake Beeld*, 28 Junie, p.1
- De Lange, D. 2003. Kwalifikasie vir huishulpe sal vaardigheid ontwikkel. *Beeld*, 19 November, p.6.
- De Lange, L. 2000. Pasiënte getoets vir vigs sonder hul wete. Gesondheidswerkers ignoreer die wet. *Beeld*, 1 November, p.7.
- Eerste VIGS-entstof 'n mislukking. 2003. *Beeld*, 25 Februarie, p.9.
- Erwee, C. 1999a. Help, my huishulp word te duur vir my. *Huisgenoot*, vol.95, p.12-13.
- Erwee, C. 1999b. Drie jaar tronk toe oor jou huishulp. *Huisgenoot*, vol.96, p.20-21,24.
- Erwee, C. 2001. Suid-Afrika se merkwaardigste huishulp: Sy maak huis skoon, drink tee saam met ministers en diplomate. *Huisgenoot*, 26 Julie, no.215, p.16-17.

Ferreira, T. 2002. VIGS eis kwartmiljoen in SA sedert 1996. Die ergste kom nog. *Beeld*, Donderdag 4 Julie, p.4.

Gedye, L. 2004. Death with Dignity. In *Mail & Guardian*, July 16 to 22, 2004, p.36.

Fourie, R. 2002. MIV & VIGS: Maak so 'n verskil. Ondersteuning en Berading. *Beeld* (Bylae), 13 Mei, p.4.

Hugo-De-Jager, S. 1999. Huisma of kantoorma. *Huisgenoot*, 8 Desember, vol.57, no.25, p.30-32.

Huishulp Wet. 2002. *Namakwa & N7 Weekblad*, Augustus, jaargang 3, uitgawe nr. 135, p.1.

Lackay, A. 2003. Hoës bekyk verslag wat sê SA kan VIGS-behandeling bekostig. *Beeld*, 9 Mei, p.4.

Leuvennink, J. 2002. Veldtog sal huiswerkers inlig oor vereiste lone. Huishulpwet “realisties”. *Beeld*, 16 Augustus, p.1.

Leuvennink, J. & Smith, A. 2002. Blydskap én kommer oor loon vir huiswerkers. *Beeld*, 16 Augustus, p.4.

Lillah, R. 2000. Please, God, don't let me die. *Drum*, vol.413, August 3, p.11.

Magnus, L. 2003. “Straf vir MIV-boef ‘n eerste”. Verkrachter skuldig aan poging tot moord oor hy virus het. *Beeld*, 19 November, p.1.

Maher, S. 2000. Dudu's Tragic Future. *Drum*, vol.416, August 24, p.8-11.

Makatile, D. 1996. My two moms – the domestic helper and madam. *Drum*, November 7, no.218, p.18-19,24.

Makhura, M. 1999. Gender roles in household management. *Farmer's Weekly*, February 5, issue 89006, p.30-32.

Mashati, T. 2000. Condemned to die by my husband. *Drum*, July 27, vol.2000, p.8-9.

Msomi, T. 2000. Tragedy of the AIDS grannies. *Drum*, October 26, p.100-101.

New Deal for Domestic workers. 1999. Read about your rights- and sign a contract with your employer. *Drum*, February 4, p.16-17.

Persverklaring. 2001. 20 Maart. TV3.

Pienaar, A. 2001. MIV-dokters nog skotvry, bevestig raad. *Beeld*, 7 Februarie, p.4.

Pienaar, A. 2003. Huiswerksters onwettig getoets. Aids Law Project waarsku oor werkgewers se “gekonkel”. *Beeld*, 9 Desember, p.6.

Pienaar, A. 2004a. Medisyne nie genoeg om VIGS en MIV te beveg nie, sê Mbeki. *Beeld*, 31 Maart, p.1.

Pienaar, A. 2004b. Tradisionele geneser se VIGS-medisyn vanjaar getoets. *Beeld*, 31 Maart, p.2.

Rademeyer, A. 2001. VIGS-nagmerrie wag op skole, sê kenners. Implikasies groot vir onderwysers en leerlinge. *Beeld*, 5 Oktober, p.8.

Rust, R. 2000. Ons huishulp is MIV-positief. *Sarie*, 31 Mei, p.58-59.

Slabbert, A. 2003. VIGS-wesies neem drasties toe. *Tshwane Beeld*, 3 September, p.1.

Snyman, D. 2002. Laaste dae van Mamma Katrina. *Huisgenoot*, 17 Oktober, p.12-13.

Steenkamp, L. 2002. Miljoen kinders oor drie jaar sonder ‘n ouer weens VIGS, lui Studie. *Beeld*, 6 Maart, p.4.

The Deadly Race. 2000. *Drum*, October 26, no.425, p.20-21, 44-51.

Van der Merwe, M. 2001. VIGS-vrees: My huishulp borsvoed my baba. *Huisgenoot*, 8 Maart, uitgawe 195, p.16-17.

Van der Westhuizen, C. 2003a. Regering swaai om. Verkragtes gaan nevirapien kry. *Beeld*, 18 April, p.1

Van der Westhuizen, C. 2003b. Weeskinders kan styg tot 1miljoen in 2015. *Beeld*, 17 Junie, p.7.

Van der Westhuizen, C. & Pienaar, A. 2002. Mbeki sê nie wat ons wil hoor nie. Gemengde reaksie na uitsprake oor losbandigheid, MIV & VIGS. *Beeld*, 25 April, p.2.

Verkragters is in ons skole. 2001. *Beeld*, 7 Oktober, p.2.

Versluis, J. 2003. Huishulpe verloor werk oor minimum loon – VF. *Beeld*, 8 April, p.6.

Vorster, E. & Krüger, A. 2001. Hierdie vrees kon ek nog nie met haar deel nie. *Die Gereformeerde Vroueblad*, Maart, jaargang 55, nommer 10, p.8,9,19.

Weideman, E. 1996. No madam, you can't fire me: At last a law that protects domestic helpers. *Drum*, August, issue 208, p.120-122.

Willemse, J. 1999. Minimum-lone en renteplan. *Landbouweekblad*, 2 April, p.6-7.

Williams, F. 2004. Verpligte huishulp-aftreefonds "te duur". *Beeld*, 3 Mei, p.1.

---ooOoo---

BYLAAG A

INLIGTINGSBROSJURE EN TOESTEMMINGSBROSJURE

(Moet deur die huiswerkster voltooi word.)

(Elke MIV-positiewe huiswerkster moet hierdie dokument ontvang, lees en verstaan alvorens daar met die studie begin mag word.)

1. TITEL VAN DIE STUDIE

MIV-positiewe huiswerksters se konstruering van hul ervarings van MIV & VIGS binne die werkgewersgesin.

2. INLEIDING

U word uitgenooi om vrywillig aan 'n navorsingsprojek deel te neem. Die doel van hierdie brosjure is om u te help om te besluit of u aan die studie sal wil deelneem. *Voordat u onderneem om aan hierdie studie deel te neem, moet u eers ten volle verstaan wat hierdie studie behels.* Indien u enige vrae het wat nie volledig in hierdie inligtingstuk verduidelik word nie, moet u nie huiwer om die navorser daarvoor te vra nie. Indien u nie heeltemal gemaklik en tevrede voel met die studie en die metodes wat in die studie gevolg gaan word nie, moet u nie onderneem om aan die studie deel te neem nie.

3. WAT IS DIE DOEL VAN HIERDIE STUDIE?

U is 'n huiswerkster en u is MIV-positief. Die navorser is 'n geregistreerde opvoedkundige sielkundige en versoek dat u deelneem aan 'n navorsingsprogram om inligting te bekom oor watter ervarings en emosies u by u werkplek met betrekking tot u siekte beleef. Die navorser wil ook probeer vasstel of u moontlik spesiale behoeftes of bekommernisse het, waarvan u werkgewer moontlik glad nie bewus is nie.

4. HOE LANK SAL DIE STUDIE DUUR?

Die navorser sal met 'n aantal MIV-positiewe huiswerksters individuele onderhoude voer. Elke individuele onderhoud sal ongeveer 90 minute duur.

5. WATTER METODES EN PROSEDURES GAAN GEBRUIK WORD?

X... (die naam van die personeelid by die spesifieke instansie waar die onderhoud gevoer word en wat ook as waarnemer optree) het u geïdentifiseer as 'n moontlike deelnemer aan hierdie studie. X... het reeds die aard van die studie met u bespreek. X... het ook reeds vir u 'n afskrif van die vrae wat die navorser aan u gaan vra, gegee. X... het ook aan u verduidelik dat u onder geen verpligting staan om aan die studie deel te neem nie. Indien u nog steeds bereid is om deel te neem gaan die navorser, in die teenwoordigheid van X... 'n onderhoud met u voer.

Die navorser gaan 10 vrae aan u vrae en versoek dat u dit so volledig en so eerlik as moontlik, beantwoord. Indien daar moontlik vrae is wat vir u onduidelik is, sal X... ook as tolk optree en u bystaan. Soms is dit baie moeilik om 'n hele gesprek korrek neer te skryf en daarom versoek die navorser dat u toestemming gee dat die gesprek op 'n oudioband opgeneem mag word. Hierdie opname sal onder geen omstandighede gepubliseer, uitgeleen of aan ander persone gegee word nie. Die ondersoeker sal dit slegs as hulpmiddel gebruik om u onderhou korrek te kan oorskryf. Indien u nie gemaklik voel met 'n bandopname nie, het u die reg om dit te weier en dan sal beide die navorser en X... u antwoorde so korrek as moontlik probeer neerskryf. U identiteit sal ook onder geen omstandighede bekend gemaak word nie. U werkgewer se identiteit sal ook onder geen omstandighede aan die navorser bekend gemaak word nie. Wees dus daarvan verseker dat die navorser onder geen omstandighede daartoe in staat sal wees om enige inligting wat u aan haar bekend maak, aan u werkgewer te kan oordra nie.

Op grond van die inligting wat u, en ander MIV-positiewe huiswerksters aan die navorser gee sal die navorser kan vasstel hoe MIV-positiewe huiswerksters MIV & VIGS binne die grense van die werkgewersgesin beleef. Die navorser sal hierdie inligting gebruik om 'n navorsingsverslag op te stel.

AL U ANTWOORDE SAL VERTROULIK HANTEER WORD EN SAL NIE MET U WERKGEWER BESPREEK WORD NIE.

6. IS HIERDIE STUDIE ETIES GOEDGEKEUR?

Die protokol van hierdie studie is aan die Navorsingsetiek Komitee van die Opvoedkunde Fakulteit van die Universiteit van Pretoria voorgelê.

7. WAT IS U REGTE AS DEELNEMER AAN HIERDIE STUDIE?

U deelname aan hierdie studie is geheel en al vrywillig en u kan weier om hieraan deel te neem. U kan ook u deelname enige tyd staak sonder om 'n rede te verstrek. Al neem u nie meer aan die studie deelneem nie, sal u nog steeds toegang tot mediese versorging hê. Die navorser behou ook die reg om, indien deelname aan hierdie studie nie in u belang skyn te wees nie, u van die studie te onttrek.

8. FINANSIËLE REËLINGS

Die navorser onderneem hierdie studie as deel van die vereistes vir die verwerwing van 'n doktorsale graad in Opvoedkundige Sielkunde en sal dus geen finansiële vergoeding vir hierdie projek ontvang nie. Deelname aan hierdie studie sal vir u geen finansiële kostes meebring nie. U sal geen vergoeding vir deelname aan die studie ontvang nie. U vervoerkostes kan betaal word.

9. WIE IS DIE KONTAKPERSONE?

Indien u tydens die verloop van die studie nodig het om met die navorser te kontak kan u vir Kobie Barnard by die volgende telefoon nommers skakel:

- Huis : 012 543 1301
- Werk : 012 386 6072
- Sel : 083 4912778

10. HOE GAAN VERTROULIKHEID HANTEER WORD?

Alle inligting wat die navorser met die verloop van hierdie studie bekom is streng vertroulik. Die resultate van die navorsing mag vir doeleindes van 'n navorsingsverslag of publikasie in 'n wetenskaplike tydskrif gebruik word, maar u identiteit sal onder geen omstandighede bekend gemaak word nie.

Hiermee gee ek, toestemming om vrywilliglik aan hierdie studie deel te neem:

Huiswerkster se naam: _____ (Drukskrif)

Huiswerkster se handtekening: _____

Datum: _____

Hiermee gee ek, toestemming / nie toestemming dat die navorser van 'n bandopname gebruik mag / nie mag maak nie.

Huiswerkster se naam: _____ (Drukskrif)

Huiswerkster se handtekening: _____

Datum: _____

Navorsers se handtekening: _____

Datum: _____

Die getuie moet verkieslik teenwoordig wees gedurende die voltooiing van hierdie toestemmingsdokument:

Naam van getuie: _____ (Drukskrif)

Handtekening : _____

Datum: _____

BYLAAG B

INFORMATION LEAFLET AND INFORMED CONSENT

(To be completed by the house worker.)

(Each HIV-positive house worker must receive, read and understand this document before the study may start.)

1. STUDY TITLE

HIV-positive house workers' constructions of their experiences of HIV/AIDS within the boundaries of the employers' families.

2. INTRODUCTION

You are invited to volunteer for a research study. This information leaflet is to help you to decide if you would like to participate. *Before you agree to take part in this study you should fully understand what is involved.* If you have any questions, which are not fully explained in this leaflet, do not hesitate to ask the investigator. You should not agree to take part unless you are completely comfortable about all the procedures involved.

3. WHAT IS THE PURPOSE OF THIS STUDY?

You are a house worker and you have been diagnosed as being HIV-positive. The investigator, who is a registered educational psychologist, would like you to consider taking part in this research program to obtain information with regard to your experiences and emotions of HIV/AIDS at your workplace. The researcher will try to obtain information with regard to your special needs and worries, which your employer and the employer's family are totally unaware of.

The information which the researcher will obtain from you and other HIV-positive house workers, by means of this study will under no circumstances be made known to your employer. The information and results of this study will, however be made known in a research report. Your identification, however, will not be made known in any way.

4. WHAT IS THE DURATION OF THIS STUDY?

The researcher will have individual interviews with a number of HIV-positive house workers and the duration of each interview will be more or less 90 minutes.

5. WHAT PROCEDURES WILL BE FOLLOWED?

X... (the name of the staff member from the particular institution / organization who will also be an observer) has identified you as a possible participant in this study. X... has already discussed the nature of this study with you. X... has given you a copy of the questions which the researcher will ask you to answer. X... has also explained to you that you are under no obligation to participate in this study. If, however you are still willing to participate in this study, the researcher will interview you in the presence of X...

The researcher will ask you to answer 10 questions, in as much detail as possible and as honest as possible. If there are any questions that are unclear to you, X... will also act as an assistant and interpreter for you. Sometimes it is very difficult to correctly write down a complete conversation. For this reason the researcher requests that you give permission for your interview to be audiotaped. This audiotape will under no circumstances be published, borrowed out or given to anybody. The researcher will only use it to enable the researcher to re-write your interview correctly. If you do not feel comfortable with the usage of a tape recorder, you will have the right to refuse the usage thereof. In such a case the researcher and the observer will both try and write down your answers as completely as possible. Your identity will under no circumstances be made known. The identity of your employer and the family of your employer will also not be made known to the researcher. You can thus be sure that it will be totally impossible for the researcher to disclose any of the information which you give to the researcher, to your employer.

On the basis of the information which you, and other HIV-positive house workers provide to the researcher it will be possible for the researcher to determine how HIV-positive house workers experience their illness within the boundaries of their employer's family. The researcher will use this information to write a research report.

ALL YOUR ANSWERS WILL BE HANDLED CONFIDENTIAL AND WILL NOT BE DISCUSSED WITH YOUR EMPLOYER.

6. HAS THE STUDY RECEIVED ETHICAL APPROVAL?

This study protocol was submitted to the Research Ethics Committee of the Faculty of Education of the University of Pretoria.

7. WHAT ARE YOUR RIGHTS AS A PARTICIPANT IN THIS STUDY?

Your participation in this study is *entirely voluntary* and you can refuse to participate or stop at any time without stating any reason. Your withdrawal will not affect your access to other medical care. The investigator retains the right to withdraw you from the study if it is considered to be in your best interest.

8. FINANCIAL ARRANGEMENTS

The researcher is undertaking this project as part of the requirements for a doctoral degree in Educational Psychology at the University of Pretoria and she will not receive any remuneration for it. There are no costs involved for you when you participate in this research project. You will not be paid for your participation in this research project. Your transport costs may be refundable.

9. SOURCE OF ADDITIONAL INFORMATION

If during the duration of this research project you feel that you need to speak to the researcher you can contact Kobie Barnard at the following contact number:

Cell : 083 4912778

10. HOW WILL CONFIDENTIALITY BE HANDLED?

All information obtained during the course of this study is strictly confidential. The results of this study may be published in a scientific report or in scientific journals but it will not include any information which identifies you as a participant in this study.

I, hereby confirm that Mrs Kobie Barnard, has informed me of the nature of her study. I have understood the role I will play and the purpose of this study. I give permission to voluntarily participate in this study.

House worker's Name: _____ (Please Print)

House worker's Signature: _____

Date : _____

I, hereby give permission / do not give permission that the researcher may make an audio recording of my interview with her.

House worker's name : _____ (Please Print)

House worker's signature: _____

Date: _____

Investigator's Name : _____ (Please Print)

Investigator's Signature : _____

Date : _____

**Consent procedures should be witnessed whenever possible.*

Witness's name*: _____ (Please Print)

Witness's signature : _____

Date : _____

BYLAAG C

SEMI-GESTRUKTUREERDE ONDERHOUDSVRAE

• VRAAG 1:

Hoe lank werk jy reeds by hierdie werkgewer?

• VRAAG 2:

Hoe het jy uitgevind dat jy MIV-positief is?

• VRAAG 3:

Hoe het jy gevoel toe jy hoor dat jy MIV-positief is?

• VRAAG 4:

Weet jou werkgewer dat jy MIV-positief is?

• VRAAG 5:

Praat jou werkgewer en die ander gesinslede met jou oor MIV & VIGS?

• VRAAG 6:

Watter werk het jy in die huis gedoen voordat jou werkgewer uitgevind het dat jy MIV-positief is?

• VRAAG 7:

Watter werk het jy in die huis doen nadat jou werkgewer uitgevind het dat jy MIV-positief is?

• VRAAG 8:

Hoe behandel jou werkgewer en die res van die gesin jou nadat hulle uitgevind het dat jy MIV-positief is?

- VRAAG 9:

Hoe kan jou werkgewer en die res van die gesin jou met jou siekte help?

- VRAAG 10:

Is daar dalk iets wat jy vir die navorser wil vra, of iets waarmee die navorser jou dalk kan help?

BYLAAG D**NAVORSINGSDAGBOEK: OPSOMMING**

DATUM	NAVORSINGSAKTIVITEIT
2000	Bewuswording van navorsingsprobleem.
01/10/2000	Konsultasie met 'n MIV & VIGS-navorsers.
28/10/2000	Doen aansoek om toelating tot studies aan die Fakulteit Opvoedkunde, Universiteit van Pretoria vir 'n PhD-graad.
13/02/2001	Registreer aan die Fakulteit Opvoedkunde, Universiteit van Pretoria vir 'n PhD-graad.
22/02/2001	Eerste konsultasie met promotor: algemene beplanning van studie.
15/03/2001	RGN Nexus literatuursoektog met die oog op die identifisering van verwante navorsingsprojekte.
April 2001	Eerste weergawe van Hoofstuk 1 word by promotor ingehandig en terugvoer word ontvang.
15/04/2001	Konsultasie met 'n MIV & VIGS-navorsers.
Junie/Julie 2001	Literatuurstudie en skryf van Hoofstuk 2. Handig Hoofstuk 1 & Hoofstuk 2 by promotor in.
29/08/2001	Tweede konsultasie met promotor: Terugvoer ten opsigte van Hoofstuk 1 & Hoofstuk 2.
01/10/2001 tot 15/01/2002	Literatuurstudie en skryf van Hoofstuk 3.
16/01/2002	Handig Hoofstuk 1, 2 & 3 by promotor in.
15/02/2002	Derde konsultasie met promotor: Terugvoer.
25/02/2002	Herregistrasie : Tweede studiejaar.
11/03/2002	Vierde konsultasie met promotor: Beplanning ten opsigte van Hoofstuk 4.
01/03/2002 tot 31/07/2002	Literatuurstudie en skryf van Hoofstuk 4.
26/08/2002	Vierde konsultasie met promotor: Terugvoer Hoofstuk 1, Hoofstuk 2, Hoofstuk 3 & Hoofstuk 4. Beplanning ten opsigte van Hoofstuk 5.
28/08/2002 tot 10/09/2002	Besoek die Kaapprovinsie en win inligting in met betrekking tot MIV & VIGS-versorgingsdienste.
19/09/2002	Toevallige gesprekvoering met 'n werkgewersgesin van 'n MIV-positiewe huiswerkster.
25/11/2002	Konsultasie met 'n mediese praktisyn wat spesialiseer in MIV & VIGS ten einde navorsingsprojek bekend te stel en moontlike deelnemers te identifiseer. Bespreek ook die etiese aspekte van die studie en ontvang waardevolle riglyne in hierdie verband.

DATUM	NAVORSINGSAKTIVITEIT
24/01/2003	Konsultasie met Dr Christa van der Walt: Verdere riglyne ten opsigte van die navorsingsontwerp en die etiese begroning van die studie.
27/02/03	Herregistrasie: Derde studiejaar.
18/03/2003	Vyfde konsultasie met promotor: Riglyne ten opsigte van die navorsingsontwerp, navorsingsmetodes wat gebruik gaan word asook die etiese begroning van studie.
01/04/2003	Konsulteer met die Dekaan van die Fakulteit Opvoedkunde, Universiteit van Pretoria, Prof Jansen. Versoek insette.
14/04/2003	Terugvoer van Prof Jansen.
15/07/2003	Konsultasie met Dr Mary Crewe.
18/07/2003	Konsultasie met 'n sielkundige wat baie ervaring in die berading van MIV & VIGS-pasiënte het.
19/07/2003 tot 30/07/2003	Stel navorsingsprojek bekend aan verskeie kerke, hospitiums en MIV & VIGS-versorgingsentrums in Pretoria-omgewing asook ander dele van die land.
28/07/2003	Telefoniese konsultasie met MIV & VIGS-versorgers van MIV-positiewe huiswerksters in die omgewing van Houtbaai.
07/08/2003	Sesde konsultasie met promotor.
08/08/2003	Konsultasie met mediese personeel van Geestesgesondheidsklinieke in Pretoria met die oog op die bekendstelling van die studie aan moontlike deelnemers.
09/08/2003	Navorser ontvang 'n oproep van 'n MIV & VIGS-aktivis wat belangstel in deelname aan die navorsingsprojek.
11/08/2003	Kontakonderhoud met MIV & VIGS-aktivis.
12/08/2003	Konsultasie met die Dekaan, Prof Jansen.
03/09/2003	Eerste konsultasie met nuwe promotor: Lig promotor in met betrekking tot die aard van die studie en watter navorsing reeds gedoen is.
04/09/2003	Handig 'n kopie van navorsingslêer by nuwe promotor in.
13/09/2003	Navorser woon 'n MIV & VIGS-beradingskursus by: "Understanding and counselling HIV & AIDS clients."
30/09/2003	Tweede konsultasie met nuwe promotor: Verander navorsingstema, ten einde die studie beter te begrens en om sodoende te verseker dat die studie voldoen aan die hoë etiese standaarde wat daar aan MIV & VIGS-navorsing gestel word.
22/10/2003	Besoek aan 'n MIV & VIGS-versorgingsentrum: Die doel van hierdie besoek is die bekendstelling van die navorsingsprojek.
01/10/2003 tot 01/01/2004	Onderneem 'n aanvullende literatuurstudie as gevolg van die nuwe navorsingstema. Herskryf Hoofstuk 1, Hoofstuk 2, Hoofstuk 3 & Hoofstuk 4.

DATUM	NAVORSINGSAKTIVITEIT
23/12/2003	Konsultasie met 'n besoekende buitelandse mediese praktisyn wat 'n paar jaar gelede in Suid-Afrika in MIV & VIGS gespesialiseer het, maar tans in Kanada werksaam is.
14/01/2004	Konsultasie met die stigterslid van die Hospitium waar daar moontlike deelnemers geïdentifiseer kan word.
16/01/2004	Navorser ontvang 'n uitnodiging van 'n kerk om MIV & VIGS-opleiding aan huiswerksters in die kerk se omgewing te gee.
22/01/2004	Konsultasie met promotor: Terugvoer ten opsigte van navorsingswerk wat reeds voltooi is.
03/02/2004	Die Bestuursraad van die Hospitium gee skriftelike toestemming dat die navorser 'n gedeelte van die navorsingsonderhoude by die Hospitium mag voer.
03/02/2004	Die navorser identifiseer Pretoria Kindersorg as nog 'n moontlike bron vir die identifisering van moontlike navorsingsdeelnemers. Die navorser stel die navorsingsprojek telefonies aan 'n senior personeellid van hierdie instansie voor.
05/02/2004	Besonderhede ten opsigte van die projek word aan Pretoria Kindersorg gefaks, ten einde hierdie instansie in staat te stel om 'n besluit te neem met betrekking tot die verlening van amptelike toestemming.
18/02/2004	Navorsingsveldwerk by die Hospitium neem 'n aanvang.
18/02/2004 tot 26/02/2004	Navorser transkribeer self bogenoemde onderhoude.
20/02/2004	Bekendstelling van navorsingsprojek aan die Military Alliances met die oog op die identifisering van moontlike deelnemers.
27/02/2004	Herregistrasie: Vierde studiejaar.
03/03/2004	Voortsetting van navorsingsveldwerk by Hospitium.
03/03/2004 tot 10/03/2004	Transkribering van navorsingsonderhoude.
10/03/2004	Voortsetting van navorsingsveldwerk by Hospitium.
10/03/2004 tot 13/03/2004	Navorser transkribeer navorsingsonderhoude.
13/03/2004	Navorser bied 'n MIV & VIGS-opleidingskursus aan vir huiswerksters by 'n kerk.
18/03/2004	Toevallige gesprek met 'n joernalis wat vir 'n Durbanse koerant werk. Die gesprek het gehandel oor werkgewersgesinne wat betrokke raak by die versorging van huiswerksters se weeskinders.
24/03/2004	Voortsetting van navorsingsveldwerk by Hospitium.
24/03/2004	Pretoria Kindersorg gee skriftelik toestemming dat navorser veldwerk by 'n MIV & VIGS-versorgingsentrum, waarby Pretoria Kindersorg betrokke is, mag doen.

DATUM	NAVORSINGSAKTIWITEIT
25/03/2004	Navorsingsveldwerk by 'n MIV & VIGS-versorgingsprogram neem 'n aanvang. Die navorser voer ook 'n onderhoud met personeel van hierdie instansie.
30/03/2004	Voortsetting van navorsingsveldwerk by Hospitium.
30/03/2004 tot 06/04/2004	Navorser transkribeer navorsingsonderhoude.
06/04/2004	Voortsetting van navorsingsveldwerk by 'n MIV & VIGS-versorgingsentrum.
07/04/2004 tot 12/04/2004	Navorser transkribeer navorsingsonderhoude.
13/04/2004	Voortsetting van navorsingsveldwerk by 'n MIV & VIGS versorgingsentrum.
14/04/2004 tot 19/04/2004	Navorser transkribeer onderhoude.
20/04/2004	Konsultasie met promotor: Terugvoer en beplanning met betrekking tot die analisering van data.
27/04/2004	Voortsetting van navorsingsveldwerk by Hospitium.
2/05/2004	Voortsetting van navorsingsveldwerk by Hospitium.
17/05/2004	Konsultasie met promotor: Data-analisering.
27/05/2004	Konsultering met 'n MIV & VIGS-deskundige.
18/05/2004 tot 15/06/2004	Data-analisering deur middel van oop kodering, aksiale kodering en selektiewe kodering. Navorser skryf ook Hoofstuk 5.
16/06/2004	Konsultasie met promotor: Handig Hoofstuk 1, Hoofstuk 2, Hoofstuk 3, Hoofstuk 4 & Hoofstuk 5 in.
24/06/2004	Konsultasie met promotor: Terugvoer en beplanning van Hoofstuk 6.
25/06/2004 tot 18/07/2004	Bring verandering aan en skryf Hoofstuk 6.
18/07/2004	Handig volledige proefskrif in by promotor.
11/08/2004	Konsultasie met promotor: Terugvoer.
16/08/2004	Handig 'n afskrif van proefskrif in by mede-promotor.
19/08/2004	Navorser besoek biblioteek ten einde afrondingsinligting bekom.
08/09/2004	Konsultasie met mede-promotor: Terugvoer.
09/09/2004 tot 17/09/2004	Inwin van addisionele inligting en redigering.

BYLAAG E

**TRANSKRIPSIES VAN ONDERHOUDE
WORD VERSKAF IN 'N AFSONDERLIKE
PDF-LÊER OP HIERDIE KOMPAKSKYF**

The journey of each woman is uniquely her own ...

(Lather & Smithies 1997:xxv)

TRANSKRIPSIE VAN ONDERHOUDE

BYLAAG E

Semi-gestruktureerde onderhoud 1: Deelnemer A	1
Semi-gestruktureerde onderhoud 2: Deelnemer B	11
Semi-gestruktureerde onderhoud 3: Deelnemer C	15
Semi-gestruktureerde onderhoud 4: Deelnemer D	19
Semi-gestruktureerde onderhoud 5: Deelnemer E	22
Semi-gestruktureerde onderhoud 6: Deelnemer F	28
Semi-gestruktureerde onderhoud 7: Deelnemer G	31
Semi-gestruktureerde onderhoud 8: Deelnemer H	40
Semi-gestruktureerde onderhoud 9: Deelnemer I	44
Semi-gestruktureerde onderhoud 10: Deelnemer J	49
Semi-gestruktureerde onderhoud 11: Deelnemer K	55
Semi-gestruktureerde onderhoud 12: Deelnemer L	63
Semi-gestruktureerde onderhoud 13: Deelnemer M	67
Semi-gestruktureerde onderhoud 14: Deelnemer N	72

---oOo---

SEMI-GESTRUKTUREERDE ONDERHOUD 1: DEELNEMER A

A... is 'n 30-jarige vrou wat in die ... gebore is en in die ... grootgeword het. A... was in diens van 'n gesin in ... A... was Afrikaans goed magtig en daar is nie van 'n tolk gebruik gemaak nie. A... was ook 'n MIV & VIGS-aktivis.

VRAAG 1:

HOE LANK WERK JY REEDS BY JOU WERKGEWER ?

A...: *Okay ... hierdie gesin was in ... en ek het vanaf 1997 tot in 2000 vir hulle gewerk.*

VRAAG 2:

HOE HET JY UITGEVIND DAT JY MIV-POSITIEF IS?

A...: *Ek was so klein want toe kom ek van die plaas af. Die tyd wat ek gaan by die hoërskool, was my ouma ... dit is sy wat vir my grootgemaak het. Toe vra die ander mense wat bly by die dorp, daai dorp se naam is die ... dat ek kan by hulle bly, want hulle was niks van ons nie. Dit was net die mense wat ken mekaar saam met my ouma en oupa. Toe 1986, ek het daar gaan bly.*

Navorsers: Hoe oud is jy toe A...?

A...: *O, ek vergeet nou, maar ek het standerd ses begin in 1986. As jong kind was ek so slim. Ek het standerd 6 gemaak in 1986. Want ek was so slim ... ek het nie standerd drie en vier gemaak nie. Hulle het my net gepromote. In 1986 was ek in standerd 6, toe in 1988 was ek in standerd 8. Ek was in standerd 8 toe kry ek die virus, maar daai tyd het ek nog nie uitgevind nie. Ek het by daai ouma gebly ... lekker gebly, ek het dit geniet. Dit het gelyk soos dit is my ma. Ons was net twee, die hele tyd. Sy het ook 'n kind gehad wat by die soldate was, by die exile. Dit was Augustus, of September maand, toe kom daai broer by die huis, van die army af. Daai week toe die broer kom, hoor ek die traffic department se kar is weg, want daai broer se ma was 'n toordokter. Toe gaan sy saam met die traffic koppe om daai kar te gaan kry by Jo'burg. By daai tyd ek het nie geken waar is Jo'burg nie. Toe moet ek agterbly saam met die broer by die huis. Ek het hom so gelike, want ek het hom so gevat dat ek die klein sustertjie is. Ek het nie geweet hy gaan sulke goete maak, soos hy gedoen het nie. Dit was op Woensdag, hy het vir my die kos gemaak en alles. Toe eet ek, want jy weet, ek was 'n bietjie dom, want jy weet as jy van die plaas af kom is jy 'n bietjie dom. Ek het nie geweet wat is die seks nie. Ek was eintlik nog bietjie dom en baie klein.*

Navorsers: Jy was eintlik nog 'n kind.

A...: *Ja, want die meneer by die skool het vir ons die Biologie gemaak, as hulle sien daar is die swanger vrou by die blaai, moet ons daardie blaai skip...*

Navorsers: O, vinnig omblaai?

A...: *Vinnig omblaai. So, ek het toe mos nie geweet wat gaan aan nie. En toe, die eerste aand, het ons al twee by die huis gebly. En die aand, ek was geslaap. En toe hoor ek net iemand het my. Hy hou my vas en maak my mond toe. Hy trek my panty af en toe verkrag hy my. Dit was die eerste dag en dit was op Woensdag. Daai was hartseer by my... maar okay ... dit was fine. En toe die volgende dag, in die oggend, ek roep hom. Ek vra vir hom waar was hy gewees gisteraand, want daar was iemand gewees wat my seergemaak het. Ek maak sommer my bene oop dat hy kan sien ek het seergekry. Hy keer my vinnig en sê "Okay, jy sal my ma kom wys as sy terugkom van Jo'burg af". En*

toe worry ek nie meer nie, maar ek het seergekry want dit was die eerste keer dat ek sien sulke dinge. Donderdag, die aand, en toe vra ek vir hom moenie loop nie. Hy moet saam met my bly, dat ek daai persoon kan kry. Toe sê hy vir my “Okay, ek gaan uit, ek sal net die deur sluit dan loop ek met die sleutel. Ek sal vir jou sê die tyd wat ek terugkom”. Toe sê ek okay, ek vertrou hom, dis mos my broer. In die aand in ... en toe hoor ek iemand, want ek het nie lekker geslaap die tweede dag nie. En toe hoor ek iemand, ek kan hoor die deur gaan oop, hy kom weer in en hy verkrag my weer. En toe voel ek hy het die ring in die vinger aan die linkerkant en toe vang ek hom by die gesig, die moesie by die gesig. En toe worry ek nie weer nie. Okay ... ek kry seer, ek het baie seer gekry, want hy het my geskeur onder. En toe die volgende dag, dit was op Vrydag, die oggend weer, ek vra vir hom waar was jy gewees, want daai persoon was weer hier gewees. Hy sê toe: “Was hy hierso gewees?” J... ja... hy was hierso gewees en hy het my weer seergemaak. Ek kon nie eers weer my noefie skoongemaak nie want ek het seergekry. En toe sê hy: “Okay, ons moet my ma kom sê as sy terugkom.” Ek het nie by die skool gegaan nie, vir two days, Donderdag en Vrydag. En toe sê hy vir my hy sal vir haar ma kom sê as sy terugkom vanaf Jo’burg af. Ek het by die huis gebly. During the day my oupa en my pa, want my pa ... my pa het my grootgemaak, maar hulle het nie saam met my ma gebly nie, dit is my oupa wat my grootgemaak het, my ma se pa. En toe, dié man, hy sit buitekant. Toe sien ek my pa se kar buitekant. Toe begin ek sommer huil. My pa het in die huis ingekom en vir my gevra “Wat gaan aan, Ouma?” want ek het mos my pa se ma se naam ... “Wat gaan aan, Ouma?” toe sê ek vir hom wat het gebeur. My pa ... ek weet nie ... Hy was so kwaad en toe vat hy my sommer by die dokter. Ons het by die dokter gegaan, by dokter V... R... Hy het my gaan stich en na dit, toe vat hulle my by die polisie. Ek was so geskrik want ek was mos bang vir daai lang gun. Jy weet daai tyd ons was baie bang vir die soldate.

Navorser: Ja ...

A...: En toe het hulle die maatskaplike diens geroep dat hulle saam met my kan praat. Dis hulle wat ek het mee uitgekome ... toe sê ek vir hulle dis daai persoon want ek het gevoel daai persoon het ring en het moesie. Toe dit klaar is sê ek vir hulle dis hy. Ek was ‘n bietjie dom. Ek het net gesien hulle het vir hom gevang. Toe kry hulle sy onderbroek het nog bloed. Dis die ding wat hulle hom met gevang het. En toe vat hulle vir hom tronk toe, maar hy het nie lank gebly by die tronk nie. Ek was nie eens geworry nie, waar is hy nie, want ek het gesond geword onder. My oupa het my weer gevat by hulle en ek het die skool gaan loop by M... En toe, die social worker, dis hulle wat vir my altyd gekyk het. Ek was toe die social worker se kinders ... se kind. In 1989, en toe kry ek my kind. Ek het nog nie eens gemenstrueer nie.

Navorser: So A... , jy het swanger geword as gevolg van die feit dat jy verkrag is?

A...: Ja, dis reg mevrou. En toe hoor ek hulle sê ons moet die abortion maak, maar toe sê my oupa “Nee, miskien is dit die kind wat vir ons gaan help.” En dit is soos nou my kind.

Navorser: Hoe oud is hy nou, A... ?

A...: Hy is nou veertien en op standerd 9. En toe die social worker kuier vir my. Hulle kom, hulle koop vir my chocolate. 1989 toe gebore my kind, die ... ste Mei, ek was by die hospitaal, ek het my kind daar gekry. En die social worker, hulle het ook gekom. Hulle was saam met my daar al die tyd. 1989, ek dink dit was so Novembermaand, altyd ek het net seer onder, ek moet altyd by die dokter gaan en dit raak nie gesond nie. Of dit raak gesond, dan weer nie. 1990, ek dink dit was Meimaand, of June, toe toets hulle my vir HIV. Hulle het nie eens vir my gevra nie, en toe toets hulle my vir HIV. Ek het nie eens consent form geteken nie.

Navorser: Maar het jy self gegaan dat hulle jou kan toets?

A...: Die social worker het my gevat.

Navorser: O.

A...: Maar ek was nie eens geworry wat gaan aan nie.

Navorser: Maar het hulle vir jou gesê jy is HIV-positive?

A...: Hulle het nie vir my gesê vir wat vat hulle die bloed nie. Of hulle het vir my gesê en ek onthou meer nie. Maar as hulle vir my verduidelik het, sou ek onthou het. Maar ek het nie eens geteken nie.

Navorser: So jy het geen informed consent geteken nie?

A...: Nee, maar hulle het my bloed gevat. Maar ek worry nie, want hulle het my gehelp. Toe was ek by matriek. Ek het gedink ek gaan matriek druip, want ek het nie die skool mooi geloop nie. Maar ek het matriek tog mooi geslaag.

Navorser: Hmm ... jy is slim.

A...: Dankie. Die eerste September, en toe my results kom. Ek het weer infeksie gekry en toe vat hulle vir my by die dokter. Ek dink dit is die tyd wat hulle gedink het laat ons die results van die kind kyk. En toe kry hulle ek is HIV-positive. Ek het nie eens geworry nie.

Navorser: Hulle sê toe vir jou jy is HIV-positive?

A...: Nee, ek het net gehoor hulle praat. Hulle verduidelik nie vir my nie, en daardie was die tyd wat ek begin het om jongetjies te sien want ek was nou 'n bietjie groot. Maar ek was baie bang om saam met die jongetjies te slaap want ek het mos seergekry. En toe sê hulle ek is HIV-positive, maar ek het nie eens geworry nie. In 1992, toe gaan werk ek by ..., maar dit was net voluntary. By K... En toe kom ek weer terug by die huis en toe kry ek werk by ... Maar dit was net part time, en toe los ek weer. En toe kry ek werk by die ... Hoërskool. En toe werk ek daar. Ek was ook 'n ... player.

Navorser: Hmmm.

A...: En toe die tyd wat die provinces speel het ek vir ... gespeel. En toe in 1994 kom ek die kant toe.

Navorser: Toe kom jy Pretoria toe?

A...: Ja, toe kom ek Pretoria toe. Ek het by ... gebly. By Antie ... En toe was daar ander vorms wat ons moet invul. Daar is plek wat hulle sê jy moet die siektes inskryf. En die dokter moet jou self gaan toets. En toe worry ek nie meer nie want ek ken die siekte wat ek het. Ek het die probleem met oë en die probleem met high blood pressure. Maar ek was nie geworry met HIV nie. Maar altyd ek skryf dit, HIV-positive, high blood pressure, oë en tande, probleme met my tande. Okay ... en toe worry ek nie. Ek sien toe die mense wil nie meer hê ek moet speel nie. Ek het nie geweet wat aangaan nie. En ek sien toe daar was die ander spelers wat my nie meer gelike het nie.

Navorser: Wat het hulle gemaak? Jy sê hulle het jou nie meer gelike nie. Wat het verander in die manier hoe hulle met jou gemaak het?

A...: Okay... Jy kan sien, altyd sy was mos jou tjommie, maar na die vorms wil hulle nie meer met my praat nie. Dit was net nog ... wat nog altyd saam met my gepraat het. Sy het gesien ek voel hartseer en sy het altyd vir my gesê: "Sê vir my wat is jou probleem". Weet jy, mevrou, as jy kom van die rural areas, weet jy nie altyd wat aangaan nie. Hierso by die urban areas, hulle ken van HIV en AIDS. Ek het mos nie geken wat gaan aan nie. Toe speel ek ... en ek het baie goed gespeel. En toe, toe speel ek nie weer nie.

Navorser: O, toe kies hulle jou nie weer nie?

A...: Ja. En toe kry ek die jongetjie, wat nou my man is. Hy het vir my gelike en toe sê ek vir hom, weet jy wat, ek het HIV. Ek het gesien hy skrik, maar hy wil nie vir my wys hy skrik nie. Toe dink ek okay, dis fine... dis fine... hy praat nog met my. Want altyd ek het gesien as ek vir die jongetjies sê ek is HIV-positief, hulle wil nie weer saam met my praat nie. Hulle kyk my so. Na die game, het hy by my gekom en toe praat hy saam met my. Hy vra toe vir my my phone number en daai. Toe sê ek vir hom, en toe jol ons. Maar daai tyd ek het nie geweet wat gaan aan nie ... Met HIV/AIDS se goed was ek nie so slim nie. Jy weet ek kom mos van die rural areas. Na die game toe speel ek nie weer nie. Ek het saam met my boyfriend gejol en saam met die team by ... gespeel. En toe ... my boyfriend sê hy wil vir my trou. Ons het net drie maande gejol en toe gaan hy vir my lobola by die huis. Ek het nie geglo hy gaan dit doen nie. Hy het ses duisend gebetaal. Hy skuld nog ... (lag).

En toe 1996, ek dink dit was Februarie maand ... ja, Februarie maand, raak ek swanger met my kind ... Dis daai tyd wat ek begin siek raak het, ek het mos high blood pressure, toe word ek sommer siek. March maand het ek by Pretoria Academic gaan bly.

Navorsers: *Watter siekte het jy toe, A...?*

A...: High blood pressure. En toe ek was siek. By die hospitaal, die susters het ons nie gelike nie. Ons was net twee persone wat HIV-positief was. Die ander enetjie, ek weet nie van waar sy gekom het nie, sy ken mos nie die taal nie. Hulle skinder ons met Engels. Ek hoor hulle skinder met ons. Dan sê ek vir ander enetjie, ... jy hoor, hulle discrimineer ons, want ons het AIDS. Ek het nie eens gesê HIV nie.

Navorsers: *Want jy het nie geweet dat jy nog nie AIDS het nie, né.*

A...: Ja, dis reg ek het sommer net gesê ons het AIDS. En toe September maand, my kind het mos die ...

Navorsers: *Nou wag 'n bietjie. A... jy sê hulle het teen julle gediscrimineer. Wat het hulle presies gedoen?*

A...: Hulle het ons in 'n separate room, by een kamer gesit en as hulle naby ons kom of van ons praat het hulle altyd gesê "Dit is dáái's. Dit is dáái's."

Navorsers: *O, dit is dáái's ...*

A...: Hulle het ook vir mekaar gesê: "As jy werk met dáái's, moet jy jouself mooi oppas. Dan dink ek ... okay ... want ons het dié siekte. Die siekte wat die probleem is ... okay. En toe worry ek. September maand, ek was rêrig siek, daardie tyd. Hulle kon nie my high blood pressure control nie en toe vra ek vir Dr M... "Dr, ek weet dit is net die Here wat ken wanneer my kind moet kom, maar ek vra dat julle my kind moet uithaal op die ... de September. Want ek ken mos nou my HIV-status. My kind het amper die ...de uitgekom, maar toe kom my kind die ...de September.

Navorsers: *A... hoekom wou jy toe hê dat jou kind op die ...de September gebore moet word?*

A...: Want ek het mos my HIV-results gekry op die ...de September 1990.

Navorsers: *Ek verstaan.*

A...: Die kind het so past one uitgekom die ...de September. Toe sê Dr ... die kind se naam is ... En toe sê ek nee, die kind se naam is nie ... nie, die kind se naam is Virus. Toe het die dokter so mooi gelag. Die dokters het my so gelike. Dit is net die susters wat 'n probleem gehad het. Die dokters was nie so geworry nie. Dr M..., ek sal hom nie vergeet nie. Tot vandag toe is hy my dokter. As ek het probleme ek gaan straight by hom. En toe ... kry ek vir W... Na W... het ek siek geraak. Ek was siek, siek, siek. Ek het net 25kg geweeg op die skaal. Ek het nie eens geëet nie, ek het niks gedoen nie, Ek was siek, siek, siek. En toe die ander dokter, Dr T..., begin research te maak met my.

Hulle het vir my die ander pille gegee. Ek kry nog steeds daardie pille. Dit is nie die anti-retroviral drug nie, dit is net 'n immune system booster. Die pille se naam is PO59. Ek drink die pille nog steeds, tot vandag. Maar dit is net as jy drink miskien bier of wat, jy mag dit nie drink nie. In 1998 toe begin ek involve raak by HIV-positive se goed. Dit is die tyd wat ek kry vir Suster S... Toe gee sy vir my proper HIV-counselling. Sy is net soos my ma. Ek like haar so. En die ding wat ek amper vergeet het om vir jou te sê, is my mense, hulle worry nie eens oor my status nie.

Navorsers: *Jou familie?*

A....: *My familie en my skoonma. Sy like die virus van my en sy weet ek is HIV-positive. En sometimes, soos nou die dag wat ek by Durban by die HIV conference was, het hulle my by die TV gesien. Dan bel hulle my. Almal van my familie bel my en hulle vra my: "Het jy nog steeds daardie siekte?" Ek sê, ja, want daar is nog nie cure nie. Ek het nog steeds die siekte. Dan sê hulle: "Maar jy is nog nie eens siek nie." Baie mense gaan doodgaan by hierdie siekte. Toe sê ek nee, jy moet net vertrou. Die Here sal vir jou help en jy moet positive wees. My ouma is die een wat my amper moedeloos gemaak het. Ek het vir haar gesê ouma, jy weet mos ek het die AIDS. Toe antwoord my ouma: "Watse AIDS? Jy weet mos dit is net vir die hoermense daardie siekte." En toe begin dit my swak maak. Want dit is my ma, al is sy my ouma, is sy my ma, want sy het my grootgemaak. En toe, later toe my ouma sien ek bly nog gesond, dink sy nee, man, dié kind is nie siek nie. Miskien betaal hulle haar om te lieg.*

Navorsers: *En jou ouma, glo sy nog steeds nie dat jy HIV-positive is nie?*

A....: *Sy glo nog steeds nie. Want altyd as ek haar bel en sy vra my: "Hoe gaan dit nou met jou?" en ek sê vir haar ek raak nou vet, dan sê my ouma: "Nee, die kind het nie daardie siekte nie." Haar oudste kind het ook doodgegaan met daardie siekte, sy het nie lank die siekte gehet nie. In ... toe join ek die Treatment Action Campaign. Jy weet mos ons het gebaklei saam met die government?*

Navorsers: *Ja ... Nou hoe het dit gebeur dat jy saam met die campaign begin werk het?*

A....: *Ek het vir ... gesien op TV. Hy is die persoon wat HIV-positive is. Toe sien ek vir hom en ek dink, hy is HIV-positive en hy is so sterk en hy fight vir homself. En toe, hulle gee mos altyd by die e-mail die nommers ... en ... en ... toe vra ek by suster S... dat sy vir my kyk wat is sy nommer. En toe kry ek sy nommer. Dit is by die Kaap. Toe bel ek vir hom. Hy sê vir my hy gaan by Jo'burg, daar is friends by Jo'burg. Jy moet gaan join daar. Ek het gaan join, ek was saam die tyd wat ons gaan by die hof saam met die minister of Health vir die AZT en Nevirapien. Maar ek is bly, want ek weet hulle het uitgehaal en ek het krag want ek weet ek het saam gefight dat die swanger mense daardie Nevirapien kan kry. Ek help almal.*

Navorsers: *Help jy ook die families van mense wat HIV-positive is?*

A....: *Ja, ek help ook die families. En toe ... 1999 ... nog steeds 1999... toe gaan ek join by Maar ek het toe mos nog steeds by die kombuis gewerk.*

Navorsers: *Het jy toe nog die hele tyd by die kombuis gewerk? In ...?*

A....: *Ja, in En toe gaan ek by ..., AIDS Group Support. Hulle het vir my mooi gevat en toe vat hulle my by AIDS counselling training. Hulle sê toe ek moet by die workshop gaan want hulle sien ek worry nie eens oor my status nie. Toe gaan ek by UNISA en doen my 69 days course. Ek het certificate gekry. Ek het die eerste keer gedruip, want really ek was siek. My gedagte was moeg.*

VRAAG 3:

HOE HET JY GEVOEL TOE JY HOOR DAT JY MIV-POSITIEF IS?

A...: Sometimes dit was nie my hart wat voel nie lekker nie, net my gedagtes was moeg. Maar nog steeds wou ek werk, maar my gedagtes was moeg. Jy weet, as jou gedagtes is moeg, jy kan niks doen nie ... jy wil net rus en slaap. Ek het ook gedink ek gaan sommer doodgaan ...

VRAAG 4:

WEET JOU WERKGEWER DAT JY MIV-POSITIEF IS?

A...: Weet jy wat, nê? Ek het glad nie my status weggesteek nie. Altyd as ek vir hulle sê ek is HIV-positief het hulle geglo nie, hulle het geglo die tyd wat hulle sien ek het HIV-positief T-shirt. En toe sê hulle ek moenie daardie T-shirt aantrek in die jaart in nie. Hulle sê ek moet dit aantrek as ek buite toe gaan. Toe sê ek nee, dit sal ek nie doen nie. Dit is my status. En ek like die virus wat ek het. Want as ek nie die virus respekteer nie en ek dra nie die T-shirt nie, die virus gaan my doodmaak. En dan sal niemand vir julle kinders kan kook nie. Sometimes die oom vir wie ek gewerk het is anders en sometimes die antie is anders ...

VRAAG 5:

PRAAT JOU WERKGEWER EN DIE ANDER GESINSLEDE MET JOU OOR MIV & VIGS?

A...: Hulle het my eintlik gesleg gepraat. Hulle het dinge gesê soos “Die mense wat kry die AIDS, hulle slaap rond en ...” Hulle praat baie sleg

Navorsers: Het hulle dit reguit vir jou gesê?

A...: Nee, hulle het nie vir my straight gesê nie. Hulle praat sommer net so in die huis, dan ons kyk TV, dan praat hulle ... dit wys mos op TV, die HIV, dan sometimes ek raak so skaam ... Ons het mos daar saam met hulle TV gekyk. En toe my man gaan nie meer saam met my om TV te kyk nie. Ek het net allening gegaan. Dan sometimes as ek terugkom was ek bekommerd, dan sê ek vir my man: “Jy weet hulle praat nie mooi met dié siekte van my nie.”

Navorsers: Wat sê hulle?

A...: Hulle sê altyd ... miskien hulle wys die mense wat HIV het ... hulle sê: “Ah, laat hulle doodgaan, laat hulle doodgaan ... want hulle slaap so rond met die ander mense ...”

Navorsers: Wat doen jy dan, B...?

A...: Dan bly ek maar stil. Wat sal ek doen? Hulle sal my wegjaag.

VRAAG 6:

WATTER WERK HET JY IN DIE HUIS GEDOEN VOORDAT JOU WERKGEWER UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

A...: Okay ... ek het mos glad nie my status weggesteek nie. Dit is my eerste punt. En my probleem ... ek het gekook, ek het alles gedoen vir hulle. Ek was eintlik hulle baas. Rêrig dit is die waarheid. Die kinders hulle het my gelike. Eintlik die kinders, hulle was my kinders.

Navorsers: Hoeveel kinders was daar, A...?

A...: Hulle was ... Hulle was klein. Die laatlam was klein, klein, klein en hy was siek, siek, siek. En ek het daai kind se naam gegee ... Daai kind het groot geword saam met swart mense se kos. Porridge. Die Antie was so bang om saam met daai kind te slaap as daai kind siek is. Daai kind was soos my kind. Die kind het pap en melk geëet. Daai kind het nie weetbix, en daai geëet nie. Ek weet ... ek het mos grootgeword met porridge. Ek het daai kind elke dag die porridge gegee. Nou daai Antie se ma altyd sy sê die kind sal mos doodgaan. Daai kind is nou groot, hy respekteer my so, hy like my so, hy sê ek moet vir hom gaan werk as hy groot is. Maar hy is nou twaalf.

VRAAG 7:

WATTER WERK HET JY IN DIE HUIS DOEN NADAT JOU WERKGEWER UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

A...: In die year ..., toe sien ek nou dié mense ... hulle is nie meer orraait nie. Rêrig, altyd ek gaan by die campaigns, altyd ek moet gaan toi-toi vir die ander mense se lewe. Want ek, ek is nog steeds orraait, maar ek moet fight vir die ander mense se lewe, dat hulle kan iets kry om te lewe, laat ons kan hulle lewe prolong. Die probleem, altyd ek is absent, maar ek moet eers skoonmaak. Altyd ek het alles skoongemaak. As miskien ons loop miskien six o' clock in die oggend altyd ek sê vir die Antie: "Antie, môre ons loop six o' clock." Dan doen ek alles eers in die aande. Ek maak die sitkamer skoon in die aand, en die kamers, ek sal dit skoonmaak as ek terugkom. Dan sê sy: "Ja". Maar as ek terugkom ... ek sien sy is nie weer orraait nie. Want as ek kom by die huis, die mense treat my nie mooi nie. Ja ... en, en toe sê sy ek moenie weer kook nie. Ja, rêrig, ek het gedink ek gaan vir hulle die siekte gee as ek kook, want ek self het nie geweet wat gaan aan nie.

Navorsers: Hoe lank het hulle toe al geweet jy het die siekte?

A...: Van die begin af, maar hulle het nie vir my geglo, of vertrou nie. Hulle het gedink die government betaal ons om te lieg. Die ding wat toe gemaak het dat hulle my glo is die tyd van die Toe sien hulle dit is net almal die HIV-positive mense en ons almal sê vir die mense hoe het ons die siekte gekry en wanneer het ons die siekte gekry.

Navorsers: So, A... jou werkgewer en die kinders van die werkgewer het gedink jy jok en jy maak grappies oor jou siekte?

A...: Ja ... Hulle het gesien dat al die mense by die ... is positive en ons worry nie oor ons status nie. Die hele ... by die kerk, by die polisiestasie, superintendent K... by die polisiestasie en die skole, Mnr M...-hulle, almal, almal het my gelike. Mnr L...-hulle, almal, al die hoërskool en laerskole, almal het my gelike want ek het gegaan om die kinders te leer van AIDS. Ook by ... Mine, al die plekke, ek het baie plekke geloop. Ook by ..., by S..., ek het baie plekke gegaan en toe sien hulle (die werkgewer) ... rêrig ... dié persoon is HIV-positive. En toe begin hulle met ek moenie weer kook nie. Toe sê ek, okay ... dit is maar orraait.

VRAAG 8:

HOE BEHANDEL JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU NADAT HULLE UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

A...: Ek het baie sleg gevoel toe hulle sê ek moenie weer kook nie. Rêrig, ek het ook gedink dat ek die mense die siekte gaan gee. Hulle eerste probleem was dat hulle nie daai tyd die information gehad het nie. Hulle het nie geweet eintlik, hoe kry die mense die siekte nie. Want ek het altyd die toilet gebruik saam met hulle en toe sê hulle skielik ek moet die buite toilet gebruik. En toe moet ek weer by die clinic gaan. Ek het by antie

S... gegaan. Antie S... bly die tweede huis van hulle af en sy werk by die clinic. En toe gaan ek by antie S... en ek sê vir haar: "Antie S... hulle sê ek moenie kook nie, want ek gaan vir hulle die siekte gee." En toe sê Antie S...: "Néé, hulle is mal. Jy moet kook. Die mense kry nie die siekte deur kokery en sulke goed nie." En toe sê Antie S..., sy is mos nie 'n suster nie, sy is net 'n klerk by die clinic, ek moet na suster toe gaan, suster S... En toe gaan ek by suster S... As ek die volgende dag by suster S... kom, sê ek: "Suster S..., oom sê ek moenie kook nie." En toe sê suster S...: "Ek sal saam met jou oom gaan praat. Mense kan nie die siekte kry as jy kook, of as jy jou miskien sny nie." En toe verduidelik sy mooi vir my wat gaan aan en hoe 'n mens die siekte kry. En toe sê ek dis okay. En suster S... sê ook: "Dis reg."

En daai tyd, as ek vir jou kan die waarheid sê, ek het nie eens die condoms gebruik. Ek het begin die condoms gebruik, 2000, in die middel van 2000. Want hulle het nie vir my verduidelik hoekom moet ek die condoms gebruik nie. Die tyd toe hulle vir my sê my man is negatief en my man gaan die virus kry, ek het so geskrik, want ek wil nie vir my man infect nie. En toe moet ek onmiddellik vir my man sê hy moet gaan toets, want ek is bang hy het dit ook. Maar toe gaan toets my man by Pretoria Hospitaal, ons het gekry hy is negatief. Ons weet nie of my man het die virus, maar hy is net die carrier. Dit kan so wees, dan toets ons hom en hy is negatief, maar hy het die virus en die virus kan nie vinnig wys nie. Ek was so excited as ek kry hy is negatief. Want ek het gedink sy mense gaan my nie meer like nie, ek het gedink hulle gaan dink ek het hulle kinders die siekte gegee.

Navorsers: *A... toe hulle nou vir jou sê jy moenie weer vir hulle kook nie, wat toe...?*

A...: Nee, die probleem is, die Antie is baie lui om te kook. En die oom, hy het in Jo'burg gewerk en hy kom laat van die werk af. En toe vra ek vir Antie, gaan by die clinic, gaan na suster S... toe, dat sy vir jou kan verduidelik, want rêrig, die kinders sal nie so kan aangaan om die brood te eet elke dag nie. Toe gaan sy die volgende dag. Toe sy terugkom, sê sy "Kook." Ja, en toe gaan ek weer kook. En die ander ding is, altyd as ek het huis toe gegaan, as ek terugkom, almal het my altyd gesoen, maar ek sien hulle soen my nie weer nie. Net die kind hou aan om my te soen. Dan sien ek hulle word kwaad, want die kind force om my te soen. As die kind my sien, sê hy: "A... 'tjie, kom soen vir my." Dan is ek so bang om die kind te soen, want hulle gaan sê ek soen die kind, ek gaan die kind die siekte gee. In die year 2000, het ek gesien, nee ... ek moet loop, want die oom het gekom van die werk af en toe sê hy vir my hulle het die tuckshop oopgemaak. Dis ek wat die tuckshop het begin. Ek het ook in die tuckshop gewerk en in die huis, en stryk, al die werk, dit is ek wat al die werk gedoen het. En toe op Sondag, dit was op die aand, toe sê hy vir my: "Jy moenie weer by die werk kom nie. Die werk is klaar." Toe sê ek: "Okay ... dit is fine." Maar ek het so gestres want my man het nie gewerk daai tyd nie. Want my man het nie geleer by die skool nie. Hy kom ook van die plaas af.

Navorsers: *A... hoe lank werk jy toe al vir hulle?*

A...: Since 1997, dis toe al four years. Toe sê hy sommer vir my die werk is klaar. Ek moenie weer terugkom nie. Hy sal net vir my die geld kom gee die einde van die maand. En toe gaan ek by antie S... Sy is mos die klerk by die clinic ... En toe sê ek vir haar hulle het my weggejaag. Sy sê toe: "Nee man, jy hoef nie te worry nie. Ons gaan die werk kry vir jou, by die clinic." Rêrig, ek het nie lank gebly by die huis nie en toe kry hulle vir my die werk by die clinic. En toe by die clinic, hulle sê vir my, vat hom (die oom) by die Department of Labour. En jy moet vir hulle sê jy is HIV-positive. Dis hoekom hulle vir jou weggejaag het. Toe sê ek vir hulle ja. Ons het tot by CCMA gegaan.

Navorsers: Wat beteken dit?

A...: Ek het vergeet wat dit beteken.

Navorsers: Dit maak nie saak nie.

A...: Die oom, hy het mos geld. Hy het gekom met die prokureur. O, ek was so baie bang gewees. Toe dink ek hy gaan nie vir my betaal nie. Daar was ook 'n swart vrou. Sy sê toe: "Ons soek nie die prokureur nie. Ons soek net twee mense wat skuldig is." Toe gaan ons deur alles. Hy het nie mooi gepraat nie, tot hy praat mooi met my. Hulle het gesê hy moet vir my R10 000 betaal. En toe sê ek nee, daai is baie. Want ek het mooi gewerk en hulle het vir my baie goeters gekoop. En hulle het vir my kinders mooi geoppas. Die ding is hulle het my net kwaad gemaak met my status. En toe die magistrate vra: "Hoeveel moet hulle vir jou betaal?" En toe sê ek: "Hy self sal moet besluit." En toe die oom sê: "Ek sal vir jou R1 000 betaal." En toe sê ek: "Nee." Die magistrate het self besluit. "Jy betaal vir A... R4 800 ... R4 811..." Ek onthou nie meer presies nie. Dit was R4 800 and something. En toe sê hulle hy moet daai tjek onmiddellik skryf en hy moet my vir twaalf maande, elke fortnight, R300,00 betaal. Maar toe ons daar wegry, hy het my saam met hom laat ry. En die magistrate was so baie bang. Sy het gedink hy gaan vir my doodmaak. Toe sê ek sy moenie worry nie, hy sal nie vir my doodmaak nie. Hy het vir my die lift gegee tot by

Navorsers: En toe julle nou in die kar is, waarom praat julle?

A...: Hy het gesels en gesê hy is skuldig. Toe sê hy "B..., ek is skuldig, maar dit is nie net ek nie. Jy het self gesien dit is Antie, want sy het jou nie gelike nie. Dit is my vrou ... wat sal ek doen?" Toe sê ek: "Okay, dit is fine, oom."

Navorsers: Hoekom het Antie nie van jou gehou nie?

A...: Antie het gedink ek gaan vir hulle die siekte gee. Of ek gaan saam met die oom jol, dan gee ek vir hulle die siekte. Die oom is mos my pa, hy is groot, ek kan mos nie saam met hom jol nie.

Navorsers: En hoe het die kinders jou behandel?

A...: Die kinders was orraait met my, want hulle het nie eintlik geweet nie.

Navorsers: Hoekom sê jy so?

A...: Hulle was te jonk. Hulle was ook altyd so stil-stil. Die oudste enetjie is tot vandag toe so stil-stil, maar hy is nog lief vir my. Twee weke terug het ek hom weer gesien. Hy was so bly om my te sien. Hy spring vir my en vra vir my of ek weer die maroeties sal kom bak.

VRAAG 9:

HOE KAN JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU MET JOU SIEKTE HELP?

A...: Ja ... die ander goed wat ek wou hê hulle moet doen met my is om saam met my by die clinic te gaan. Hulle moes nie alleng by die clinic gegaan het nie, en ander dag ... ek moenie ook weer alleng by die clinic gegaan het nie. Ons moet saam gegaan het, soos een ma se kinders. Dan kry ons almal counseling.

Navorsers: So, jy sou wou gehad het dat hulle moet counselling kry?

A...: Hulle moet counselling gekry het, saam met my dat ons aan mekaar kan verstaan en dat ons kan hoor wat ons moet doen. En hulle, tot waar moet hulle vir my doen. Ek wou ook hê dat hulle saam met my moet sit en oor my toekoms praat. Ek wou hê hulle moet vir my sê: "A..., jy is mos nou HIV-positive, sê vir ons wat dink jy nou met jou lewe?" As

ons so kon praat sou hulle mos kon sien waar short ek en waar short ek nie. Dan sou ek dit like as hulle sê: “A..., bly, jy is onse familie. Ons sal vir jou help met die skoonmaak werk in die huis, met jou kinders se skool”. Jy weet, soos ek, as jy weet jy is HIV-positive, jy dink net dat jy gaan doodgaan. Dan kon hulle saam met my gesit het, dan vra hulle vir my: “A..., met wie moet jou kind saambly as jy gaan oorlede ...?” Maar hulle het dit nie gedoen nie. Ook, hulle het nie met die kinders daaroor gepraat nie. Ek het altyd self met die kinders oor my siekte gepraat. Ek het gesien die kinders het nie ‘n probleem met my siekte gehad nie. Maar hulle kon mos die kinders geroep het dat ons gesit het en saam met my en die kinders oor my siekte gepraat het ... vertel het vir die kinders wat is A... se probleem en hoe voel A... Hulle kon ook vir die kinders gevra het hoe voel julle as A... het sulke probleem. Sien jy?

Navorsers: Ek verstaan. En die kinders van jou werkgewer? Hoe kan hulle jou help?

A...: Okay. Weet jy, die kinders, hulle moet vir my support gee.

Navorsers: Hoe?

A...: Soos die baas het mos vir hulle gesê ek is HIV-positive, dan mag hulle nie vir mekaar sê, of dan wys hulle met die hand, hulle moet vir my die hug gee, ons moet saam kerk toe gaan.

Navorsers: So jy soek ‘n drukkies en liefde.

A...: Ja, hulle moet dit aanvaar. Hulle moet sê: “Ons weet A..., sy is HIV-positive, maar A... is onse suster. Die ding wat ek wil hê, altyd as hulle praat saam met my, hulle moet vir my motiveer. Hulle moet sê hulle sien ek voel nie lekker nie. Hulle moet dit raaksien en my help. As hulle my so kan motiveer, dit sal vir my baie krag en moed gee.

VRAAG 10:

IS DAAR DALK IETS WAARMEE EK JOU KAN HELP, OF IETS WAT JY VIR MY WIL VRA?

A...: Nee, ek dink nie so nie.

Navorsers: Baie dankie. Ek sal jou graag net ‘n paar vrae wil vra oor jou werk wat jy as berader van MIV-positiewe huiswerksters doen.

-oOo-

SEMI-GESTRUKTUREERDE ONDERHOUD 2: DEELNEMER B

B... is 'n 23-jarige Tswana-sprekende vrou. Sy is ongetroud en het geen kinders nie. Sy is afkomstig vanuit die Rustenburg omgewing. B... het vir 'n werkgewer in een van Pretoria se noordelike voorstede gewerk. B... kon redelik goed Afrikaans praat, maar daar is nog steeds van die hulp van 'n tolk gebruik gemaak. Daar is nie van 'n bandopname gebruik gemaak nie. Die navorser, asook die tolk het tydens die onderhoud breedvoerige notas van die gesprek geneem. Na afloop van die onderhoud het die navorser die twee individuele stelle notas vergelyk en saamgevoeg om onderstaande opsomming van die gesprek saam te stel. Met die dag van die onderhoud het B... slegs die vorige dag verneem dat sy MIV-positief is. B... was nog duidelik in 'n skoktoestand maar wou nietemin graag met die navorser praat. Uit die aard van hierdie vrou se omstandighede was haar werkgewer nog geensins van haar MIV-status bewus nie. Na afloop van die gesprek het die navorser vir B... genooi om weer, op 'n latere stadium, met die navorser 'n gesprek te voer indien sy dalk vrywillig sou besluit om haar status aan haar werkgewer bekend te maak.

VRAAG 1:

HOE LANK WERK JY REEDS BY HIERDIE WERKGEWER?

B... meld dat sy reeds nege jaar vir hierdie gesin werk. Sy het saam met die gesin vanaf V..., 'n plattelandse dorpie in die Vrystaat, na Pretoria verhuis. B... vertel dat sy ongeveer 14 jaar oud was toe sy vir hierdie werkgewer begin werk het.

VRAAG 2:

HOE HET JY UITGEVIND DAT JY MIV-POSITIEF IS?

B... verduidelik dat haar 34-jarige kêrel ongeveer twee weke gelede aan longontsteking oorlede is. Aanvanklik het haar kêrel se siekte begin met sere in sy mond. Na sy afsterwe het haar kêrel se moeder, "Ouma", aan B... voorgestel dat B... haar miskien moet laat toets vir MIV & VIGS. ... meld dat Ouma geweet het haar seun is MIV-positief. Volgens B... het B... nie met Ouma baklei, of aanstoot geneem toe Ouma sê B... moet haar laat toets nie. B... is ook nie kwaad vir haar oorlede kêrel nie, aangesien sy van mening is dat haar kêrel moontlik bang was om vir B... van sy MIV-status te vertel uit vrees dat B... hom sou verlaat. B... het dus vrywilliglik besluit om haarself by die naaste kliniek te laat toets. Die uitslae van die toets het bevestig dat B... MIV-positief is.

VRAAG 3:

HOE HET JY GEVOEL TOE JY HOOR DAT JY MIV-POSITIEF IS?

B... vertel dat sy glad nie geskrik het nie, want sy weet tog dat sy een of ander tyd, net soos alle ander mense moet doodgaan. Sy sê verder dat sy, net soos ander mense, nog steeds byvoorbeeld in 'n ongeluk kan doodgaan. Verder redeneer B... ook dat 'n persoon wat aan VIGS doodgaan aan siektes soos byvoorbeeld griep kan sterf, dieselfde siektes waaraan MIV-negatiewe persone dikwels sterf. B... meld aan die navorser dat daar tans net drie persone is wat van B... se MIV-status bewus is. B... noem verder dat sy onder geen omstandighede vir haar "tjommies", waarvan die meerderheid ook huiswerksters is, van haar positiewe MIV-status sal vertel nie. Die navorser vra aan B... of B... en haar

vriendinne ooit oor MIV & VIGS gesels. B... antwoord dat hierdie onderwerp nooit bespreek word nie.

VRAAG 4:

WEET JOU WERKGEWER DAT JY MIV-POSITIEF IS?

B... se werkgewer is nog nie van haar MIV-status bewus nie. B... meld egter dat sy lank gaan wag voordat sy haar MIV-status aan haar werkgewer gaan bekend maak. Die navorser vra wanneer dink sy gaan sy haar MIV-status aan haar werkgewer bekend maak, waarop B... antwoord dat sy sal wag totdat sy eers werklik siek is, of soos sy dit stel “*Eers as ek AIDS het en my miesies dit self kan sien.*” Die navorser vra waarom wil sy nie haar MIV-status aan haar werkgewer bekend maak nie. B... antwoord dat sy bang is hulle jaag haar weg, of dat haar werkgewer dalk vir haar kan kwaad wees.

VRAAG 5:

PRAAT JOU WERKGEWER EN DIE ANDER GESINSLEDE MET JOU OOR MIV & VIGS?

Volgens B... het haar werkgewer in die nege jaar wat B... by hierdie gesin werk, nog nooit met haar oor MIV & VIGS gepraat nie. Op ‘n vraag van die navorser of haar werkgewer al ooit met haar oor geboortebepanking in gesprek getree het, antwoord B... dat haar werkgewer net altyd vir B... sê dat B... moet onthou om vir B... se “injection” te gaan. Die navorser vra aan B... of die werkgewer al ooit met B... oor die gebruik van kondome gepraat het. B... antwoord: “*Nog nooit nie.*”

VRAAG 6:

WATTER WERK HET JY IN DIE HUIS GEDOEN VOORDAT JOU WERKGEWER UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

B... meld dat sy vir alles in die huishouding verantwoordelik is. B... maak die huis skoon, was en stryk en moet ook kook. Sommige dae sal B... se werkgewer vir B... vooraf sê wat om te kook, maar op ander dae vergeet die werkgewer en dan neem B... sommer eie inisiatief met die besluitneming ten opsigte van watter voedsel om voor te berei.

VRAAG 7:

HOE DINK JY SAL JOU WERK IN DIE HUIS VERANDER AS JOU WERKGEWER WEET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

B... meld dat sy bang is om vir haar werkgewer van haar MIV-status te vertel, want dan sal haar werkgewer moontlik sê “*Ek mag nie meer kook nie.*”

VRAAG 8:

HOE BEHANDEL JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU NADAT HULLE UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

B... antwoord dat haar werkgewer en haar werkgewer se man nog altyd baie goed vir haar was. Volgens B... is haar werkgewer “*n goeie miesies*” wat “*alles vir my doen*”. B... meld dat haar biologiese moeder gedurende 2002 oorlede is en dat B... se werkgewer vir B... baie met die reëlings, asook die finansiering van haar moeder se

begrafnis gehelp het. Die navorser vra vir B... wat die oorsaak van haar biologiese moeder se dood was. B... antwoord dat dit dalk ook MIV & VIGS was. B... se biologiese moeder is op 47-jarige ouderdom oorlede. B... vertel ook dat haar werkgewer se kinders baie goed vir B... is en dat *“hulle nooit met my baklei nie.”*

B... noem egter dat daar net één ding van haar werkgewer was wat haar baie gepla het: *“My miesies het nie my boyfriend by my kamer gesoek nie. Ek dink dit was miskien verkeerd, want dit het gemaak dat hy baie gejol het en miskien by ander vrouens geslaap het. By die week het ek glad nie geweet waar hy gaan slaap nie.”* Die navorser vra vir B... hoe B... dié situasie hanteer het. B... antwoord dat B... dit maar moes aanvaar en dat B... gedurende naweke by haar kêrel se woonkwartiere gaan slaap het.

Die navorser vra vir B... indien B... se werkgewer bewus was van B... se MIV-status, hoe dink B... sou haar werkgewer dan vir B... hanteer het. B... antwoord dat sy glad nie kan sê hoe haar werkgewer haar sal behandel as sy sou weet nie, maar dat sy baie bang is haar werkgewer jaag haar weg. B... antwoord dat die gesin se twee tienerkinders haar nog altyd met respek behandel het. B... is baie onseker oor hoe hulle haar sal hanteer, indien hulle bewus sou word van haar MIV-status. Sy meld ook dat sy bang is hulle hou nie meer van haar nie, of dat hulle vir hulle maats daarvan sal vertel.

B... meld verder dat dit vir haar belangrik is dat veral die kinders van haar werkgewer steeds vir haar lief is en haar moet aanvaar. B... sou ook graag wou hê dat veral die kinders haar moet help en bystaan as sy dalk die dag siekerig voel. Die navorser vra haar om die konsep “help” meer breedvoerig te omskryf. B... verduidelik dat B... met “help” bedoel dat die gesin se kinders haar miskien moet behulpsaam wees met haar pligte deur minder te mors, of sommige take in die huis spontaan, sonder dat B... vir hulp moet vra, namens B... moet verrig. Die navorser vra uit ten opsigte van die optrede van die werkgewer. B... meld dat B... dit baie sal waardeur indien haar werkgewer bereid sou wees om vir B... ‘n paar dae siekteverlof te gee sodat B... by B... se gesin van oorsprong, in haar geboortedorp, kon gaan aansterk en dan weer toegelaat kan word om B... se werk te hervat, sodra B... sterker voel. B... meld egter dat B... glad nie weet of haar werkgewer bereid sou wees om vir B... soveel siekteverlof te gee nie. B... noem ook dat as B... teen die einde van haar siekte baie swak is, sal B... graag wil teruggaan na B... se gesin van oorsprong en na B... se geboortedorp.

VRAAG 9:

HOE KAN JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU MET JOU SIEKTE HELP?

B... meld dat sy dit baie sal waardeur indien dit vir die werkgewer moontlik sou wees om vir B... te help om die nodige pille en medikasie te bekom. B... noem ook dat sy daarvan sal hou as haar werkgewer en die res van die gesin dit vir haar makliker maak om doktersafsprake na te kom. Nadat B... so ‘n rukkie nagedink het, noem sy ook dat sy dink dit sal goed wees as haar werkgewer bereid is om saam met haar kliniek toe te gaan om te hoor watter raad die dokters en verpleegpersoneel vir haar oor haar siekte gee.

B... spreek ook die wens uit dat haar werkgewer met die gesin se kinders in gesprek moet tree oor B... se siekte. Dit is vir B... belangrik dat die gesin se kinders haar siekte beter

verstaan en haar gevolglik nie verwerp nie. B... meld dat dit vir haar belangrik is dat haar werkgewer se kinders vir haar moet lief bly.

B... noem ook dat sy nog nie weet hoe sy vir haar gesin van oorsprong, in haar tuisdorp, die nuus gaan oordra nie. B... voel tans dat sy seker die moed sal hê om dit self vir haar familie te vertel, maar dat sy moontlik aanvanklik net één besondere persoon in haar gesin van oorsprong in haar vertrouwe sal neem. B... dink dat sy eers sal kyk hoe dié persoon op die nuus reageer alvorens sy haar MIV-status aan ander gesinslede bekendmaak. B... noem ook dat haar werkgewer haar tot groot hulp sal wees indien sy vir B... bystaan ten opsigte van die beplanning van B... se begrafnis en ook bereid sou wees om finansiële hulp hiermee aan te bied.

VRAAG 10:

IS DAAR DALK IETS WAARMEE EK JOU KAN HELP, OF IETS WAT JY VIR MY WIL VRA?

B... bly 'n lang ruk stil en antwoord dan net “*nee*”. Die navorser bedank vir B... vir haar bereidheid om aan die navorsingsprojek deel te neem.

-oOo-

SEMI-GESTRUKTUREERDE ONDERHOUD 3: DEELNEMER C

C... is 'n 38-jarige Tswana vrou wat op T... in Mpumalanga gebore is. C... is ongetroud en het een seun wat tans elf jaar oud is. Daar is van 'n bandopname, asook 'n tolk gebruik gemaak. Tydens die onderhoud was C... baie siek, maar C... het ook dieselfde dag die nuus ontvang dat sy toelating tot 'n teen-retrovirale program gekry het. C... is egter op 18 Oktober 2003 om 9h00 oorlede. Na wat die navorser verneem het, het C... nooit haar positiewe MIV-status aan haar gesin van oorsprong bekend gemaak nie.

VRAAG 1:

HOE LANK WERK JY REEDS BY HIERDIE WERKGEWER?

C...: Ek werk vir ongeveer vier jaar by hierdie werkgewer.

VRAAG 2:

HOE HET JY UITGEVIND DAT JY MIV-POSITIEF IS?

C...: Ek was daardie tyd baie siek en toe die miesies sê dat haar man se suster, G... vir my by die clinic moet vat om te toets vir die HIV. Dit was so drie maande terug. Maar eers het hulle my by die private dokter gevat. Hulle het my geforseer om te toets en toe wil ek nie. Ek was swak, swak, swak. Maar die dokter het my ook nie getoets nie. Toe ek nie toestemming by die dokter gee om getoets te word nie, los die dokter. Hy het vir die clinic toe 'n brief geskryf en vir my teruggestuur na die clinic toe. Toe vra die dokter dat die clinic vir my moet counsel. Die pre-test counsel. Maar die clinic wou my ook nie toets nie, omdat ek seer voel om te toets. Toe ek klaar gecounsel is, toe sê ek, nee, ek wil nou getoets word, want ek is siek. Maar ek was bang vir die toets want ek was so bang dat die miesies my gaan wegjaag. Toe sê die mense by die clinic vir my, nee, die miesies sal my nie kan wegjaag nie. En toe toets hulle vir my, met die Rapid HIV-test. En toe is ek positive.

VRAAG 3:

HOE HET JY GEVOEL TOE JY HOOR DAT JY MIV-POSITIEF IS?

C...: Weet jy, ek was so deurmekaar. Ek het so gehuil daar by die clinic. En toe sê ek vir die mense by die clinic ek wil vir G... gaan sê, dit is die miesies se man se suster. Ek wil vir G... gaan sê, want G... is baie lief vir my. Toe roep die clinic vir G... G... bly in 'n ander huis, op dieselfde jaart, by die baas se ma. Eintlik was G... daardie dag saam met my by die clinic. Toe roep ons vir haar by die office. Toe sê ek vir G... ek het getoets en ek is HIV-positive. G... loop saam met my orals. Sy vat my by die dokter, sy vat my orals. Ek wil hê dat G... ook hier vir mevrou moet kom kuier en bietjie moet praat. As die pille is op bring G... onmiddellik vir my daar by die clinic.

Navorser: Toe roep die clinic vir G...?

C...: Ja, en G... het so mooi saam met my gepraat. Ek sien toe dat sy nie hou van reject nie. G... het so mooi met my gepraat tot ek bietjie beter gevoel het. En toe gee die clinic vir my medication en toe gee hulle ook vir my die appointment dag. En toe gee die clinic ook vir my die blue vorm wat ek moet vat by die Department of Health. Maar nou is die probleem die miesies wat nie wil invul daardie vorm nie. My hart was seer ... ek het baie gehuil. Ek het nie gedink ek gaan dié goete kry nie ...(huil). Ek het ook nog nie vir my ma gesê nie ... ek is so geworried daarvoor ... (huil). Ek stres so baie, en die clinic sê vir

my as ek so stres gaan ek vinnig siek word ... Hierso ek bly alleen by die kamer, my sussie wat my help by die werk ... sy tshaila five o' clock en dan gaan ek alleen bly ... alleen sit en stres ... Ek wens dat ek het iemand om by te kuier en te praat. My ma het gesien toe ek by die huis was ... sy het gesien ek is siek, maar sy weet nog glad nie wat my siekte is nie. As die mense vir wie ek lief is, so huil ... gee dit vir my stres. Dan ek vra vir myself, hoe lyk ek as die mense so huil ... ek dink te veel ... ek dink my kind ... wie moet vir hom sorg ... My kind se pa is dood ... wie gaan vir hom klere koop? Hy was 'n soldaat gewees ... hulle skiet hom. Dis lankal dat ons het nie saamgebly nie. Hy bly by die Thembisa ... Al dinge gee vir my stres ... my ma het ook gehelp ... sy kry die pensioen ... sy het ook gehelp.

Navorsers: *Hoeveel broers en susters het jy?*

C...: *Seven susters, maar net een van my susters weet van my siekte. Sy help my nou by die werk. Sy doen nou my werk vir my ...*

VRAAG 4:

WEET JOU WERKGEWER DAT JY MIV-POSITIEF IS?

C...: *Die miesies het geforseer om te ken. Ek was baie bang ek gaan die werk verloor. En toe sê ek vir die miesies. Die miesies het aangehou vra, vra, vra: "As jy sê nie vir my jou probleem nie, gaan ek vir jou wegjaag." En toe stuur G... weer vir my terug by die clinic en sê ek moet vir die clinic sê my miesies is nie mooi nie. Eers die mense by die clinic het hierdie dinge nie by die kop toe gevat nie. Maar later het die mense by die clinic gesien dat dit ernstig is.*

VRAAG 5:

PRAAT JOU WERKGEWER EN DIE ANDER GESINSLEDE MET JOU OOR MIV & VIGS?

C...: *Nee, sy praat glad nie met my oor HIV nie.*

VRAAG 6:

WATTER WERK HET JY IN DIE HUIS GEDOEN VOORDAT JOU WERKGEWER UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

C...: *Ek maak die wasgoed ... ek kyk die kinders ... ek gee die kinders die kos ... as die kinders kom by die skool af, ek gee die kinders die brood ... ek maak ook die huis skoon ... ook die stryk ... dan ook die kook ... Die miesie bel my en sê "Maak die boontjies ... maak die patats".*

Navorsers: *Hoeveel kinders het jou werkgewer?*

C...: *Drie. Die oudste een ek het nie ge-oppas nie. Die jongste twee ... die jongste een is nog klein-klein ... Die jongste een is nog net een jare oud. Number two is nou four years oud. Die ander enetjie is groot ... ek dink so fourteen years ... Ek het daardie kleintjie grootgemaak. Nou sê die miesies die kinders, hulle kry seer, hulle speel mos met gevaarlike goete ... Nou ek sal vir myself sny en dan sit ek my seer by die kinders dat die kinders ook die siekte kan kry.*

VRAAG 7:

WATTER WERK MOET JY IN DIE HUIS DOEN NADAT JOU WERKGEWER UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

C...: My miesies het vandag vir my gesê dat ek moet niks touch in die huis nie, want ek gaan maak dat die ander mense in die huis die siekte kry. Ek mag ook nie meer die kinders speel nie ... Ek maak ook nie meer die kos nie ...

VRAAG 8:

HOE BEHANDEL JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU NADAT HULLE UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

C...: Die miesies was altyd goed, net nou sy is kwaad, kwaad. Vandat ek siek is. Daai miesies word kwaad as ek siek is. Sy like dit nie as ek siek is nie. Sy is te lui. As ek kom vroeg by die huis ek kry baie skottelgoed. En die wasgoed ... hulle is baie. Ek kry ook nie die lunch time nie. Die miesies maak die lunch time as ek wag om te stryk. Die hele dag ek eet ook net die brood, brood, brood. G..., die baas se suster, het my miesies kom vra of my sussie nie vir my kan kom help nie. Maar nou die miesies sê sy gaan ook my sussie wegjaag, want sy dink ook my sussie het die HIV. Want ons is mos die susters. My sussie werk elke dag daar by my miesies, sy werk soos ek. Sy kyk nou die kinders, sy maak die wasgoed. Die miesies betaal nou vir my sussie. Maar die miesies het gesê sy sal nie vir twee mense kan betaal nie. Toe sê die clinic: "Niemand het gesê dat jy moet twee betaal nie, maak dat C... die grant kan kry." As die miesies die vorm vir die grant maak sal ek R700 by die government kan kry vir die grant. Dan, as ek die grant kry, sal dit maak dat ek net sit by die huis en bietjie rus en sterker word. Dan kan ek my sussie kry om te werk. Maar nou my miesies dink dat my hele familie het die AIDS en nou die miesies gaan ook my sussie wegjaag. Laas maand het die miesies vir my sussie niks gegee nie, sy het vir my gegee.

Navorsers: Hoe behandel die kinders jou?

C: Die kleintjies is nog klein en die kinders hulle weet nie ... Maar my sussie weet ook nie dat ek HIV-positief is nie. Die een wat vir my help by die werk. Die groot kind van die miesies, hy speel saam met ek, maar sy ma roep hom dan. As hy met my praat, dan roep die miesie hom. Maar die baas is orraait. Daar is nie 'n probleem nie. Die baas het gesê vir die miesies: "Sign die papier en gee vir C..." Toe het ek vir die miesies gevra, waar is die papier want ek sien die miesies vat lank. Toe antwoord die miesies: "Jy kry mos die pille by die clinic, for nothing. Ek sal nie sign daardie papier nie". Ek dink die miesies, self, sy moet gecounsel word, want sy verstaan dit nie. Die miesies dink sy moet die pille gaan betaal. Toe ek die miesies vir daai papier vra sê die miesies sy is deurmekaar, deurmekaar en sy weet nie waar is daai papier nie. Sy dink die man het die papier opgeskeur. Maar die baas is nie die probleem nie. Die baas is die regte persoon. Daai baas is goed. Die baas se suster sê die baas wil hê dat ons vir C... moet help.

VRAAG 9:

HOE KAN JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU MET JOU SIEKTE HELP?

C...: Met die medisyne?

Navorsers: Ja, maar ook met ander dinge?

C...: Die miesie het nie gehelp met niks nie.

Navorsers: Maar hoe kan sy jou help?

C...: As die miesies net my kind kan help om skool toe te gaan. En ook, as ek huis toe gaan, want ek is nou siek ... vir my bietjie kos koop om saam te vat by die huis ... en ook om my by die clinic toe te vat, dit sal my baie help. Die miesies het vir my nog niks sick leave gegee nie, maar ek sal dit like. Die miesies het ook nie die kontrak met my geskryf nie, en ook nie die UIF nie. Die miesie het gevergeet daarvan en sy sê haar kop is deurmekaar. Dis hoekom sy dit nie gedoen het nie. Ek het mos nou nie meer werk by haar nie. My miesies kry mos nou 'n ander ousie ... ander ousie doen nou my werk. My miesies gaan nou ook my suster wegjaag. My kinders ... dit is die belangrikste ding. My miesies moet vir my ma help om my te begrawe ... ek het daar by die miesies se huis siek geword. Ek was so vet toe ek daar gebegin werk het.

Navorsers: En die kinders, hoe kan hulle jou help?

C...: Ja, die kinders kan my help met die speelgoed.

Navorsers: Hoe?

C...: Help om dit op te tel. In sy kamer te sit.

Navorsers: Dink jy die kinders sal jou help?

C...: Ja, daai kind is lief vir my. Ek het gehoor as ek loop, hy vra vir sy ma: "Hoekom, wat vat julle weer vir C... weg?" Al die kinders like my. Almal.

VRAAG 10:

IS DAAR DALK IETS WAARMEE EK JOU KAN HELP, OF IETS WAT JY VIR MY WIL VRA?

C...: Miskien kan jy my help om vir UIF te register?

Navorsers: Die UIF sal jou net 'n kort rukkies kan help en dalk is dit beter as jy registreer vir 'n toelaag, of grant. Ken jy die social worker wat naby jou huis werk?

C...: Ja.

Navorsers: Ek dink jy moet haar vra om jou te help om aansoek te doen vir 'n grant.

C...: Dankie.

Navorsers: Baie dankie dat jy met my gesels het. Ek waardeer dit baie.

-oOo-

SEMI-GESTRUKTUREERDE ONDERHOUD 4: DEELNEMER D

D... is 'n 31-jarige Zulu vrou en is in Natal gebore. D... het ongeveer 'n jaar gelede saam met haar werkgewersgesin na Pretoria verhuis. Die rede hoekom D... haar tuisdorp verlaat het en saam met haar werkgewer Pretoria toe verhuis het was die feit dat sy geensins werk in haar tuisdorp kon kry nie. D... het self ook twee tienderjarige kinders. Daar is tydens hierdie onderhoud van 'n tolk gebruik gemaak en die onderhoud is op band opgeneem.

VRAAG 1:

HOE LANK WERK JY REEDS BY HIERDIE WERKGEWER?

D...: Vyf jaar.

VRAAG 2:

HOE HET JY UITGEVIND DAT JY MIV-POSITIEF IS?

(D... het hierdie vraag nie heeltemal verstaan nie. Die tolk het die vraag aan D... verduidelik en 'n antwoord namens D... gegee.)

Tolk: D... se man het siek geword ... en toe by die dokter sê hulle vir hom dat hy die bloed moet vat ... en toe gaan die man dood voordat hulle die results kry. En toe D... se man doodgaan besluit sy self om te gaan vir 'n toets. Toe het suster A... vir D... gesê dat sy HIV-positief is.

VRAAG 3:

HOE HET JY GEVOEL TOE JY HOOR DAT JY MIV-POSITIEF IS?

D...: Ek het so geskrik en geworry. Ek het net gedink dat ek gaan doodgaan. Maar gelukkig het suster A... mooi met my gepraat, vir my counseling gegee en toe het suster A... my gerefer na 'n ander counselor wat ook HIV-positief is. Daardie vrou het met my gepraat en gepraat en gepraat oor HIV, maar ek het nie geglo dat sy ook positief is nie. Ek het gedink hulle het haar gebetaal om te sê dat sy HIV-positief is. Maar toe voel ek baie beter toe sy met my gepraat het. Nou ek glo daardie vrou want ek het haar ook al op TV gesien praat oor HIV. Verder het ek glad nie vir my tjommies vertel dat ek HIV-positief is nie. Jy sien die ding is so, die mense praat sleg met HIV. Ek hoor as iemand maer is, sê die mense "Daardie mens het klaar die 'stamp' gekry." Dit is die eerste keer dat ek hoor hulle praat van HIV as "die stamp."

Navorsers: Hoe lank weet jy al dat jy MIV-positief is?

D...: In September het ek gehoor (2002). Dit is nou one year.

VRAAG 4:

WEET JOU WERKGEWER DAT JY MIV-POSITIEF IS?

D...: Nee, daardie mense weet nie dat ek HIV-positief is nie. Ek is bang om vir hulle te vertel.

Navorsers: D..., hoekom is jy bang om vir hulle te sê?

D...: Hierdie is 'n groot probleem, rêrig, dit is 'n groot probleem. Ek dink hulle gaan vir my wegjaag ... rêrig dit is die waarheid ... hulle jaag vir jou weg.

Navorsers: D... ken jy dalk 'n MIV-positiewe huiswerkster wat weggejaag is deur haar werkgewer?

D...: Nee, ek het nog nooit vir my tjommies gesê dat ek HIV-positief is nie ... ek dra dit alleen.

Navorsers: Het jy al vir jou eie kinders by die huis gesê dat jy MIV-positief is?

D...: Nee, ... ek is bang om vir hulle te vertel ... en ook skaam.

Navorsers: Hoekom is jy skaam om vir jou kinders te vertel?

(D... is nou baie onseker en praat met die tolk in haar eie taal.)

Tolk: Weet jy, die ding wat die kinders gaan dink en gaan sê is “My ma het rondgeslaap.” Ja ... en ... my ma is die slegte vrou.

Navorsers: Hoekom dink jy jou kinders gaan so sê?

D...: Ek weet.

Navorsers: Dink jy jou kinders weet van HIV?

D...: Ja, hulle leer by die skool ... Ek dink die groot enetjie verstaan.

Navorsers: Is daar iemand anders wat weet dat jy positief is?

D...: Ja. My ma weet.

VRAAG 5:

PRAAT JOU WERKGEWER EN DIE ANDER GESINSLEDE MET JOU OOR MIV & VIGS?

D...: Nee.

VRAAG 6:

WATTER WERK HET JY IN DIE HUIS GEDOEN VOORDAT JOU WERKGEWER UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

D...: Ek werk elke dag ... Maandag tot Vrydag ... tot Sondag. Ek maak die huis skoon en doen die wasgoed.

Navorsers: Moet jy ook kook?

D...: Nee.

Navorsers: Pas jy ook die kinders op?

D...: Nee.

VRAAG 7:

HOE DINK JY SAL JOU WERK IN DIE HUIS VERANDER AS JOU WERKGEWER MOET WEET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

D...: Sy sal my wegjaag.

VRAAG 8:

HOE BEHANDEL JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU NADAT HULLE UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

Nie van toepassing nie.

VRAAG 9:

HOE KAN JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU MET JOU SIEKTE HELP?

D...: Ek sal vra dat hulle net na my kinders sal kyk.

Navorser: Hoe moet hulle jou met jou kinders help?

D...: Hulle help om skool toe te gaan en te help tot hulle groot is. En 'n huis bou vir die kinders ... Ook wil ek hê dat my miesies met my kinders moet praat oor my siekte. Dan sal my kinders verstaan en weet wat is my probleem.

Navorser: Hoe kan jou werkgewer jou nog help terwyl jy by jou werkgewer in die huis werk?

D...: As ek voel moeg sal dit goed wees as ons mekaar in die huis kan help. As die miesies my kan help om skoon te maak ...

Navorser: Voel jy baie keer moeg?

D...: Nee ... maar sometimes daai picture kom in jou gedagtes dat jy doodgaan. Of jy sien die persoon wat maer, maer is ... dan raak jy moeg.

VRAAG 10:

IS DAAR DALK IETS WAARMEE EK JOU KAN HELP, OF IETS WAT JY VIR MY WIL VRA?

D...: Wat gaan jy met al die notes maak wat jy geskryf het?

Navorser: Soos ek vir jou verduidelik het, gaan ek dit gebruik om 'n verslag, of boek, te skryf oor hoe MIV-positiewe huiswerksters oor hul siekte voel en op die manier hoop ek om baie ander MIV-positiewe huiswerksters 'n klein bietjie te help.

D...: Ek sien.

Navorser: Is jy tevrede?

D...: Ja.

Navorser: Baie dankie dat jy bereid was om met my te gesels. Ek waardeer dit baie.

SEMI-GESTRUKTUREERDE ONDERHOUD 5: DEELNEMER E

E... is 'n 45-jarige Sepedi vrou. Sy is op 'n plaas in die omgewing van Pietersburg gebore. Sy het ook aanvanklik in Pietersburg gewerk maar het later na Pretoria verhuis. Sy het drie kinders en die jongste kind is ook MIV-positief. E... het nog nooit 'n ander beroep as die van huiswerkster beoefen nie en het reeds vir drie werkgewers gewerk. By haar eerste werkgewer het E... ses jaar gewerk en by haar tweede werkgewer drie jaar. Haar huidige werkgewer woon in 'n noordelike voorstad van Pretoria. E... se Afrikaans was goed en die navorser kon haar goed verstaan.

VRAAG 1:

HOE LANK WERK JY REEDS BY HIERDIE WERKGEWER?

E...: Vanaf 1996...

Navorser: Hoe lank is dit dan nou ... So dit is nou 7 jaar ...?

E...: Ja, ... ek het begin in Mei by hulle en ek het gewerk vir R500. Kyk, nou kry ek R900.

Navorser: Maar dan werk jy Maandag tot ...?

E...: Ek werk Maandag tot Sondag. En Saterdag ek begin so sewe uur ... ek begin en maak net die skottelgoed klaar. En in die aand was ek nie weer die skottelgoed nie. En Sondag ek gaan net sommer en ek bly daar. Ek was die skottelgoed en as ek moeg is gaan slaap ek. Daai mense, nê, hulle het nie gesê hoe laat ek begin en hoe laat ek tshaila nie. Ek begin so sewe uur en five o' clock is ek klaar. Daai mense, ek wil nie vir jou sê hulle was snaaks met my nie.

VRAAG 2:

HOE HET JY UITGEVIND DAT JY MIV-POSITIEF IS?

E...: Ek het gebegin siek raak en siek raak en siek raak, so baie siek, nê ... en ek weet nie wat is verkeerd nie. Dit was die mangels wat siek geraak het in 2002. Daai mense ... hulle het my dokter toe gevat, en dokter toe gevat ... so baie. Tot laas jaar. Ek het nie geweet wat fout is nie en die mense vat my dokter toe. Tot laas jaar. Ek het begin om groot knoppe te kry. En toe sê die dokter ek moet hospitaal toe gaan dat hulle daai goed kan gaan uithaal. Sy vat my toe hospital toe ... Maandag... en toe sê hulle dat hulle nie daai goed gaan uithaal nie. Toe trek hulle my bloed by die hospitaal en toe sê hulle vir my wat my makeer.

VRAAG 3:

HOE HET JY GEVOEL TOE JY HOOR DAT JY MIV-POSITIEF IS?

E...: Ek het so geskrik ... en toe moet ek vir daai mense sê wat my makeer. Ek het so jammer gekry vir daai mense ... ek moet vir hulle gaan sê. Die dokter het vir my gesê ek gaan dood, maar ek het geweet ek moet nou so sterk wees. Ek het vir myself gesê: Ek kan nie nou huil nie. Ek kan nie nou bang wees ek gaan dood nie. Ek het so gedink. Ek het ook gedink, Here, dankie my kinders is groot. Ek het so gedink. Jy weet my kinders is groot. Ek het gedink, dankie Here, ek lewe darem nog saam met hulle. Ek het ook die hele tyd met myself gepraat. Die dokter het vir my gesê ek moet oor drie dae terugkom. Ek het so gedink wie het die siekte vir my gegee. Maar ek weet nie. My hart was seer, maar ek het so met myself gepraat. Dit is 'n siekte en ek is nie alleen nie, daar is baie,

wat die siekte ook het. Daar is baie. Alles het ek by die Here se hand gesit. Tot nou. Ek is rustig daarvoor. Ek het drie kinders. Die jongste een is ook positief. Daai kind bly by my ma en my boetie. Ek het vir hom gesê. Daai kind kan seer kry, val, nê? Vir die ander kinders en familie het ek nie gesê nie. Hulle sal hartseer wees. Ons het vir my boetie en my ma gesê.

VRAAG 4:

WEET JOU WERKGEWER DAT JY MIV-POSITIEF IS?

E...: En toe sê die baas: "E... hoekom jy is terug? Ons het gedink hulle gaan daai goete uithaal." En toe sê ek: "Nee, baas. Die mense by die hospital sê hulle gaan nie daai goete uithaal nie." Die baas was worried, hy het gedink ek kan nie so bly nie. Toe vra die baas: "Hoekom, E...?" Toe sê ek: "Nee, baas ... " Ek het so geskrik ... want ek jok vir daai mense. Toe sê ek maar net hulle kan nie daai goete onder die arm uithaal nie. Dit sit vas. Ek het daai mense so hartseer gemaak. Toe bel hulle die dokter. Hulle wil wêét. Hulle vra vir die dokter "Hoekom ons ousie, sy bly somer so ... julle wil nie daai goete vir haar uithaal nie?" Toe daai dokter sê vir hulle: "Nee, miskien, daai ousie van julle is positief. Ons kan haar nie regmaak nie." Toe kom die baas by die huis, daai aand, so sewe uur, en hy sê: "E..., ek het iets gehoor wat nie lekker is nie." Toe vra ek: "Wat is dit baas?" Toe sê hy: "Ek het 'n ander dokter gebel, daai dokter by die hospitaal, sê miskien jy is positief." Toe weet ek nie wat ek moet doen nie. Ek het net stilgebly. Net stilgebly. Die vrou was hartgeseer. Sy het gesê: "E..., hoekom?" Die baas hy vra dat die vrou my weer by die dokter moet vat, dat hulle gaan bloed trek. Ek het nie gesign daarvoor nie. Toe sê die dokter ek moet na drie dae terugkom vir die results. Ek het toe weer getrek die bloed, by Pretoria-Noord. Ek het na drie dae teruggekom vir die results. Toe sê die dokter: "Hier is jou results. Moet ek voor by jou miesies sê?" Toe sê ek maar ja. Toe is dit positief. Ek was so sterk. Ek het nie gehuil nie. Daai vrou het niks gepraat nie. Daai vrou het net gehuil. Ek het vir die dokter gevra wat moet ek doen by die huis dat ek nie daai siekte vir die mense kan gee nie. Ek sê vir die dokter ek kyk ook na die kinders. Die dokter sê: Nee, dit is nie 'n probleem nie. Jy gaan net soos jy nou werk aan. Maar dit is net as jy seerkry jy moet oppas." Ek kom by die huis, ek begin my werk. Ek het lank daai goed geweet, maar ek het nie vir hulle gesê nie. Die baas hy kom by die huis. Hy sê: "E..., kom hier. E..., ek hoor iets hy is nie reg nie. E..., jy weet, ek vertrou jou, ek is lief vir jou. Ek is nog 'n bietjie jonk. As ek daai ding by jou aansteek, gaan ek jou skiet." Nou my hart ... hy was seer, want ek het nie geweet hoe het ek hierdie goed gekry nie. Waar? Die vrou se hart was so seer. Sy het so gehuil. Die baas en die vrou het my net so gekyk. Die vrou het gesê: "Nou, E..., asseblief, jy moet aangaan met jou werk. En ek sê nie jy is vuil nie. Maar jy moet jouself oppas. Soos, as iets jou sny, praat so vinnig, sodat jy dokter toe kan gaan." Ek praat rêrig, daai mense het so seergekry, hulle is lief vir my. Ek het by my kamer gegaan en net daar gehuil. Ek het vir die Here gesê: "Jesus, dit is net Jy. Jy, Jy sal moet voor stap."

VRAAG 5:

PRAAT JOU WERKGEWER EN DIE ANDER GESINSLEDE MET JOU OOR MIV & VIGS?

E...: Nee, hulle praat nou nie meer daarvoor nie. En ook die vrou se familie, hulle weet ook nie en praat ook nie. Die vrou het een dogtertjie. Ek glo ook nie sy weet nie. Sy weet net E... het die groot griep gekry.

Navorser: Maar voordat jy siek geword het, het hulle toe met jou gepraat oor MIV & VIGS?

E...: Net toe was dit 'n grap...

Navorser: 'n Grap...?

E...: 'n Grap, ja...

Navorser: Vertel my asseblief daarvan.

E...: Eendag, die mense hulle het die alarm kom insit. Die alarm. Dit was die Boesman, dit was so vier mans. Ja, hulle het die goete kom insit. Toe sê die baas: “Nee, man, ek wil die alarm insit want E... se man, hy mag nie nog hier kom nie, hy gaan die AIDS hier plant. Daai Boesmans lag. Dit was net 'n grap. Ander dag ek hoor die baas hy sê: “Daai ding, die AIDS, oppas vir hom.”

Navorser: Die baas wou dus nie jou man in jou kamer toelaat nie?

E...: Nee, hy mag nie in die kamer wees nie.

Navorser: Hoekom nie?

E...: Eintlik die baas hy het gesê ek mag die boyfriend hê, maar net een man. Maar die miesies het vir my gesê ek moet die condoms gebruik. Maar eintlik ons mans, hulle wil nie daai goete hê nie.

Navorser: So, die vrou het 'n bietjie met jou gepraat oor kondome?

E...: Ja.

VRAAG 6:

WATTER WERK HET JY IN DIE HUIS GEDOEN VOORDAT JOU WERKGEWER UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

E...: Ek was altyd so baie slim, en ek kook, nê, en ek maak alles, nê. One, two, three, ek hoor die vrou sê: “Die baas sê jy moenie meer kook nie.” My hart was so seer. Ek ken ook hulle ander dogter wat daar naby bly. Ek het toe voor by die hek met daardie dogter gaan praat. Toe sê ek vir haar: “Nou hoe moet ek kos maak vir daai kinders?” Toe sê die dogter: “Nee, dis nie waar nie, jy kan nog die kos maak. Dis net die mense wat seerkry, wat nie kan die kos maak nie.”

VRAAG 7:

WATTER WERK HET JY IN DIE HUIS GEDOEN NADAT JOU WERKGEWER UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

E...: Eers die dokter het vir daardie vrou gesê dat ek nog kan kook. Toe na one or two weeks, die miesies kom by my. Sy sê vir my: “E... ek weet nie wat om te sê nie.” Toe sê ek: “Wat is dit nou?” “Die baas sê jy mag nie meer kook nie.” Ek het hom nie gevra hoekom nie. Maar ek kry baie seer. Toe sê die vrou: “As jy kook, jy kry baie sweet.” Toe ek nie meer mag kook nie sê die vrou vir my: “Die baas gaan jou pay afsny omdat jy nie meer kook nie.” Toe sê ek: “Nee, dit is reg so.”

Navorser: E... hoe het jy diep in jou hart hieroor gevoel?

E...: Ek het net gedink: O! Nou mag ek nie meer kook nie. Maar ek het nie so probleem gehad nie. Ek was bang dat as ek kook, word hulle dalk siek. Ek was ook geluk vir dit want my werk is te baie. Ek het geweet daai tyd wat ek by die stoof staan, ek kan hom iets maak in die huis. Ek was net die probleem met die geld wat nou minder was.

VRAAG 8:

HOE BEHANDEL JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU NADAT HULLE UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

E...: Daai vrou en ek het so saam geloop. Toe begin die vrou te kook, maar ek bietjie help. Die vrou is lief vir my. Die baas werk bietjie ver. Toe sê daai vrou: "Dit is reg so E..., jy kan my maar bietjie help, maar jy moenie vir die baas sê nie." Toe begin die vrou kook, maar dan sê sy: "E..., maak bietjie hierdie ... E... help my bietjie hier..." Ek kry daai vrou so jammer, nê? Ek kook toe so vinnig ... nê? As die baas by die huis kom, ek is klaar gekook. Dan weet die baas nie wie het gekook nie. Die vrou het so swaar gekry, sy doen alles, dan kan sy nie ook nog kook nie. Dan vra sy elke dag: "E..., maak bietjie hierdie vleis, jong, E..., maak bietjie hierdie ding so. En toe een dag die vrou, kry die groot griep. Gróót griep. Sy is so siek, en sy lê by die bed. Daar is toe nie iemand wat hom kan kook nie. Sy lê by die bed, daar is niemand wat kan kook nie. Ek het hom sommer gekook. Die miesies sy is siek. Die baas het daai kos geëet en die baas hy het niks gepraat nie. Ek het hom net sommer gekook. Ander maand, ek sien, daai geld wat hy gesê het hy gaan afsny, ek sien hy gooi hom. As die baas die geld sny, hy hou R100 en gee vir my R800. Dan gooi die vrou nog R100 of R200 self as ek kook. Maar toe die vrou sien ek begin weer kook en die vrou was siek en die kind sê: "E... ek soek kos." gooi sy self weer die geld. Nou het die baas geen probleem nie. Die vrou is siek en sy slaap. Daar is nie iemand wat die kos kan maak nie. Dis net, ... ek weet nou nie watter maand nie ... ons maak wors en maalvleis met die masjien ... toe sny ek my. Maar die bloed het nie so vinnig gekom nie, toe sê ek: "Eina!" en toe sê die miesies: "Nee, gaan rus." Toe gaan ek na my kamer toe, sit die elasto plast op en rus. Dit was die Sondag. Die Maandag, nê, toe ek die vleis gaan uithaal want ek weet ek moet vir hulle kook, toe sê die baas: "Nee, E..., ek wil nie jou kos hê nie, want daai vinger."

Navorsers: En wat doen jy toe, E...?

E...: Nee, ek het hulle sommer gelos. Die miesies kom toe en sy kook. Maar eintlik ek kry daai miesies jammer, sy kan nie kook nie. Ek probeer my vinger gesond kry. Die miesies gaan toe na die winkel en sy koop 'n handglove, sy gee my, ek trek dit aan en ek kook.

Navorsers: Hoe het jy toe gevoel?

E...: Wat ek sal maak? Ek is anders. Ek het net so gedink, ja, my bloed is vuil. Maar ek het net so gedink by my hart.

Navorsers: Hoe behandel die kinders jou, vandat jy siek is?

E...: Daar is een dogtertjie. Sy is ... jaar oud. Altyd sy het by my kamer gekom. Sy het altyd haar poppe gebring en op my bed gaan lê. Partykeer kom sy en gebruik my handsak. Sy kom en sy speel. Dit was so lekker. Dan sit sy by my op my bed. Sy het my toilet gebruik en my glas by die kamer gevat om water te drink. After die miesie geweet het, het sy, glo ek met daai kind bietjie gepraat. Daai kind sy kom nou by my kamer, maar sy kan nie soos altyd, sy vat my glas en sy drink water nie, en sy gaan by my toilet nie. Maar ek, ek het nie probleem nie. Die miesies moet, sy moet met die kind praat. Dit is reg so. Nou, as sy die toilet wil gebruik sê ek: "Nee, liefjie, hardloop by jou kamer. Dit is nie ver nie." Dan sê sy: "Hoekom E...?" Dan sê ek: "Nee, gaan, ons gaan raas kry." Nou kom sy nog by my kamer, maar sy speel 'n bietjie dan haar ma roep haar.

VRAAG 9:

HOE KAN JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU MET JOU SIEKTE HELP?

E...: Ek kan nie jok nie. Daai mense was nie snaaks met my nie. Die vrou het altyd vir my gesê: “E... ons is lief vir jou. Ons sien ook jy eet nie baie nie.” Maar daardie tyd ek het nie baie geëet nie. Ek het net hoender geëet. Toe die vrou sê vir my: “Nee, E..., jy moet iets eet. Jy moet groente en vleis eet, E... Jy moet gesond eet.”

Navorsers: Gee hulle vir jou gesonde kos?

E...: Ja, sy koop die pille by die chemist.

Navorsers: Die vitamienpille?

E...: Ja, en sy koop die appeltjies en ek eet. En nou word ek ‘n bietjie sterk. Ander maand ek gaan by die clinic, nê? Ek soek die pille, ek soek die pille. By M... Ek nodig die pille. M... bel die miesies. Die miesies hy vra: “M..., hoeveel kos daai pille? Die miesies gaan en hy gee my daai geld en hy sê: “Gaan gee vir M... daai geld. Gaan koop daai pille. Ek dink sy het hom twee keer gaan koop, maar ek het hom nie agtergegaan nie. Ek het hom saam met M... gepraat, en toe by die clinic die pille gekry. Maar daai vroue, ek kry nie probleme by haar nie. Sy kyk nou mooi na my, en ek kook nou. Ook ek gaan by die clinic. Nee, ek wil nie jok nie, sy kyk mooi na my. Ek werk al 7 jaar daar. As ek begin siek raak en ek kan nie meer werk nie ek soek dat hulle my huis toe stuur. Dan kan hulle vir my geld gee, dan kan ek die pille koop en vir my kinders kos koop. En as ek dood is, moet hulle my grafnis gee.

Navorsers: Waar wil jy begrawe word?

E...: In Pietersburg.

Navorsers: Het jy al oor hierdie dinge met jou werkgewer gesels?

E...: Ek het hom nog nie gesê nie. Maar ek sien hom. Hulle het die fabriek wat swembaddens maak. Ek sien hulle help daai werkers met die begrafnis. As ek het nie meer die krag om te werk nie, sal ek vir hulle sê: “Ma... Nooi... ek het nie meer die krag om te werk nie. Ek sal vir julle iemand soek om te kom werk. Dit is nie julle skuld nie, dit is my skuld. Maar asseblief, kyk na my kinders en kom na my graf.

Navorsers: Maar jy het nog nie met hulle hieroor gepraat nie?

E...: Nee.

Navorsers: Is jy bang om met hulle te praat?

E...: Nee, maar die vrou dink ek kry seer as ek met hulle oor die dinge praat. En as ek my miesies hieroor praat sy sê die hele tyd: “Nee, E..., jy gaan nie nou dood nie, jy gaan nie nou dood nie. As daar pille is wat jou kan help, ek sal dit koop vir jou.”

Navorsers: En hoe kan die kinders van jou werkgewer jou help?

E...: Daai dogtertjie, eintlik as sy net vir my bietjie liefde kan gee. As ek siek is nê, ek gaan nie by die kombuis nie. Dan kom sy na my kamer toe. As sy sien ek voel nie lekker nie, sy hardloop by haar ma en sê: “Ma, E... sy voel nie lekker nie. Sy soek pille.” As daai kind so maak, ek kan sien daai kind is lief vir my. Haar kamer is langsaan myne. As sy opstaan moet sy my roep en vra hoe voel ek vandag. Net soos as sy siek is gaan ek by haar kamer en vra vir haar: “Hoe voel jy, liefjie?”

VRAAG 10:

IS DAAR DALK IETS WAARMEE EK JOU KAN HELP, OF IETS WAT JY VIR MY WIL VRA?

E...: Ja. Ek wil weet van die anti-retrovirals.

Navorser: Wat wil jy daarvan weet?

E...: Sal daardie pille help?

Navorser: Ja, maar dit is baie duur.

E...: Wanneer kan ek dit kry?

Navorser: Eers wanneer jou CD4-telling laer as 200 is. Dit is waarom hulle gereeld jou bloed toets wanneer jy kliniek toe gaan. Jy moet dit ook met die mense by die kliniek bespreek. Hulle weet die beste. Is daar nog iets waaroor jy wil gesels?

E...: (Stilte.) Nee.

Navorser: Baie dankie dat jy bereid was om met my te gesels oor jou siekte. Ek waardeer dit baie.

-oOo-

SEMI-GESTRUKTUREERDE ONDERHOUD 6: DEELNEMER F

F... is 'n 28-jarige Pedi vrou wat in Pietersburg gebore is. F... het vier kinders gehad waarvan daar tans net nog twee leef, naamlik die oudste kind wat 14 jaar oud is en die derde kind, wat 9 jaar oud is. Die tweede kind is oorlede toe sy drie maande oud was. Die jongste kind is op die ouderdom van 4 jaar 6 maande as gevolg van MIV & VIGS oorlede. F... het vir baie jare glad nie 'n besoldigde werk gehad nie en in hoofsaak net haar eie kinders versorg. Sedert 2003 is F... in diens van 'n werkgewer wat in Hammanskraal woon. Hierdie deelnemer kon glad nie Afrikaans praat nie. Die onderhoud is in Engels gevoer en soms moes die tolk hulp verleen.

VRAAG 1:

HOE LANK WERK JY REEDS BY HIERDIE WERKGEWER?

F...: Drie jaar.

VRAAG 2:

HOE HET JY UITGEVIND DAT JY MIV-POSITIEF IS?

F...: My eie kind van 4 jaar oud ... hy was siek ... vanaf 1999 ... elke maand ... Die jongste kind is gebore in 1997 ... en het aanmekeer siek geword ... Toe het die kliniek die kind en vir my getoets en gesê dat ek positief is.

VRAAG 3:

HOE HET JY GEVOEL TOE JY HOOR DAT JY MIV-POSITIEF IS?

F...: Ek het gedink dat hierdie siekte van my 'n straf vanaf God is.

Navorser: Dink jy nog steeds dat dit 'n straf van God is?

F...: Ek dink dat my lewe nou na 'n einde toe beweeg.

Navorser: Mmm ... ek verstaan ... maar dink jy nog steeds dat dit 'n straf vanaf God is?

F...: Ja, want toe ons jonger was, wou ons nie die reëls van ons ouers respekteer nie. Ons het as jong kinders nie ons ouers se reëls gehoorsaam nie en dit is waarom ons nou gestraf word. Die Woord van God sê dat as ons ons ouers eer en respekteer, sal ons langer leef. Daarom, as ons nie na hulle luister nie gaan God ons straf.

Navorser: F... voel jy dat jy iets verkeerd gedoen het?

F...: Ja ... oor daardie kind wat ek verlede jaar verloor het ...

Navorser: Het jy al berading gehad na die dood van jou kinders?

F...: Ja, maar ek dink nog steeds dat dit my skuld is. Ek het ook probeer om met die pa van my kind te praat toe die kind siek was. Maar hy wou my ook glad nie help nie.

VRAAG 4:

WEET JOU WERKGEWER DAT JY MIV-POSITIEF IS?

F...: My werkgewer se naam is X... maar sy weet glad nie dat ek MIV-positief is nie.

VRAAG 5:

PRAAT JOU WERKGEWER EN DIE ANDER GESINSLEDE MET JOU OOR MIV & VIGS?

F...: Nee, sy het nog nooit met my oor MIV & VIGS gepraat nie.

VRAAG 6:

WATTER WERK MOET JY ALLES IN DIE HUIS DOEN?

F...: My belangrikste werk is dat ek na X... se kind moet kyk. Toe ek na haar kind begin kyk het, was die kind een maand oud. Nou is die kind een jaar en een maand oud. Ek werk elke dag van die week – Maandag tot Sondag, Maandag tot Sondag. My werkgewer het nog twee ander kinders wat 13 jaar en ses jaar oud is. Ek pas hulle nie op nie.

VRAAG 7:

WATTER WERK DINK JY SAL JY IN DIE HUIS MOET DOEN NADAT JOU WERKGEWER DALK UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

F...: Ek dink nie my werk sal verander as ek vir X... vertel dat ek MIV-positief is nie.

Navorsers: Hoekom wil jy dan nie vir X... vertel dat jy MIV-positief is nie?

F...: Omdat X... nie my familie is nie. Maar ek sal nie omgee om vir haar te vertel nie want ek weet ek kan haar vertrou.

VRAAG 8:

HOE BEHANDEL JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU NADAT HULLE UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF?

Nie van toepassing nie.

VRAAG 9:

HOE KAN JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU MET JOU SIEKTE HELP?

F...: Sy moet my ondersteun.

Navorsers: Verduidelik asseblief in besonderhede.

F...: Sy moet my erken as 'n mens. Sy moet my erken as iemand wat lewe.

Navorsers: Nog iets waaroor jy dalk bekommerd is, maar wat jy nooit met iemand bespreek nie?

F...: Ja, daar is ander dinge waaroor ek bekommerd is, soos my kinders. Maar ek praat glad nie met my werkgewer hieroor nie. Sy is nie my familie nie. Ek praat net met my familie en met ander persone wat ook MIV-positief is, en met beraders.

Navorsers: Wie weet almal dat jy MIV-positief is?

F...: Net my ma, my pa, my suster en my broer.

Navorsers: En jou kinders, weet hulle?

F...: Nee, glad nie.

Navorsers: Is daar dalk nog iets waarmee jou werkgewer jou kan help ten opsigte van jou siekte.

F...: Ja, ek sal graag gehelp wil word met my dieet en watter kos ek moet eet. Dit sal ook goed wees as sy dit vir my moontlik maak om dokter toe te gaan.

Navorser: Wat is jou bekommernisse oor jou kinders?

F...: Ek sou graag wou hê dat daar iemand vir my kinders moet wees wat hulle sal kan versorg op dieselfde manier as wat ek na hulle kyk.

Navorser: Het jy dit al ooit met enige iemand bespreek?

F...: Nee. Die enigste een wat my regtig met my kinders sal kan help is my suster, maar sy bly glad nie naby my nie. Daarom het ek dit nog nooit met enige iemand bespreek nie.

Navorser: Sal jy bereid wees om hierdie saak met jou werkgewer, X... te bespreek?

F...: Met X...? Nee, ... X... gee nie om vir my en my kinders nie.

VRAAG 10:

IS DAAR DALK IETS WAARMEE EK JOU KAN HELP, OF IETS WAT JY VIR MY WIL VRA?

F...: (Stilte.) Kan jy my asseblief help om by die huis te kom, want ek het nie geld vir die taxi nie?

Navorser: Ja, ek sal jou huis toe neem. Is dit reg so?

F...: Baie dankie.

(Navorser het vir F... huis toe geneem en vir haar op pad huis toe groente gekoop. F... was opreg dankbaar hiervoor.)

-oOo-

SEMI-GESTRUKTUREERDE ONDERHOUD 7: DEELNEMER G

G... is 'n 50-jarige Noord-Sotho vrou. Sy het twee dogters, een kleinseun en een kleindogter. Die oudste dogter is 31 jaar oud en die jongste dogter is 'n laatlam wat nou 12 jaar oud is. G... is in Nylstroom gebore. Sy het saam met haar ouers, ongeveer 36 jaar gelede, na Hammanskraal verhuis. Beide G... se ouers is reeds oorlede. G... se Afrikaans sowel as haar Engels is uitstekend en dit was glad nie vir die navorser nodig om van die hulp van 'n tolk gebruik te maak nie. Aanvanklik het G... vir 'n Joodse gesin in 'n welgestelde noordelike woonbuurt van Johannesburg gewerk. Haar vernaamste taak in hierdie werksposisie was om na die kind van haar werkgewer om te sien. Nadat G... se positiewe MIV-diagnose aan hierdie werkgewer bekend geword het, het sy haar werk verloor. G... is egter baie vinnig weer in diens geneem deur 'n ander Joodse werkgewer wat haar emosioneel en finansiële baie goed ondersteun het.

VRAAG 1:

HOE LANK WERK JY REEDS BY HIERDIE WERKGEWER?

G...: Ek het eers vir 'n baie slegte vrou gewerk. In 2001 en 2002. Nou werk ek vir 'n baie goeie vrou.

VRAAG 2:

HOE HET JY UITGEVIND DAT JY MIV-POSITIEF IS?

G...: Ek het 'n man, maar 'n vreeslike een. Noudat ek siek is, wil hy nie na my kyk nie. Toe ek hoor dat ek MIV-positief is, het ek nie dit vir hom verduidelik nie, maar vir hom gesê dat hy vir 'n MIV-bloedtoets moet gaan, vir homself. Ek het ook vir hom gesê dat ons van nou af kondome moet gebruik. Ek het toe na die kliniek toe gegaan en 'n hele boks vol kondome saamgebring huis toe. Ek het dit in die kamer gesit. En toe sê ek vir hom: "Ons gebruik nou hierdie kondome totdat jy getoets het." En toe wou hy nie homself laat toets nie en ook nie die kondome gebruik nie. En dit is waar die probleme begin het. Maar ons het ook nie in dieselfde huis gebly nie. Maar ons het in een kamer gewoon op die plekke en huise waar hy gewoon het. Hy is ook 'n huiswerker.

Navorsers: Is jou man ook 'n huiswerker?

G...: Ja, hy is 'n huiswerker, maar 'n baie ryk een. Jy sal dit nie kan glo nie. Hy het R24 000 in die bank.

Navorsers: Het jou man R24 000 in die bank?

G...: Ja, hy het soveel geld in die bank.

Navorsers: Waar werk jou man?

G...: Hy is 'n huiswerker in Johannesburg. Hy spandeer nie geld nie. Hy het die lobola betaal in 2001 vir my. Volgens die manier wat ons swart mense doen, is daar eers dinge wat 'n mens moet doen voordat jy by sy huis kan gaan bly. Hy het dus gesê: "Nee, wag eers dat ek hierdie dinge klaarmaak." So ek wag nog die hele tyd vir hom om eers die verlowing ensovoorts klaar te maak en dat hy klaar betaal. Vanaf 2001 tot nou toe wag ek nog vir hom en niks gebeur nie, dus kan ek nog nie by hom gaan bly nie. Toe word ek siek. En toe ek siek word, toe sê hy: "Jy is nou siek." My probleem was my voete. Die virus het na my voete toe gegaan ... Ek het nie al die ander klagtes van die virus gekry soos die maagprobleme of kopprobleme nie.

Navorsers: Hoe het die virus jou voete aangetas?

G...: Dit het my voete laat swel. Ek het orals op my voete blase gekry en my voete was die hele tyd warm en gebars. Ek kon toe nie loop nie.

Navorsers: So dit was nogal 'n groot probleem?

G...: Ja, dit was 'n ernstige probleem. En toe sê my man vir my: "Gaan uit my kamer uit. Gaan reguit terug na jou ouers toe. Hulle kan jou nou oppas. Ek gaan jou nie oppas nie." En soos ek nou hier met jou praat, het ek nog nooit weer met hom gesels nie. Dit is nie vir hom belangrik of ek kinders het, hoe dit met hulle gaan, of hulle eet of nie, of hulle saam met my swaarkry of nie. Ek bly in 'n plakkershuisie saam met my kinders. So ek sukkel maar aan saam met my familie ...

Navorsers: En jy het geen kontak met hom nie?

G...: Nee, geen kontak nie.

Navorsers: Is hy nog steeds 'n huiswerker?

G...: Ja. Die enigste kontak wat ek het, is as ek hom bel, maar hoekom sal ek hom wil bel? Hy het my mos weggejaag. Die laaste kontak wat ek met hom gehad het, het ek begin hoes, en hoes en hoes... Toe sê hy: "Moenie hier staan en hoes en hoes nie. Jy maak net 'n geraas." En dan as ek by hom kuier vir 'n naweek, sit ek alleen in die kamer terwyl hy orals kuier. Dan sê hy vir my: "Jy kan nie hier bly nie. Ek gaan my kamer sluit."

Navorsers: So, dit lyk asof hy jou nie daar wil hê nie?

G...: Hy wil my beslis nie daar hê nie. Net omdat ek siek is. Ek was nog altyd vir hom 'n goeie vrou, 'n oulike vrou toe ek gesond was. Dit is wat nou met my gebeur het met hierdie man van my ...

Navorsers: Het hy hom toe laat toets?

G...: Wie sal ooit weet?

Navorsers: So hy het nooit vir jou gesê nie?

G...: Nooit nie. Die dokter wat my behandel, het vir my gesê dat my man hom moet laat toets. O, ja! Terloops, aan die begin was hy die een wat siek was. Ek was nog fiks en gesond. Hy het 'n operasie gekry en ek het hom opgepas ... Ek onthou nog een aand, hy kon nie urine passeer nie en ek het vir Netcare gebel om hom te kom haal. Nou na sy operasie is hy 'n regte meneer. Ek het ook altyd vir hom kos gemaak. Nou is hy gesond. Ons was net soos 'n man en vrou behoort te wees ... Maar uiteindelik het hy my weggejaag ... dit is wat van sy kant af gebeur het ...

Navorsers: Nou goed. Hoe lank terug het jy toe uitgevind dat jy MIV-positief is?

G...: Ek het dit in 2002 uitgevind.

Navorsers: Hoe het jy dit uitgevind?

G...: Ek het siek geword.

Navorsers: Watter simptome het jy gekry? Jou voete?

G...: Nee. Ek het begin juk en myself begin krap. Ek het gordelroos gekry. Ek het orals begin swel. My gesig en my voete en my bene. Daarna het ek my laat toets.

Navorsers: Het jy self besluit om jou te laat toets?

G...: Nee, ek het toe ook begin hoes. En toe het ek vir die slegte vrou gewerk, nie die baie goeie een nie. Ek het ook hierdie vrou se kinders opgepas. Omdat ek toe so begin hoes het, en opgeswel was, besluit hierdie vrou toe om my na die kliniek toe te neem.

Navorsers: Kom ons gee haar 'n skuilnaam, sodat ons makliker kan gesels.

G...: Sy was X...

Navorser: Goed.

G...: Sy het in H... N..., in Johannesburg, gewoon. Toe ondersoek hulle my en vra vir my of hulle kan bloed trek. Ek gee toe toestemming en hulle sê vir my wanneer ek die uitslae moet kom haal. En toe het my werkgewer saam met my gegaan om die uitslae te gaan kry. Toe ons daar kom het sy gevra om saam met my in te gaan om te hoor of my uitslae positief of negatief is. So wat ek toe gedink het, is dat ek siek is. Ek het kos en versorging nodig. Ook my kinders het versorging nodig. Dus het ek so gedink, enige iets om weg te steek gaan op die ou einde nie vir my help nie. Daarom het ek vir haar gesê sy kan saamkom om die uitslae te kry. Die uitslag was toe positief.

Navorser: Het hulle die uitslae toe voor jou werkgewer gegee?

G...: Ja, hulle het dit voor haar vir my gegee, met my toestemming.

Navorser: Wie in jou familie weet nou dat jy MIV-positief is?

G...: Net my oudste dogter. En dan die verpleegsters wat my by die hospitaal behandel ...

VRAAG 3:

HOE HET JY GEVOEL TOE JY HOOR DAT JY MIV-POSITIEF IS?

G...: Ek het gehuil. Baie.

Navorser: Vir dae?

G...: Vir dae. Eintlik vir weke. Want ek het geweet dat hierdie 'n doodmaker is. Ek het geweet dit is dodelik. Ek het geweet dat dit my gaan doodmaak.

Navorser: So jy het dit besef?

G...: Ja, ek het dit besef.

Navorser: Wie was die eerste persoon vir wie jy vertel het?

G...: Net eers vir my eerste werkgewer.

Navorser: Hoe het sy gereageer?

G...: Jy weet, sy was 'n anderste vrou. Jy kon nie altyd bepaal hoe sy voel nie. Partykeer het sy my gedruk, en gedruk en gedruk en dan later voel sy jammer dat sy jou so gedruk het.

Navorser: So, jy kon glad nie haar gevoelens identifiseer nie?

G...: Nee.

Navorser: Vir hoe lank het jy jou positiewe diagnose net vir jouself gehou?

G...: Jy weet, ek het dit baie lank alleen gedra. Baie lank ... omdat ek aan my kinders gedink het ... wat gaan gebeur? ... hoe oud is my kinders? ... in watter huis gaan ek bly? ... watter soort familie het ek? ... hierdie man wat ek het, gaan hy na my kinders kyk? ... want ek is met hom getroud maar jy weet watter soort man hy is.

Navorser: Is hierdie kinders van jou, ook die man se kinders?

G...: Nee, hulle is nie sy kinders nie. Hy is eintlik al 'n ou man. Maar hy is 'n baie slegte man. Jy weet, somtyds soek iemand toenadering tot jou, maar dan kan jy nie diep binne-in sy hart sien nie ...

Navorser: So vir hoe lank het jy dit net hier diep binne-in jouself gedra?

G...: Jy weet, dit kom nie sommer uit nie ... jy ignoreer dit net ... wat gebeur is dat jy ignoreer dit net ... dit kom nie uit nie ... jy ignoreer dit net.

Navorser: En dan, wat gebeur dan?

G...: *Hoe meer jy dit ignoreer en binnehou hoe erger word dit ... later wil jy nie meer eet nie ... jy verloor jou eetlus ... partykeer as jy na jou kinders kyk ... voel jy net lus om te huil ... jy sien ... maar jy huil binne ... jy wys glad nie vir hulle dat jy huil nie ... en dan kom hulle dit agter. My oudste kind het gesien dat daar iets verkeerd is ... ja ... want gewoonlik as ek by die huis was, was ek altyd baie gelukkig ... nou is ek by die huis en ek is nie so gelukkig soos voorheen nie ... jy sien ... En wat ek ook nou gedoen het, was dat ek aan haar posisie begin dink het. Wanneer ek dood is ... sal sy na die ander kinders kan kyk ...? Ek het veral aan die kleintjie gedink ... haar eie kinders sal sy oppas ... maar wat van my kleintjie ... en toe het ek begin dink aan my familie ... wie kan ek vra om te help? Maar ek het 'n baie oulike manlike persoon ... die man wat hierdie kind gemaak het ..*

Navorsers: *Die pa van hierdie kind?*

G...: *Die pa van hierdie kind, ja... Mooi ... hy het 'n huis ... eers het ons net gespeel ... en toe hy begin toenadering soek het hy vir my vertel dat hy sy eie huis het ... en toe maak ons hierdie kind ... en hy het na hierdie kind gekyk ... tot nou toe ... tot nou toe kyk hy na hierdie kind ...*

Navorsers: *Weet hy van jou status?*

G...: *Hy weet.*

Navorsers: *Is hy getroud?*

G...: *Hy is getroud.*

Navorsers: *En sy vrou ... weet sy van hierdie klein kindjie?*

G...: *Weet jy wat, dit is die ding wat my pla ... ek weet glad nie of sy weet nie ... as hy vir die kind kos en geld bring, weet ek nie of hy dalk besig is om te steel, of wat nie. Wat ek wel weet van ons kultuur, is hy besig om te steel as hy kos bring.*

Navorsers: *So jy dink hy het nog nie vertel nie?*

G...: *Hy het nog nie vertel nie, maar miskien sal hy dalk nou vertel omdat hy sien dat ek baie siek is ...*

Navorsers: *En die kind is besig om groter te word ...*

G ...: *Ja, die kind word groter en die kind ken hom goed ... sy het hom baie lief ...*

Navorsers: *Noem sy hom 'pappa'?*

G...: *Ja. Hy bring elke maand geld vir die kind. Hy gee alles wat die kind nodig het ... vir die skool ... vir somer net. Hy is baie verantwoordelik ...*

Navorsers: *Dit is baie positief ...*

G...: *En wat ek nou sien wat hy doen ... is hy bring sy familie saam om die kind te leer ken ... bietjie vir bietjie ... die ooms ... die tannies ... Hy het ook al die pa gebring. Maar ongelukkig ... nadat hy die pa gebring het, het die pa doodgegaan ... hy was oud ...*

VRAAG 4:

WEET JOU WERKGEWER DAT JY MIV-POSITIEF IS?

G...: *Soos ek reeds gesê het, my werkgewer was by toe ek my uitslag van die bloedtoetse gekry het.*

VRAAG 5:

PRAAT JOU WERKGEWER EN DIE ANDER GESINSLEDE MET JOU OOR MIV & VIGS?

G...: Nee, sy het nooit met my oor MIV & VIGS gepraat nie.

Navorsers: Nooit nie?

VRAAG 6:

WATTER WERK HET JY IN DIE HUIS GEDOEN VOORDAT JOU WERKGEWER UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

G...: Wel ek het na die kinders ook gekyk. My eerste werkgewer was 'n regte "madam". Weet jy watter soort vrou noem ek 'n 'madam'? Die een wat in die bed gelê het elke oggend en vir my geroep het en dan kies sy watter ontbyt ek vir haar moet maak (lag).

Navorsers: En jy moes alles doen?

G...: Ja, ek moes alles doen.

VRAAG 7:

WATTER WERK HET JY IN DIE HUIS GEDOEN NADAT JOU WERKGEWER UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

G...: Nadat X... my uitslag gekry het, het sy vir my gesê: "Van nou af, dink ek, is jy nie meer goed genoeg om na die kinders te kyk nie. Jy hoes ook kort-kort." Maar ek het nie TB gehad nie want ek het al voorheen vir TB getoets. Toe sê X...: "Maar wat ek sal doen, is ek sal vir jou soek vir 'n ander werk."

Navorsers: Het jou werkgewer gesê dat sy vir jou vir 'n ander werk sal soek?

G...: Ja. X... sê toe: "Ek sal vir jou 'n werk soek waar jy nie met kinders werk nie en waar jy ook kan rus?"

Navorsers: Wat het X... bedoel met 'n werk waar jy kan rus?

G...: Sy het bedoel dat ek siek is en dat ek moet rus en dat ek ook nie met kinders kan werk nie en dat sy my daarom nie kan hou nie. Sy het my belowe dat sy my sal help om 'n ander werk te kry. Sy het dit ook gedoen. Sy het verder ook vir my gesê dat ek by haar op die erf moet bly, totdat ek 'n ander werk kry. So het X... toe geadverteer vir 'n werk vir my in die werkerskaffingskolom van die koerant. Hierdie koerant kom elke Dinsdag uit. Dit is 'n dubbele koerant. Dit is een vir Sandton One en ook een vir Orange Grove. Dit is twee koerante. Sy het vir al twee betaal. Daardie dag het my selfoon nie gewerk nie, maar hulle het 'n plan gemaak dat as enige iemand na my foon toe bel, dit by die huis lui en dat ek met hulle kan praat. En toe is ek baie gelukkig. Ek kry toe 'n ander werk ... dadelik. By hierdie goeie mense ...

Navorsers: Het hulle geweet dat jy MIV-positief is?

G...: Nee, hulle het nie geweet nie. X... het ook vir my gesê: "Moenie vir enige iemand vertel dat jy MIV-positief is nie, anders gaan jy nie werk nie." Daarom het ek toe ook nie vir my nuwe werkgewer vertel dat ek positief is nie. Wat toe verder gebeur het was dat ek 'n onderhoud met hulle gehad het. In die onderhoud het dit na 'n baie goeie werk geklink. Hierdie mense het alreeds 'n huiswerkster gehad wat na die klein babatjie gekyk het. Die ander kind het na 'n kleuterskool toe gegaan. Ek het toe daar begin werk in April 2003 en die huis skoongemaak. En toe het ek vir ongeveer een tot twee maande gewerk en toe beland ek in die hospitaal. Toe stuur my nuwe werkgewer XX... hul ander huiswerkster om vir my te kom kuier in die hospitaal. Toe sy vir my kom kuier gee sy vir

my 'n boodskap van XX... af. Hulle wil weet wat sê die dokter, wat is fout met my. En toe sê ek dat sy vir hulle moet sê dat ek MIV-positief is. Ek was nie skaam om dit vir hulle te vertel nie. Ek was vry, ek het niks weggesteek nie. En toe ek daar uitkom het XX... met my gepraat en vir gesê dat die regering nie teen-retrovirale middels beskikbaar stel nie. XX... het besluit om te kyk of hulle iemand kan kry wat teen-retrovirale middels vir my kan gee. Hulle het ook gesê dat dit nie saak maak hoeveel dit gaan kos nie. Hulle sal 'n bietjie van my salaris aftrek en die res van die geld sal hulle self betaal. En toe soek hulle iemand wat dit vir my kon gee. Hulle kry toe 'n dokter en ek ontvang toe behandeling by daardie dokter.

Navorsers: Was dit 'n dokter in Johannesburg?

G...: Ja, dit was Dokter ... En net so veel soos jy my vandag hier lewendig sien, net so seker wil die regering nie hê dat ons moet leef nie. Die probleem egter met hierdie pille is, is dat hierdie pille baie erg is.

Navorsers: Maak dit jou siek?

G...: Hulle is baie, baie sterk. Dit is seker hoekom hulle sê dat al gee hulle die pille gaan hulle die ligter pille gee. Want hierdie pille is baie, baie sterk.

Navorsers: Gebruik jy nou nog daardie pille?

G...: Nee. Daar is ook verskillende pille wat jy moet drink. Ek het met een pil begin. Ek het een pil gedrink, gedrink, gedrink. En toe begin my tone te bars. Te bars, te bars. Ook onder my voet het dit begin bars. En toe sê ek vir die dokter: "Nee. My voete is besig om te bars." En toe verander die dokter die medikasie. Toe gee hy vir my twee soorte pille. Twee nuwe pille. Maar toe word ek erger as voorheen.

Navorsers: Erger en sieker?

G...: Ja! Erger en sieker. Dit is waar ek begin het om ook nie te loop nie. Vanaf November verlede jaar kan ek nie loop nie. Ek het my suster se dogter by die huis. Sy is 'n verpleegster en sy het geweet dat ek MIV-positief is. Sy sê toe vir my: "Weet jy wat, Tannie? Ek dink hierdie pille is besig om jou dood te maak. Los die behandeling." En toe los ek die pille. Dit was November verlede jaar. Van toe af drink ek geen pille meer nie.

Navorsers: Behalwe miskien vitamines?

G...: Ja, vitamines.

Navorsers: En gesonde kos?"

G...: Ja, as ek gesonde kos kan kry die dag. Weet jy wat is nou besig om met ons te gebeur?

Navorsers: Ja, daar is sekerlik nie elke dag genoeg geld om gesonde kos te koop nie.

G...: Ja, jy is reg. Daar is nie elke dag geld vir gesonde kos nie. En so het ek in Desember 'n ander dokter gaan sien. 'n Dokter in Brooklyn. Oor my voete. Toe sy daarna kyk, het sy vir my gesê dat niks my voete gaan gesond maak nie. Dit gaan net so bly. En nadat ek dit gehoor het, het 'n vir 'n dag lank 'n kopseer gekry. Ek het baie gestres geraak. Ek het nie hulp gehad nie en my voete het ook nou begin brand.

Navorsers: Gebrand?

G...: Ja, gebrand. En vol blase. En toe het die dokter vir my 'n brief gegee vir ongeskiktheid.

Navorsers: Mmm...

G...: Ek het die brief hier by my. Ek het met die brief reguit na Jubilee toe gegaan. Jubilee het met die brief saamgestem. Omdat my voete so seer is, het ek 'n maatskaplike

werker gaan sien. Ek het ook vir Jubilee 'n rolstoel gevra. Hulle het gesê dat my voete beter gaan word, maar dat ek na die hospice toe moet gaan.

Navorser: Hierdie hospice?

G...: Ja, hierdie een. Hier het ek baie goeie behandeling gekry. Die dag toe ek hierheen gekom het, het ek met 'n stok geloop.

Navorser: Maar jy het nie vandag met 'n stok hier aangekom nie?

G...: Nee, ek gebruik nie meer die stok nie. Hierdie hospice het 'n olie, 'n spesiale voetolie, wat my baie gehelp het.

Navorser: 'n Kruieolie?

G...: Ja, 'n kruieolie en die brand in my voete is nou weg.

Navorser: Gebruik jy dit nog steeds?

G...: Ja, maar myne is nou op.

Navorser: Gaan jy vandag sommer weer probeer om te kry.

G...: Ja, ek gaan netnou weer kry.

Navorser: Het jou tweede werkgewer jou werk verander toe hulle hoor dat jy MIV-positief is?

G...: Nee.

VRAAG 8:

HOE BEHANDEL JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU NADAT HULLE UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF?

G...: Wel, soos ek reeds gesê het, het die eerste werkgewer my dadelik goed laat verstaan dat ek nie meer na haar kinders kan kyk nie. Die tweede werkgewer was heeltemal anders. Hulle het my gehelp en probeer planne maak om my te help. Dit was mos ook hulle wat vir my gehelp het om teen-retrovirale middele te kry.

VRAAG 9:

HOE KAN JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU MET JOU SIEKTE HELP?

G...: Ek dink die tweede werkgewer is 'n goeie voorbeeld van hoe ek graag sou wou hê dat ek behandel moet word.

Navorser: Kom ons bespreek dit bietjie verder. Het die tweede familie jou in die hospitaal kom besoek toe hulle hoor dat jy MIV-positief is?

G...: Nee, hulle het eers toe ek by die werk terugkom, met my gepraat oor die anti-retrovirale middels.

Navorser: Hoe het dit gebeur dat jy nie meer verder kon werk nie?

G...: Die dag toe ek by die huis vasgesit het was die sewende November, dit was 'n naweek ... eintlik was dit die Vrydag. Ek was by die huis, van die werk af, en baie siek. Die Sondag besluit ek toe dat ek nie teruggaan werk toe nie, omdat ek baie siek was. Toe vra ek een van my familieledede of sy my asseblief daar by die werk kan gaan help. Sy sê toe sy sal. Toe bel ek my werkgewer. Hulle het ingestem dat ek haar kan bring, net solank hulle weet dat ek siek is. Hulle het gesê ek kan haar bring sodat sy kan gaan help. Ek het haar toe ook gevat dat sy kan gaan werk. En toe... Desember het hulle vir haar (my familielid) gesê dat hulle in Januarie die kleintjie na die skool toe gaan vat. So

hierdie familielid sou nou haar werk verloor. Maar hulle het dit vir haar gesê. Maar elke keer het hulle my ook betaal.

Navorser: *So hulle het nou drie huiswerkers betaal?*

G...: *Ja, hulle het drie betaal.*

Navorser: *Hulle het die een vir die kind betaal, hulle het die een vir die huiswerk betaal en hulle het vir jou betaal.*

G...: *En hulle het nog steeds ook vir die anti-retrovirale middels ook betaal. Terwyl ek nog steeds by die huis gebly het. Sulke mense kan ek aanbeveel. Selfs nou. Hulle het vir my gesê dat as ek vir hulle die state gee, of die strokies van die anti-retrovirale middels bring, sal hulle nog steeds daarvoor betaal. Maar ek het nie verduidelik nie ... ek weet nie of ek reg of verkeerd was nie ... ek het nie aan hulle verduidelik dat die middels besig was om my dood te maak nie.*

Navorser: *Dit is mos jou keuse.*

G...: *Ja, dit is my keuse.*

Navorser: *Maar die belangrikste ding is dat hulle bereid was om jou te help. Het jy nog kontak met hulle?*

G...: *Ekskuus?*

Navorser: *Het jy nog kontak met hulle?*

G...: *Nee. Hulle het ook vir my kennis gegee dat hulle in Januarie my laaste salaris sal betaal. Maar gelukkig was ek nou geregistreer.*

Navorser: *Vir ongeskiktheidspensioen?*

G...: *Nee. Vir werkloosheidsversekering. Die blou kaart.*

Navorser: *O.*

G...: *Hulle het toe vir my gesê dat ek nou my werkloosheidsversekering sal kry. Verder het hulle ook aan my verduidelik ... hulle is prokureurs ... die vrou is 'n prokureur, die man is 'n prokureur. So wat hulle toe aan my verduidelik het is dat hulle dink ek moenie net die blou kaart vat nie. Dit is baie min. Dit is nie soos die ongeskiktheid nie. Die ongeskiktheid sal jy vir altyd kry.*

Navorser: *So hulle het ook vir jou baie advies gegee?*

G...: *Ja. Die werkloosheidsversekering is baie min. Die fabriekswerkers en die huiswerksters is nie dieselfde nie.*

Navorser: *O.*

G...: *Ja. So wat ek nou voor wag is die ongeskiktheid.*

Navorser: *So jy het dit nog nie gekry nie?*

G...: *Ek het dit nog nie gekry nie. Hulle was baie goed en baie vriendelik. Hulle was Jode. Hulle het vir my soos my tweede ouers gevoel. Hulle was wel jonk, maar hulle was goud.*

Navorser: *Daar is sekerlik nie baie mense soos hulle nie ...*

G...: *Ek weet ... wat hulle ook vir my gesê het was dat as ek die oggend opstaan en ek voel nie lekker nie, moet ek myself nie stres om werk toe te kom nie. Dan moet ek nie kom nie, maar hulle net laat weet dat ek gaan kom nie.*

VRAAG 10:

IS DAAR DALK IETS WAARMEE EK JOU KAN HELP, OF IETS WAT JY VIR MY WIL VRA?

G...: Ja. Iets wat my baie pla is of ek vir die familie wat my so baie gehelp het moes vertel het dat die anti-retrovirale middels my siek maak?

Navorsers: Ek dink dit is jou keuse. As jy voel dit pla jou, kan jy mos nog altyd kontak maak en die saak met hulle bespreek. Het jy nog hulle telefoon nommer?

G...: Ja. Ek moet hulle miskien bel.

Navorsers: Nog iets?

G...: My voete is baie seer, kan jy my asseblief op jou pad huis toe by die busstop gaan aflaai?

Navorsers: Met plesier. En baie dankie dat jy bereid was om al die pad te kom om met my te gesels. Ek waardeer dit baie.

(Die navorsers het vir G... huis toe geneem en in die motor heerlik gesels oor alledaagse dinge.)

-oOo-

SEMI-GESTRUKTUREERDE ONDERHOUD 8: DEELNEMER H

H... is 'n 38-jarige Suid-Sotho vrou. Sy het drie kinders waarvan die ouderdomme vanaf 20 jaar tot tien jaar wissel. H... is in Soweto gebore en haar vader leef nog. H... het vier broers en drie susters. H... was sedert 2000 'n huiswerkster vir 'n swart gesin in 'n welgestelde noordelike voorstad van Johannesburg. Die gesin van die werkgewer het uit 'n man, 'n vrou en twee kinders bestaan. Die kinders se ouderdomme was onderskeidelik 25 jaar en 10 jaar. Al H... se broers en susters is daarvan bewus dat sy MIV-positief is. H... kon glad nie Afrikaans praat nie, terwyl haar Engels baie gebroke was. Tydens hierdie onderhoud is daar sterk gesteun op die hulp van 'n tolk.

VRAAG 1:

HOE LANK WERK JY REEDS BY HIERDIE WERKGEWER?

H...: Ek werk vir hulle vanaf 2000.

Navorser: Vir hoe lank het jy vir hulle gewerk?

H...: Februarie 2000 tot Oktober 2001.

VRAAG 2:

HOE HET JY UITGEVIND DAT JY MIV-POSITIEF IS?

H...: Ek het begin siek word.

Navorser: Vertel vir my asseblief meer.

H...: My voete het begin swel.

Navorser: En toe?

H...: Toe het ek begin om gewig te verloor.

Navorser: Mmm ...

H...: Omdat ek siek was en gewig verloor het, het ek baie keer dokter toe gegaan. Ek het nie geweet wat aangaan nie. En toe vra die werkgewer vir my wat aan die gang is. Toe ek vir haar sê ek weet nie, gee sy vir my geld en sê dat die werk klaar is.

Navorser: Het jou werkgewer nie eers gesê dat jy moet dokter toe gaan nie?

H...: Nee, hulle het net vir my geld vir die maand gegee en gesê dat die werk klaar is en dat ek moet gaan. Ek het my eie geld gebruik om mee dokter toe te gaan.

Navorser: Het jy vir jou werkgewer vertel dat jy MIV-positief is?

H...: Ek het gehoor van my positiewe status eers nadat ek nie meer daar gewerk het nie. Ek was in die hospitaal toe ek dit uitvind het.

Navorser: Vertel mooi vir my wat het gebeur ...

H...: Ek het eers net begin siek word en baie gewig begin verloor. Toe vra my werkgewer vir my wat verkeerd is.

Navorser: Wat het jy vir hulle geantwoord toe hulle vir jou vra wat verkeerd is?

H...: Ek het vir hulle gesê dat ek duiselig in my kop voel, dat ek swak voel en dat my voete baie seer is en dat ek nie vir lank kan staan nie.

Navorser: Wat sê die werkgewer toe?

H...: Die werkgewer het partykeer vir my pille gegee as ek nie lekker voel nie.

Navorser: Hoe het dit toe uiteindelik gebeur dat jou werkgewer vir jou gesê het dat jy maar moet gaan?

H...: Dit was in Oktober 2001. Twee dae voor die einde van die maand ... so by 12h00, nadat ek die wasgoed klaar gewas het, het die vrou vir my geld gegee en gesê ek moet nooit weer terugkom nie.

Navorser: Het jy 'n kontrak met hulle gehad?

H...: Geen kontrak nie. Daar was mense wat in die omgewing rond gegaan het en hulle het vir my gesê dat ek vorms moet invul om te registreer. Ek het vir die vrou vertel van hierdie mense wat hier by die huis was en dat ek 'n vorm moet invul. Toe ek vir my werkgewer daarvan vertel, het sy geweier. Sy het ook vir my gesê ek mag nie die vorms teken nie want sy hou nie van sulke mense wat rondloop met vorms nie. Sy hou nie van die mense se styl nie en ek mag nie die vorms teken nie.

Navorser: Het jou werkgewer vir jou net 'n maand se geld gegee?

H...: Ja, net die maand waarvoor ek klaar gewerk het.

Navorser: Nadat jou werkgewer gesê het jy moet nooit weer gaan werk nie wat het toe gebeur?

H...: Ek het teruggekom huistoe.

Navorser: En hoe het jy toe uitgevind dat jy MIV-positief is?

H...: Ek het na Jubilee hospitaal toe gegaan en uitgevind dat ek MIV-positief is.

VRAAG 3:

HOE HET JY GEVOEL TOE JY HOOR DAT JY MIV-POSITIEF IS?

H...: Ai ... (sug) ... Ek was baie stukkend. Ek was ook baie bang. En toe, die ding wat my gehelp het, was dat ek geglo het dat God daar is vir my. En dit het my moed gegee. Dit het vir my moed gegee om my status te erken.

Navorser: Het jy vir enige iemand anders vertel?

H...: Ek het vir my oom se dogter van my status vertel. Later, toe ek nog sieker geword het, het ek selfs vir my suster daarvan vertel.

Navorser: En hoe het jou suster hierop gereageer?

H...: Hulle was ook bang, maar hulle het my ondersteun.

Navorser: En haar kinders?

H...: Hulle weet glad nie. Nie een van hulle weet nie.

Navorser: Hoekom wil jy nie vir hulle vertel nie?

H...: Ek ... dit is baie moeilik om vir hulle te vertel ... ek is ook bang om vir hulle te vertel. Ek het vir my oom se dogter ook al gevra om vir my kinders te vertel, maar sy weet ook nie hoe om dit te doen nie. Sy het my belowe dat sy later vir my kinders sal vertel.

VRAAG 4:

WEET JOU WERKGEWER DAT JY MIV-POSITIEF IS?

H...: Ek dink hulle het geweet dat ek positief is, al het ek niks gesê nie.

Navorser: Hoekom dink jy dat hulle dalk dit vermoed het?

H...: Omdat ek so siek en baie maer was.

VRAAG 5:

PRAAT JOU WERKGEWER EN DIE ANDER GESINSLEDE MET JOU OOR MIV & VIGS?

H...: Nee, nooit nie.

Navorser: Waaroor het hulle met jou gepraat?

H...: Hulle het net met my oor my werk gepraat en net as daar 'n belangrike werk is wat ek moet doen. Hulle het nooit saam met my gaan sit en oor enige iets gesels nie. Glad nie in 'n sosiale manier met my gesels nie.

Navorser: Niks oor jouself ooit bespreek nie?

H...: Nee, niks nie.

VRAAG 6:

WATTER WERK MOET JY ALLES IN DIE HUIS DOEN?

H...: Ek het die huis skoon gemaak, die was- en strykwerk gedoen.

Navorser: Het jy gekook ook?

H...: Nee.

Navorser: Hoeveel dae van die week het jy daar gewerk?

H...: Maandag tot Saterdag. Ek het net op Sondag gerus as daar nie werk was om te doen nie.

VRAAG 7:

WATTER WERK HET JY IN DIE HUIS GEDOEN NADAT JOU WERKGEWER UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

Nie van toepassing nie.

VRAAG 8:

HOE BEHANDEL JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU NADAT HULLE UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

Nie van toepassing nie.

VRAAG 9:

HOE KAN JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU MET JOU SIEKTE HELP?

H...: Dit sou my baie gehelp het as hulle my ondersteun.

Navorser: Hoe?

H...: Om my status te aanvaar.

Navorser: Hoe nog?

H...: Moet my dokter toe neem...

Navorser: Hoe nog?

H...: Miskien net die werk vir my makliker te maak ...

Navorser: Ja, dit is ook belangrik, nê.

H...: As dit moontlik was sou ek hulle gevra het om my te help met my kinders.

Navorsers: Hoe?

H...: Met die skool van die kinders.

Navorsers: Jy het gesê dat dit baie sou gehelp het as hulle die werk makliker vir jou gemaak het. Hoe?

H...: Ek het baie lang ure gewerk. Partykeer vanaf 6h30 in die oggend tot baie laat in die aand, amper soos tot by middernag. Dit was 'n baie groot huis, met baie vertrekke. Baie van die vertrekke het hulle nie elke dag gebruik nie, maar nog steeds het hulle van my verwag om dit elke dag skoon te maak en af te stof. Dit het gemaak dat ek elke dag tot baie laat gewerk het. Partykeer tot middernag, het ek gewerk. Dit het my baie keer oorlaai met die werk.

Navorsers: So dit sou jou baie gehelp het as jy dalk korter ure kon werk as jy die dag nie gesond gevoel het nie.

H...: Ja.

VRAAG 10:

IS DAAR DALK IETS WAARMEE EK JOU KAN HELP, OF IETS WAT JY VIR MY WIL VRA?

H...: Nee.

Navorsers: Baie dankie dat jy bereid was om met my te gesels. Ek het dit baie waardeer.

-oOo-

SEMI-GESTRUKTUREERDE ONDERHOUD 9: DEELNEMER I

I... is 'n 40-jarige Tswana vrou. I... het drie kinders waarvan die ouderdomme soos volg is: 22 jaar, 24 jaar en 21 jaar. I... is nie getroud nie. I... het vir baie jare in die industrie gewerk maar was gedurende die tydperk 2001 – 2002 'n huiswerkster in diens van haar biologiese oom. I... se Afrikaans was swak, maar haar Engels redelik. Die navorser het egter ook gebruik gemaak van die hulp van die tolk.

VRAAG 1:

HOE LANK WERK JY AL VIR HIERDIE WERKGEWER?

I...: Ek werk vanaf 2001 vir my oom.

Navorsers: As huiswerkster?

I...: Ja.

Navorsers: Waar het jy voor 2001 gewerk?

I...: In die industrie.

Navorsers: Vir hoe lank?

I...: Baie jare.

Navorsers: Betaal jou oom jou om vir hom te werk?

I...: Ja.

VRAAG 2:

HOE HET JY UITGEVIND DAT JY MIV-POSITIEF IS?

I...: Ek het begin hoes en toe het my oom vir my geld gegee om dokter toe te gaan. Ek het nie gesond geword nie, maar aangehou met hoes. Ek het weer dokter toe gegaan en toe neem hulle 'n bloedtoets. Die toets het gewys dat ek positief is.

Navorsers: Hoe lank weet jy nou al dat jy MIV-positief is?

I...: Twee jaar ... 2002 ...

VRAAG 3:

HOE HET JY GEVOEL TOE JY HOOR DAT JY MIV-POSITIEF IS?

I...: Nadat die dokter vir my van my MIV-status vertel het, het ek net opgestaan en net huistoe gegaan ... ek het eers niks gevoel nie. By die huis het ek skielik gestres en depressief gevoel. Miskien was dit skok ... want by die huis het ek niks gesê nie ... Toe ek by die huis kom nadat ek gehoor het, het ek vir twee dae in die bed gebly ... en net geslaap ... ek was heeltemal gestres oor my status.

VRAAG 4:

WEET JOU WERKGEWER DAT JY MIV-POSITIEF IS?

I...: Nadat hulle bloed by my getrek het, het ek vir my oom gesê dat hulle bloed by my getrek het. Toe ek hoor dat ek positief is, het ek vir my oom gesê van my MIV & VIGS-status.

Navorsers: Het jy dadelik vir jou oom vertel nadat jy vir twee dae net geslaap het?

I...: Nee, ek het vir 'n baie lang ruk stilgebly en nie vir my oom vertel nie.

Navorsers: Vir hoe lank?

I...: Miskien vir so twee weke, of dalk langer.

VRAAG 5:

PRAAT JOU WERKGEWER EN DIE ANDER GESINSLEDE MET JOU OOR MIV & VIGS?

I...: Nee ... nog nooit nie ... my oom se vrou sê net altyd dat my oom vir haar vra of ek nog dokter toe gaan. Die enigste een van die gesin wat met my oor my status van MIV praat is my oom se kind.

Navorsers: Waaroor praat julle?

I...: Net dat ek nie moet bekommer nie.

VRAAG 6:

WATTER WERK HET JY IN DIE HUIS GEDOEN VOORDAT JOU WERKGEWER UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

I...: Huis skoon gemaak, wasgoed gewas en gestryk.

Navorsers: Het jy vir jou oom-hulle gekook?

I...: Nee, ek het net vir myself gekook.

VRAAG 7:

WATTER WERK HET JY IN DIE HUIS GEDOEN NADAT JOU WERKGEWER UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

I...: Nadat my oom geweet het van my status het hy gesê ek moet huistoe gaan en ek sal eers weer terugkom werk toe as ek beter is. En toe het ek nie weer teruggegaan werk toe nie.

Navorsers: So jy het toe opgehou om vir jou oom te werk?

I...: Ja, ek gaan nou net daarheen om te gaan kuier ...

VRAAG 8:

HOE BEHANDEL JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU VANDAT HULLE UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

I...: Nadat ek vir my oom vertel het, het hy my glad nie meer ondersteun nie. Hy het my net geïgnoreer.

Navorsers: Vertel nog, asseblief.

I...: Hy het net heeltemal niks gesê nie.

Navorsers: So, het hy net stil geraak?

I...: Ja.

Navorsers: Hoekom dink jy, het jou oom net skielik stil geword?

I...: Ek weet nie. Voordat my oom van my status geweet het, het hy my baie ondersteun. Hy het vir my kosvoorraad en pille gekoop.

Navorsers: Is dit voordat jou status bekend geword het?

I...: Ja.

Navorser: En nadat jou status bekend geword het?

I...: Voordat hy geweet het van my status, het my oom partykeer tot twee keer 'n dag by my kom kuier en net sommer kom kyk hoe dit met my gaan. Maar nadat ek vir hom van my status vertel het, het ek begin agterkom dat my oom begin om weg te bly by my huis. Hy is 'n besigheidsmans en hy het toe gesê dat hy na sy besigheid moet kyk.

Navorser: Hoe voel jy oor jou oom se gesindheid?

I...: Nie okay nie. Ek voel baie alleen en eensaam daaroor.

Navorser: Geïsoleerd?

I...: Ek is nou baie eensaam ... my oom kom nie meer daar nie ... hy het gewoonlik met my gesels, maar nou nie meer nie ... ek gaan ook nie meer uit nie ... ek het altyd met die bure gesels ... met enige mens gesels ... en... gekuier ... nou nie meer nie.

Navorser: Weet die bure van jou status is?

I...: Daar is party van die bure wat dieselfde status as ek het ... maar ek het met niemand oor my status gepraat nie.

Navorser: Het jy met jou kinders oor jou status gepraat?

I...: Ja, hulle weet.

Navorser: Almal?

I...: Ja, almal weet.

Navorser: En wat was hulle reaksie?

I...: Hulle was verbaas ... hulle wou weet ... hierdie virus ... hoe het dit dan gebeur dat ek hierdie virus gekry het. Hulle weet ek het met niemand 'n verhouding nie ... so hoe het dit dan gebeur dat ek siek geword het ... hulle wonder baie ...

Navorser: Is jou oom getroud?

I...: Ja.

Navorser: Hoe behandel jou oom se vrou jou?

I...: Ek gaan net daar kuier. Sy behandel my nog net soos voorheen. Sy kyk saam met my televisie en gesels met my. Sy sê dat sy nie vir my gaan kos maak nie ... ek moet vir myself gaan kos maak.

Navorser: Ek verstaan nou nie mooi nie ... verduidelik asseblief.

I...: My oom se vrou gee vir my die volle beheer van haar huis. Sy sê ek moet tuis wees by haar huis en maak soos ek wil in haar huis.

Navorser: Ek is nou verward ... jy het dan teruggegaan werk toe?

I...: Nee, ek het nie teruggegaan werk toe nie, maar wanneer ek daar kom kuier, behandel my oom se vrou my vriendelik en kyk saam met my televisie.

Navorser: Het jou oom kinders?

I...: Ja, hy het vyf kinders.

Navorser: Weet hierdie kinders dat jy MIV-positief is?

I...: Miskien weet hulle ... miskien het my oom vir hulle van my status vertel ... want ... maar die behandeling wat ek van die kinders kry is nog net so goed soos altyd ... soos voorheen. Hulle vra altyd vir my ... wanneer ek gaan kuier ... hoe gaan dit met my ... of ek beter is. Hulle vra ook of ek nie dalk miskien weer sal kan kom werk nie. So hulle ondersteun my.

Navorsers: So verstaan ek jou reg? Jou oom het verander, maar jou oom se vrou en die kinders het nie teenoor jou verander nie?

I...: Ek dink dat my oom verander het omdat hy altyd by my kom kuier het ... en selfs voorheen, was my ma siek ... my ma het by my gebly. My oom het altyd daar kom kuier toe my ma siek was, maar nadat my oom van my status uitgevind het, kom hy nie meer daar nie. Hy bly net sommer weg. Ek moet hom bel om te hoor hoe dit met hom gaan ... dit voel vir my asof my oom vir my wegkruip ... My oom kom kuier nie meer vir my nie ... hy bly weg ... maar elke keer as ek gaan kuier gee hy vir my kos en kruideniersware ... ek verwag nie enige iets nie.

Navorsers: So hy help jou met lewensmiddele, maar hy bly tot ver weg van jou af?

I...: Hy help my met kos en sal ook net elke keer vir my sê dat ek moet elke dag bid ... miskien sal God my help ...

VRAAG 9:

HOE KAN JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU MET JOU SIEKTE HELP?

I...: My kinders is my grootste probleem. Ek weet ook dat net God my sal kan wegvat. God sal my eers wegvat wanneer Hy hierdie probleem opgelos het ... wanneer daar vir my kinders voorsien is.

Navorsers: Het jy al met enige iemand oor hierdie bekommernis van jou gepraat?

I...: Ja, ek het al met iemand hieroor gepraat, maar dit was net van die studente van die Universiteit van Pretoria met wie ek al oor hierdie probleem gesels het ... hulle gaan orals in die stat rond en praat met ons oor MIV & VIGS.

Navorsers: Het jy al met jou oom oor hierdie probleem gesels?

I...: Ek het al met hom hieroor gesels, maar hy het die probleem na my boetie toe geskuif. My oom het gesê my broer moet na die kinders kyk ...

Navorsers: Verstaan ek jou reg dat jy voel jou oom het net al die verantwoordelikhede na jou boetie toe geskuif?

I...: Ja ...

Navorsers: Het jy al met jou boetie hieroor gesels?

I...: Ek het al met my boetie hieroor gesels ... maar net een keer ... in die tyd wat ek siek is het my broer net een keer kom kuier ... toe hy hier gekuier het ... op daardie geleentheid het hy vir my R10 gegee ... dis al ... my broer kom kuier eintlik glad nie vir my nie. Dit is net my oom wat partykeer kom ... en die bure ... hulle kom kuier ... Ek dink my broer is bang vir sy vrou ... hy is dalk bang vir hoe sy vrou gaan reageer teenoor hierdie situasie ... miskien gaan sy negatief reageer ...

Navorsers: Is daar iets wat jou oom se kinders vir jou kan doen om jou met jou siekte te help?

I...: Ek weet nie ...

VRAAG 10:

IS DAAR DALK IETS WAARMEE EK JOU KAN HELP, OF IETS WAT JY VIR MY WIL VRA?

I...: (Lang stilte en toe begin J... baie verleë te lag.) Ja. My kinders. Ek het nie kos in die huis nie.

Navorsers: Ek sal vir jou geld gee sodat jy vir hulle kan gaan kos koop.

I...: Baie dankie.

Navorsers: Ek moet vir jou dankie sê dat jy bereid was om met my te praat. Ek waardeer dit baie.

-oOo-

SEMI-GESTRUKTUREERDE ONDERHOUD 10: DEELNEMER J

J... is 'n 34-jarige Tsonga vrou wat in Majaneng, Hammanskraal gebore is. Sy het drie kinders waarvan die ouderdomme tussen 17 jaar en drie jaar wissel. J... se oudste dogter, wat 17 jaar oud is, het 'n babadogtertjie van 18 maand wat ook MIV-positief is. J... het graad sewe geslaag en werk sedert 1999 as huiswerkster op 'n plaas in die Wahlmanstahl-distrik. Haar werkgewer en sy vrou was nog baie jonk, J... het hulle ouderdomme in die vroeë twintigs geskat. Die werkgewersgesin het net uit die man, vrou en 'n 18 maande oue baba bestaan. J... se Engels was redelik goed, maar daar is nietemin ook van die tolk gebruik gemaak. Hierdie onderhoud is op 24 Maart 2004 by die Moretele Letsatsi Hospitium in Temba, Hammanskraal gevoer. J... het net die vorige dag ongeveer 5 kilometer na die hospitium toe geloop om die weeklikse ondersteuningsgroep by te woon en kruiemedisyne, wat deur die hospitium vervaardig en versprei word, te gaan haal. J... was dus op die geskeduleerde dag van die onderhoud te swak om weer tot by die hospitium te stap. Die navorser, tolk en ander personeel van die hospitium het J... by haar huis gaan haal en weer terugbesorg na afloop van haar onderhoud

VRAAG 1:

HOE LANK WERK JY REEDS BY HIERDIE WERKGEWER?

J...: Ek het vanaf 1999 tot in 2002 by hierdie mense gewerk.

VRAAG 2:

HOE HET JY UITGEVIND DAT JY MIV-POSITIEF IS?

J...: Ek het siek begin voel.

Navorser: Watter simptome het jy gehad?

J...: Ek het dronk gevoel ... duiselig ... en siek ... ek het ook baie gesweet ... en dan gaan ek terug na my kamer toe. Later het ek vir die mevrou gesê dat ek siek is ... en dit is waar die konflik begin het ...

Navorser: Hoekom was daar konflik omdat jy siek was?

J...: Die mevrou het vir my gesê dat ek dokter toe moet gaan.

Navorser: Mmm ... en toe?

J...: Die dokter het heeltemal na my gekyk en toe gesê ek moet 'n bloedtoets kry.

Navorser: Het die dokter aan jou verduidelik waarvoor die bloedtoets was?

J...: Ja, die dokter het alles aan my verduidelik ... vir my verduidelik dat dit vir MIV & VIGS was. Nadat ek die bloedtoetse gekry het, het ek vir die vrou vir wie gewerk het vertel dat ek positief is.

Navorser: Wie in jou eie familie weet dat jy MIV-positief is?

J...: My ma en my kinders weet.

Navorser: Wat was jou ma se reaksie?

J...: My ma was bang vir my.

Navorser: Was jou ma vir jou bang, of vir die siekte self?

J...: My ma was bang vir my omdat ek so baie siek was.

Navorser: Is jy nou beter as toe jy vir jou ma vertel het van jou siekte?

J...: Ja, ek was baie siek, baie sieker as nou. Die pille van die kliniek het my baie gehelp.

VRAAG 3:

HOE HET JY GEVOEL TOE JY HOOR DAT JY MIV-POSITIEF IS?

J...: Dit was nie vir my 'n probleem nie ...

Navorsers: Het jy glad nie geskrik nie?

J...: Nee, ek het dit net aanvaar ...

Navorsers: En vandag, hoe voel jy vandag oor die feit dat jy MIV-positief is?

J...: Ek is okay ... ek bekommer my nie ...

Navorsers: En hoe het jy diep in jou hart gevoel toe jy weet dat jy jou werk verloor het en moet teruggaan huis toe?

J...: Dit het vir my baie pyn gegee ... ek kon die pyn voel ...

Navorsers: Vertel my meer ...

J...: Ek het aan my kinders gedink ... wat gaan hulle eet ...

Navorsers: Het jy hartseer gevoel?

J...: Nee, kwaad.

VRAAG 4:

WEET JOU WERKGEWER DAT JY MIV-POSITIEF IS?

J...: Ek het self vir mevrou gesê dat ek MIV-positief is.

Navorsers: Hoe lank het jy gewag voordat jy vir die mevrou van jou MIV-status vertel het?

J...: Die dokter het vir my die nuus gegee die Vrydag ... ek het toe vir 2 tot 3 weke gewag ...

Navorsers: Voordat jy vertel het?

J...: Ek het eers na die kliniek toe gegaan ... by die kliniek het hulle vir my gesê dat hulle niks verkeerd sien nie. Toe stuur hulle my hospitaal toe ... toe neem hulle die bloed en sê ek moet vir 'n tydperk van 2 tot 3 weke wag ...

Navorsers: Ja, en toe?

J...: So na twee weke het ek teruggegaan ... en toe kry ek my resultate wat wys dat ek positief is ...

Navorsers: Nou goed ... nou wil ek weet hoe lank het jy gewag voordat jy vir jou werkgewer daarvan vertel het?

J...: Net een dag ...

Navorsers: Hoekom het jy so gou vir jou werkgewer vertel?

J...: By die hospitaal het hulle vir my gesê dat dit beter sal wees as ek miskien vir iemand vertel dat ek MIV-positief is ... dit sal my help om beter te voel ... om verlig te voel ... as ek dit met iemand kan deel ... die pyn ... die pyn om so skuldig te voel ...

Navorsers: Hoekom het jy skuldig gevoel?

J...: Omdat ek nie vir die mevrou vertel nie ... ek het gedink as ek stilbly gaan ek later baie skuldig voel omdat ek nie vir die mevrou vertel het nie ... en ek wou vry voel ...

Navorsers: Verstaan ek jou nou reg? Dit personeel van die hospitaal het vir jou gesê dat jy vir iemand moet vertel?

J...: Ja ...

Navorser: Hoekom het jy jou werkgewer gekies? Hoekom het jy nie vir iemand anders vertel nie? 'n Vriend of iemand anders?

J...: Ek het dieselfde dag ook vir my kinders begin vertel ... toe ek teruggekomb het van die hospitaal af ... daardie dag het ek nie op die plaas geslaap nie ... en ek het vir my kinders begin vertel ...

Navorser: K..., toe jy vir jou werkgewer vertel het van jou status, hoe het jy gedink gaan sy reageer?

J...: Ek het gedink sy sal my help ... ek het gedink alles sal nog dieselfde wees ... net soos in die verlede ... ek het gedink sy sal my net soos altyd behandel ...

Navorser: Het jy gedink niks sal verander nie?

J...: Ja, ek gedink alles sal net reg wees ... normaal wees ... net soos altyd.

Navorser: Hoe het jy hierop gereageer?

J...: Dit was vir my 'n skok. Ek was verbaas, want ek het haar vertrou.

VRAAG 5:

PRAAT JOU WERKGEWER EN DIE ANDER GESINSLEDE MET JOU OOR MIV & VIGS?

J...: Die mevrou het een keer vir my gesê ek moet kondome gebruik ... sy het ook vir my kondome gegee ...

Navorser: Hoe het jy gevoel toe sy met jou hieroor praat?

J...: Ek het toe alreeds MIV & VIGS gehad ... maar die mevrou het nie geweet nie.

Navorser: Hoe het jy gevoel toe die mevrou met jou praat oor kondome?

J...: Ek kan nie onthou nie ...

VRAAG 6:

WATTER WERK HET JY IN DIE HUIS GEDOEN VOORDAT JOU WERKGEWER UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

J...: Alles.

Navorser: Vertel asseblief nog ...

J...: Skoonmaak, tee maak, kook, wasgoed was en stryk werk.

Navorser: Vir wie moes jy tee maak?

J...: Vir die gesin.

Navorser: Het jy ook vir die gesin gekook?

J...: Ja.

Navorser: Watter ander werk het jy nog gedoen?

J...: Ek het na die kind ook gekyk ...

Navorser: Hoe was jou verhouding met die kind?

J...: Hy het baie daarvan gehou om saam met my te wees. Elke keer as ek weggaan het die kind gehuil ...

Navorser: Het jy die hele dag na die kind gekyk?

J...: Elke dag as die mevrou weggaan of uitgaan vir die dag, of dorp toe gaan of gaan kuier, het ek na die kind gekyk.

Navorser: Het die mevrou geweet dat die kind baie lief vir jou is?

J...: Ja, die kind se pa het ook geweet dat die kind baie lief vir my is.

VRAAG 7:

WATTER WERK HET JY IN DIE HUIS GEDOEN NADAT JOU WERKGEWER UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

J...: Ek het mos dadelik weggegaan.

Navorser: Het jou werkgewer vir jou ekstra geld gegee?

J...: Nee, sy het net vir my die geld gegee waarvoor ek gewerk het.

Navorser: So, jy het niks geld vooruit gekry nie?

J...: Nee, niks nie.

Navorser: En jou werkgewer se man ... het hy iets gesê?

J...: Hy was nie beskikbaar nie ...

Navorser: So jy kon glad nie met hom praat nie ...

J...: Ja ...

VRAAG 8:

HOE BEHANDEL JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU NADAT HULLE UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

J...: Toe ek vir die mevrou vertel dat ek MIV-positief is, het sy dadelik vir my gesê dat ek nie meer sal kan werk nie. Die mevrou het vir my gesê dat ek van nou af altyd sal stadig werk ... dat ek die werk sal vertraag ... en dat daar baie werk is ... en dat ek nie meer die werk sal kan doen nie want ek gaan altyd dronk wees. Ek sal nie meer sterk genoeg wees nie ... ek sal nie meer ordentlik kan werk nie, soos ek altyd gewerk het nie.

Navorser: En toe, wat het toe gebeur?

J...: Die mevrou het vir my gesê ek kan nie aanhou werk nie omdat ek altyd sal siek wees en dit sal my werk pla. Die mevrou het gesê dit sal beter wees as ek by die huis bly.

Navorser: In jou kamer op die plaas?

J...: Nee, by my huis in Hammanskraal.

Navorser: So jou werkgewer het gesê jy moet ophou werk en teruggaan na jou huis toe?

J...: Ja, terug na my huis toe en ek moet daar bly.

Navorser: Wanneer?

J...: Dadelik.

Navorser: Het jy toe dadelik gegaan?

J...: Nie dieselfde dag nie, maar die volgende dag.

Navorser: So, jy het gepak en die werk het net dadelik opgehou?

J...: Die werk het net daar gestop.

Navorser: Hoekom dink jy het die werk sommer dadelik gestop?

J...: Ek het by myself gedink dat miskien dink die mevrou ek sal nie nou meer goed wees vir die kind nie.

Navorser: Het die mevrou dit so vir jou gesê?

J...: Nee, ek het net so by myself gedink.

VRAAG 9:

HOE KAN JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU MET JOU SIEKTE HELP?

J...: Ek dink baie aan my kinders se toekoms en hoe ek hulle kan help. Ek wonder oor waar hulle gaan kos en klere kry ... al kan ek dit net bekostig om vir hulle kos en klere te koop sal dit goed wees ...

Navorsers: So jy is bekommerd oor jou kinders se toekoms?

J...: Ja, baie.

Navorsers: Jy het drie kinders, nê?

J...: Ja.

Navorsers: Weet jou kinders dat jy MIV-positief is?

J...: Ja, al drie weet ...

Navorsers: En hoe reageer hulle hierop?

J...: Hulle aanvaar dit en hulle het vir my gesê dat hulle nog steeds vir my sal lief wees net soos hulle nog altyd vir my lief was ...

Navorsers: J..., is jy al 'n ouma, nê?

J...: Ja, die kleintjie is ook MIV-positief.

Navorsers: Jou kleinkind?

J...: Ja.

Navorsers: Is jou oudste dogter ook MIV-positief?

J...: Hulle het haar al getoets, maar kon niks by haar kry nie. Hulle is nog steeds besig om haar te toets.

Navorsers: Ek sien. As jy nou terugdink aan jou werkgewer en haar gesin, op watter manier sou hulle jou dalk kon help as jy nog vir hulle gewerk het, terwyl jy siek was?

J...: Vir my makliker werk gee ...

Navorsers: Mmm ... en nog?

J...: Om my lief te hê ... my te aanvaar en my te ondersteun.

Navorsers: Wat bedoel jy met ondersteun?

J...: My met my kinders te help ... soos om vir hulle klere te gee, kos te gee, te help met my kinders se toekoms en hulle skool.

Navorsers: Behalwe dat jou werkgewer jou miskien hiermee kon help, het jy al self gedink aan wat jy kan doen om dit vir jou kinders beter te maak?

J...: Ek dink baie daaraan, maar ek misluk ... ek kan nie aan planne dink nie ... ek dink baie keer dat dit goed sal wees as ek vir my kinders kon sorg vir 'n huis en vir hulle die dinge kon koop wat hulle in die huis nodig sal kry ... soos 'n bank en sulke goed ...

VRAAG 10:

IS DAAR DALK IETS WAARMEE EK JOU KAN HELP, OF IETS WAT JY VIR MY WIL VRA?

J...: Ek dink nie so nie ...

Navorsers: Is jy seker?

J...: Kan jy miskien vir my help om by die huis te kom? My huis is baie ver van die hospice af.

Navorsers: Ja, ek sal jou self met die motor huis toe neem. En baie, baie dankie dat jy bereid was om met my te kom gesels. Ek waardeer dit baie.

-oOo-

SEMI-GESTRUKTUREERDE ONDERHOUD 11: DEELNEMER K

K... is 'n 35-jarige Shangaanse vrou wat in Mamelodi-Oos gebore is en daar grootgeword het. K... het graad 7 geslaag. Haar moedertaal is Noord-Sotho en sy praat goed Afrikaans en Engels. K... het nie kinders nie, maar het ongeveer sewe jaar gelede 'n miskraam gehad. Haar tweede swangerskap het ook in 'n miskraam geëindig weens skok oor haar moeder se dood. K... se moeder is in 1997 oorlede en tans woon K... alleen in 'n huis wat oorspronklik deur die HOP-program aan haar moeder toegeken is. K... se vader en twee broers lewe nog, maar sedert haar MIV-status aan hulle bekend geword het, maak hulle nie met haar kontak nie. Daar is tydens die afneem van hierdie onderhoud nie van 'n tolk gebruik gemaak nie.

VRAAG 1:

HOE LANK WERK JY REEDS BY HIERDIE WERKGEWER?

K...: My ma was vir baie jare 'n domestic, maar sy het baie gesukkel met ons ... met geld en goed ... my ma sê toe dat ek haar moet help. Sy sal vir my iemand soek by wie ek kan gaan werk. Die oubaas waar my ma gewerk het se kleinkind het iemand gesoek om vir haar te werk. Toe gaan werk ek daar. Dit was in B...straat in die dorp.

Navorsers: Was dit in 'n woonstel?

K...: Nee, dit was in 'n huis

Navorsers: Hoe lank het jy daar gewerk?

K...: Vir drie jare ... ek het ook daar geslaap by die nag.

Navorsers: Hoe oud was jou werkgewer?

K...: Hulle was nog baie jonk ... die meneer was so 30 jaar oud en die mevrou was 27 ...

VRAAG 2:

HOE HET JY UITGEVIND DAT JY MIV-POSITIEF IS?

K...: Ek was cough daar by die werk elke dag ... ek oppas die kinders en toe mevrou het elke dag gehoor ek cough. Toe sê sy: "Nee, jy moenie cough, cough by my kinders nie." Ek sê toe net sorry. Toe die next ding sy sê vir my: "Jy moet die bloed gaan vat want jy oppas my kinders en jy cough, cough en ek weet nie wat gaan aan met jou nie." Ek het nie toe geweet dat ek pregnant was nie ... (lag) ... toe gaan ek na die clinic vir die treatment.

Navorsers: Vir watter treatment?

K...: Vir die cough.

Navorsers: Ja...

K...: Ek was so siek soos met die flue. En toe by die clinic hulle sê ek moet die treatment vat en toe gaan ek by die huis. Ek sit vir 'n week by die huis. Next, ek gaan by die werk. Ek wys vir die mevrou die medisyne, ek werk met die kinders en ek gaan toe aan met my werk. Toe ek weer sien sy kook, en sy gee vir my die kos by die kamer.

Navorsers: Het jy toe gewerk?

K...: Ja, skoongemaak maar nie gekook nie. Toe ek ... het so three weeks gewerk ... toe cough ek ... Ek sê vir die mevrou ek gaan by die clinic want ek weet nie wat gaan aan nie. Ek kry seer hierso by my maag. Toe gaan ek by die clinic ... hulle vat die urine ... kyk daar en kry dat ek was pregnant.

Navorsers: Hoe ver is jy toe pregnant?

K...: Nee ... hulle sê toe ek is pregnant ... ek het geskrik ... dit was die eerste ... maar ek was bly ...

Navorsers: Baie bly?

K...: Ja, want ek het nie kinders nie. Toe gaan ek na my ma en ek vertel haar ... toe gaan ek terug werk toe maar ek bly stil.

Navorsers: So jy het toe nie vir die mevrou vertel dat jy swanger is nie?

K...: Nee. Ek bly net stil-stil, want ek het mos vir my ma gesê.

Navorsers: Ja, en toe...

K...: En toe het ek gewerk, werk, werk, en toe kry ek weer pyn hierso by my maag...

Navorsers: Ja?

K...: En ek cough, cough. En toe vra die mevrou vir my ma: "Hoekom L... cough, cough so baie?" My ma sê toe: "Miskien dit is die water wat sy te baie by werk."

Navorsers: Ek verstaan nie goed nie. Verduidelik asseblief.

K...: Die mevrou het nie die wasmasjien gehad nie. Ek het al die klere met die hand gewas ...

Navorsers: O! Ek verstaan.

K...: En toe was ek weer eendag siek daar by die kamer. Die mevrou het na my toe gekom en gesê ek moet by die clinic gaan. Die mevrou het my gevat en hulle het vir my die medisyne gegee. Toe ek siek bly sê die mevrou vir my sy gaan my clinic toe vat vir die bloed ...

Navorsers: Bloedtoetse?

K...: Ja, vir die TB.

Navorsers: O! Ja...?

K...: Ja, vir die TB want die mevrou sê sy bang vir die kinders ... Toe het ek by die clinic gegaan en die suster daar het vir my die bloed gevat.

Navorsers: Vir die TB?

K...: Nee!!! Ek het daar gegaan ... ek weet nie of ek gaan vat die TB ... or die HIV ... ek het vir die suster gesê ek wil hê sy moet die bloed vat ... en toe vat sy my bloed ... en toe ... die suster het my bloed gevat en toe ...

Navorsers: Watter toets het jy voor gevra? Die HIV-toets of die TB-toets?

K...: Ek het nie geweet wat gaan aan nie ... en toe ...

Navorsers: Die suster, wat het sy vir jou gesê, waarvoor trek sy bloed?

K...: Nee, sy het niks gesê nie, sy het net die bloed getrek. Ek het ook nie mooi gehoor wat die mevrou by die werk gesê het nie. Sy het net gesê ek moet by die clinic gaan en die bloed vat en toe vat hulle die bloed en then sê hulle ek moet sewe dae later terugkom. Ek het toe by die werk gegaan en vir die mevrou gesê ek was by die clinic om die bloed te vat. Die mevrou antwoord dat dit mooi was. Toe werk ek maar tot op 'n dag. Toe sê die mevrou ek moet by die huis gaan sit. Ek vra haar: "Hoekom?" Sy sê: "Want elke dag jy cough, cough. Ek gaan jou ma roep. Hierdie flu van jou is nie reg nie. Jy oppas my kinders en ek bang die flu van jou."

Navorsers: Ja?

K...: Sy het my ma geroep en vir my ma gesê: "Ek dink K... se flu is nie reg nie. Sy moet by die huis gaan sit." Toe sê my ma vir die mevrou: "K... is pregnant. Het sy nie vir jou

gesê nie?” Toe skrik die mevrou en sy sê: “Hoekom het sy nie vir my vertel nie?” My ma sê toe: “Miskien is sy bang vir jou.” Die mevrou vra toe: “Hoekom?” My ma antwoord: “Miskien wil sy nie hê dat jy moet skrik nie. Want elke dag sy slaap hierso, maar Sondag gaan sy huis toe.” Maandag gaan ek toe werk toe. Ek begin toe met die werk, maar mevrou se hart was seer. Toe my treatment was January ... sy het my nie gesê sy weg my nie ...

Navorsers: Dat sy jou nie gaan wegjaag nie?

K...: Ja, maar sy het my nie gesê nie. Ja, want ek het vir haar gesê vroeg in die oggend dat ek clinic toe gaan vir die treatment.

Navorsers: Watter treatment?

K...: Dit was die treatment om te hoor wat die bloed sê. Hulle het gesê ek moet terugkom vir die bloedtoetse. Toe ek daar kom sê die suster vir my: “Jy moenie kwaad word nie ...” Ek sê: “Nee ... maar hoekom jy praat so?” Toe sê die suster: “Kom ons gaan praat op ‘n ander plek.” Toe sê die suster: “K..., jy is siek, jy cough, cough elke dag.” Toe vra ek vir die suster: “Het ek die TB?” en toe sê die suster: “Nee, hierdie bloed is nie van die TB nie. Dis van die HIV.” En toe skrik ek en ek vra: “Hoekom jy praat nou van die HIV?” En toe sê die suster: “K..., jy is HIV-positive. Dit was September 1997.” Toe vra ek vir die suster: “Hoekom is ek HIV?” en die suster het net gesê: “Ek weet nie, maar jy moet die treatment vat.”

Navorsers: K..., het jy glad nie pre-counselling gekry nie?

K...: In 1997 was daar glad nie pre-counselling nie.

Navorsers: Ja, dit is reg.

K...: Toe gaan ek terug na my ma se huis toe. Daar het ek vir ‘n week gesit, nie uit die huis uitgegaan nie, ek sit vir ‘n week, ek het nie by die werk gegaan nie, net by die kamer, ek het gehuil, ek wil nie mense sien nie, ek was pregnant ... ek het vir niemand gesê ek is siek nie, ook nie gesê ek is pregnant nie. My pa het gebel en gesê mevrou sê ek moet werk toe kom, hulle soek my by die werk. Toe ek by my ma se werk kom sê ek vir my ma ek is HIV-positive. Of eintlik het ek nie gesê HIV-positive nie, ek het gesê ek het AIDS.

Navorsers: Het jy vir jou ma gesê dat jy AIDS het?

K...: Ja, toe sê my ma: “Hoekom jy het AIDS?” Ek sê toe vir my ma: “Ek weet nie.” Dis reg ... ek gaan toe by die werk ... ek is toe so dom ... ek het vir die miesies gesê ...

Navorsers: Dadelik?

K...: Ja ...ek het vir die miesies gesê dat ek AIDS is. Die miesies sê toe: “AIDS! Jy ken van die AIDS?” Ek sê toe: “Nee, ek weet nie, ek hoor van die AIDS ... ek is siek, maar maybe next time ek gaan beter of gesond wees ...” Die miesies kyk toe vir my en sy het vir die man vertel: “Hierdie ousie, sy is siek...” Die man sê toe ek moet by die huis gaan, ek moenie weer die kinders te oppas nie, ek moet net by die huis bly, ek moet net loop. En toe die man hy baklei met sy vrou: “Nee, sy moet net loop!” maar die vrou sê: “Nee, hierdie ousie moet net bly, sy moet werk, die kinders hulle kan by die creche gaan.” Die man hou aan sê: “Nee, sy moet net loop. Sy moenie weer my kinders oppas nie.”

Navorsers: Het jy gehoor toe die man en vrou hieroor gepraat het?

K...: Ja. Ek het in die kombuis die skottelgoed gewas, toe hulle in die sitkamer baklei het ... Toe kom die mevrou na my toe in die kombuis en sy sê vir my: “Gaan daar na jou kamer toe en gaan rus.” Toe was dit nie lekker by my kamer nie. Ek het die hele tyd gewonder hoekom die man hy sê so. Ek was siek, maar die mense sê ek het die AIDS.

Navorsers: Het jy nie geweet wat AIDS is nie?

K...: Hulle het vir my niks gesê nie. Hulle het nie vir my gesê HIV nie ... hulle het vir my gesê AIDS.

VRAAG 3:

HOE HET JY GEVOEL TOE JY HOOR DAT JY MIV-POSITIEF IS?

K...: Soos ek vir jou vertel het, ek het lank gevat by my kamer ... eers het ek vir 'n week net by my kamer by my ma se huis gesit, nie uitgegaan nie, nie gepraat nie, net gehuil. Ek was ook bang ... want ek weet nie wat dit is nie ... ek het gedink dit is soos flue ... of sinus ... En toe ek hoor die meneer wil my wegjaag, ek het geskrik en heel tyd gewonder hoe 'n siekte ek het. En toe, die volgende oggend gaan ek by die kombuis ...

Navorsers: Maar daardie aand, het jy geslaap?

K...: Ek het geslaap ... maar ek het nie geweet wat gaan aan nie ... ek het geworry ... ek het nie geweet hoekom daardie man hy praat so nie ... ek het geworry omdat daardie man met sy vrou so gebaklei het ... en hoekom het hy vir sy vrou gesê: "Daardie ousie, sy moet loop!" Ek het net geworry, want ek moet werk om my ma te help ... Vroeg as ek gaan by die kombuis ... daar by die deur ... ek klop ... die mevrou sy kom by my ... ek gaan by die kombuis ... ek maak die skottelgoete ... as ek klaar is, ek vang vir die kind ...

Navorsers: So, jy tel toe die kind op?

K...: Ja, sy sê vir my: "Jy moenie my kinders vat nie!" Ek vra toe vir haar: "Hoekom vandag ek moenie jou kind optel nie?" Die mevrou sê toe: "Nee, ek wil met jou ma praat. Jy moet nie die kinders vat nie en jy moet net die skottelgoed was." Ek sê toe: "Okay, dit is reg so." Ek skoonmaak tot February en toe het sy vir my gesê: "Jy gaan vroeg die geld kry." Toe sê ek: "Dankie. Ek het ook vergeet om te sê dat ek dokter toe gaan op 21 March." Toe sê die mevrou: "Jy moet 'n paar van jou klere saamvat huistoe." Ek pak toe ...

Navorsers: Al jou klere?

K...: Nee, net 'n paar ... By die huis het die suster van die clinic na my toe gekom ... sy het so elke dag gekom ... om te kom kyk hoe dit gaan. Sy het lank gevat ... en gekuier by my ... sy wil net sien waar is ek ... sy vra my toe ... ek hoor hierdie mense van hier next door ... ek hoor by hulle jy sit net by die huis ... hoekom jy sit net by die huis? Hoekom jy sit nie by die mense nie? Toe sê die suster: "Nee, ek gaan jou stuur daar by die Hospice."

Navorsers: Het jy vir jou bure gesê dat jy MIV-positief is?

K...: Ja, ek het vir hulle vertel.

Navorsers: Hoe het hulle jou toe behandel?

K...: Die een buurman ... het my geroep en gevra: "Hoekom jy sit by die huis elke dag?" En toe sê ek: "Nee, ek is siek." maar hulle het ook gesien ek is pregnant. Maar die ander buurvrou, sy het geweet ek is HIV-positief en sy wou my nie sien nie ... die een vra ook vir my boetie: "Hoekom jy kuier nie by jou sussie nie?" En toe sê my boetie: "Sy is mos HIV ... ek wil haar nie sien nie." Toe hierdie next door sê: "OK." Maar die ander een het altyd gekom en vir my gesê ek moet daar buite by die boom gaan sit. Dan sê ek: "Nee, ek is orraait hier binne."

Navorsers: Jy wou nie buite toe gaan nie?

K...: Nee, want ek was bang vir die mense ... ek het nie geweet hierdie siekte is wat ... of wat ...

VRAAG 4:

WEET JOU WERKGEWER DAT JY MIV-POSITIEF IS?

K...: Ja, ek het mos self vir haar vertel.

VRAAG 5:

PRAAT JOU WERKGEWER EN DIE ANDER GESINSLEDE MET JOU OOR MIV & VIGS?

K...: Nee. Die werkgewer se man ... hy was kwaai ...

Navorser: Ja...

K...: Die man was kwaai ... maar sy vrou hy was orraait ...

Navorser: Partykeer, praat mense met mekaar oor MIV & VIGS. Het jou werkgewer ooit met jou oor VIGS gepraat?

K...: Hierdie man vir wie ek werk ... was so sleg ... ek, ek het nie geweet HIV is die siekte nie ... ek het gedink dit is die flue, of so ... maar hierdie man ... hy het geweet ... ek het nie geweet dit is die siekte wat so lelik is nie ... die man was so kwaai ... that's why hy my weggejaag het. Hulle wil my nie sien nie ... hulle het vir my net R250 gegee.

Navorser: Het hulle nooit met jou oor kondome gepraat nie?

K...: Nee ... nooit nie. Maar elke dag het die mevrou vir my gesê ek moet net vir my een man soek ... maar nooit oor kondome gepraat nie.

Navorser: Maar was dit voor jy siek geword het?

K...: Ja.

VRAAG 6:

WATTER WERK HET JY IN DIE HUIS GEDOEN VOORDAT JOU WERKGEWER UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

K...: Die mevrou vir wie ek gewerk het, het by die huis gewerk.

Navorser: Waarmee het sy by die huis gewerk?

K...: Sy het klere gemaak vir die boutique ...

Navorser: Watter werk het jy alles gedoen?

K...: Eers het ek mos gekook, wasgoed gewas, gestryk, in die kombuis gewerk, gekook en ook die kinders opgepas.

VRAAG 7:

WATTER WERK HET JY IN DIE HUIS GEDOEN NADAT JOU WERKGEWER UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

Navorser: En nadat hulle gehoor het dat jy siek is, hoe het jou werk verander?

K...: Kook, nee. In die kombuis werk ... ook nie. Hulle het toe vir my gesê dat ek moet buite by die jaart gaan werk.

Navorser: En kon jy nog was en stryk?

K...: Nee. Ek mag nie meer die wasgoed was nie. Die mevrou het self die wasgoed gewas ... en die strykgoed moes ek by my kamer stryk. Ook die kinders, mag ek toe glad nie meer oppas en optel nie.

VRAAG 8:

HOE BEHANDEL JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU NADAT HULLE UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

K...: Toe ek na die treatment terugkom sê die mevrou: "Jy moenie die kinders vat nie, jy moenie die kos kook nie, jy moenie die wasgoed was nie, jy moet net stryk. As jy klaar is met die strykwerk, moet jy by die jaart gaan werk ... skoonmaak ... Ook die strykgoed moet jy in jou kamer gaan stryk ... toe vra ek: "Hoekom miesies gaan die maand die wasgoed doen, en ek ... ek werk daar buitekant?" Toe sê die mevrou: "Nee, ek gaan alles doen. Jy moenie in die kombuis werk nie ... Jy werk net daar buitekant." Ek vra weer: "Hoekom?" Sy sê: "Nee, los maar ..." Ek het nie geweet dat die meneer so kwaad was nie ... toe werk ek buitekant die hele dag ... toe hy by die huis kom kry hy my daar buitekant ... by die jaart waar ek werk. Toe hy roep my en hy sê vir my: "K..., ons moet vandag gesels. Ons moet mooi praat aanmekaar ..." Hy haal toe R250 uit sy purse uit en gee vir my. Hy gee vir my en ek vra vir hom: "Hoekom jy gee vir my geld?" Hy antwoord toe: "Nee, ek sal 'n ander ousie moet kry, en jy sal by die huis moet gaan sit ... want jy is pregnant ... en jy is siek..." Ek sê toe: "Nee, ek is orraait, ek kan werk ... ek weet ek is pregnant ... maar ek kan nog werk." Toe sê hy: "Nee, ek gaan ander ousie kry." Ek vra toe: "Hoekom ek kry R250, ander maande ek kry R500?" Toe antwoord hy: "Nee, jy moet net loop! Moenie vrae vra nie, moenie questions maak nie, want ek gee vir jou geld en jy moet net loop en huis toe gaan. En jy moenie weer kom nie ... want jy is siek ... ek hoor my vrou het gesê jy het AIDS." En toe sê ek: "AIDS? Nee, ek gaan regkom." Die meneer antwoord: "Nee, gaan sit by die huis." En toe het ek gehuil ... oor die geld ... en alles. Ek gaan daar by my kamer ... pak alles ... ek gaan daar by my ma ... ek het vir my ma gesê ... die mevrou het my weggejaag ... sy het vir my R250 gegee. My ma vra: "Hoekom?" en ek sê: "Ek weet nie." Toe sê my ma: "Nee, ek sal haar man bel." Okay. Twenty one March gaan ek toe na die clinic toe, toe as ek gaan daar by die clinic, toe kry ek pyn ... my hart was so seer ... ek weet nie wat is die AIDS. Toe ek by die hek van die clinic kom, voel ek dat dit so nat is tussen my bene ... (stilte) ... die suster gaan haal die wheel chair ... gaan roep die dokter ... die dokter kyk na my en sê ek moet Kalafong toe gaan ... toe kyk hulle na die file ... en sien ek is HIV. Ek het nie geweet wat dit is nie ... want ek hoor net eers AIDS ... AIDS ... toe het hulle vir my gesê ... dat ek my baba verloor het ... en toe hoor ek dat ek HIV is. Ek bel my ma by die werk ... dit was Maandag.

Navorser: Mmmm ...

K...: Ek bel my ma en sê hulle het gesê ek is HIV ... toe my ma het die Oubaas gesê ...

Navorser: Mmmm ...

K...: Die Oubaas het vir my ma gesê: "Nee, jou kind gaan dood." ... (lag effens senuweeagtig).

Navorser: Hoe weet jy dat die Oubaas dit gesê het?

K...: Die Oubaas het later dit vir my gesê. Toe skrik my ma ... toe gaan sy hospitaal toe ... toe val sy en sy gaan dood.

Navorser: Wat het die dokter gesê, hoekom het jou ma dood gegaan?

K...: Van skrik.

Navorser: L..., wat het toe verder gebeur.

K...: Ek en my pa het by die Oubaas gegaan. Die Oubaas het my vertel dat hy jammer is hy het my ma skrik gemaak. Hy het nie geweet dat dit HIV is nie, hy het ook net gehoor AIDS ... AIDS...

VRAAG 9:

HOE KAN JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU MET JOU SIEKTE HELP?

K...: Die Oubaas het my baie gehelp.

Navorser: Hoe het hy jou gehelp?

K...: Hy het vir my R3 000 gegee en vir my die boks gekoop ...

Navorser: Die kis om jou ma in te bêre?

K...: Ja.

Navorser: So, die Oubaas het jou mooi gehelp?

K...: Ja, ek het ook die kos gekoop ... en my ma is ... die Sondag my ma begrawe ... en toe my pa ... my pa kyk my so ... en my pa sê ek het my ma gedood.

Navorser: Sê jou pa dat jy jou ma doodgemaak het?

K...: Ja. En my boetie ... hy kyk vir my ... hy sê ook: "Jy het my ma doodgemaak." En my grootboetie, hy like my nie.

Navorser: Hou hy nie van jou nie?

K...: Hy like my nie.

Navorser: Hoekom dink jy so?

K...: Hulle kuier nie by my nie ... hulle is bang vir my.

Navorser: Hoekom dink jy is hulle bang vir jou?

K...: Want ons het daar by die Oubaas gegaan en die Oubaas het vir hulle gesê dat hy vir my ma gesê L... gaan dood. Nou kom hulle nie by my nie ... hulle wil niks van my hoor nie ... nie my boeties nie ... en ook nie my pa nie. Ek dink hulle is bang vir my. Ek het later ook seergekry (wys na haar been). My pa wou toe ook niks hoor nie ... hy wou my nie help nie.

Navorser: Hoe het jy seergekry?

K...: Dit was verlede jaar ... November 2003. Ek het my boyfriend gesê ek sukkel ... ek het nie kos by die huis nie ... (lang stilte).

Navorser: Mmm ... vertel my asseblief verder.

K...: ... ek het toe ook vir my boyfriend gesê ek is HIV-positive ... dit is why my pa en my boeties wil my nie sien nie ... my boyfriend het my toe geslaan met die gun ... op die been. My been is stukkend ... hierdie been (wys) ... hy word nie mooi nie ... en hy het my hierso geslaan ... (wys na gesig) ... ek het 'n operation gehad ... in my mond.

Navorser: Hoekom het hy jou geslaan?

K...: Omdat ek HIV-positive is en ... omdat ek vir hom sê ek sukkel ... en ek is allenig ...

Navorser: Het jy toe hospitaal toe gegaan?

K...: Ja, en my pa ... hy het gesê: "Hierdie ousie, sy moet net by die hospitaal bly, want sy luister nie ... en sy is siek ... Ons gaan nie oppas die mense van siek nie ... "

Navorser: En jou boyfriend ... is hy nog by jou?

K...: Nee! Hy het gehardloop ... hy het gehardloop by Natal ...

Navorser: Het hy weggetrek na Natal?

K...: Ja, toe ek terugkom van die hospitaal het ek na die Hospice gegaan ... toe die Hospice het my gehelp met die kosse ... en die Hospice het my hierso gestuur ... na Mnr S... om hierso te werk en iets te kry om kos mee te koop.

Navorser: So hulle help jou mooi hier? Kry jy geld?

K...: As ek maybe maak tien van die goete ...(krale versierings) ... dan kry ek R40.

VRAAG 10:

IS DAAR DALK IETS WAARMEE EK JOU KAN HELP, OF IETS WAT JY VIR MY WIL VRA?

K...: (Lang stilte.) Ek is baie alleen, ek het nie kinders nie. In ons culture vloek hulle jou as jy nie kinders het nie. Ek gaan ook elke dag huis toe na 'n alleen huis, sonder kinders. Ek loop ook nie dadelik huis toe nie ... ek loop in die strate rond, want dit is nie lekker om na 'n huis sonder kinders te gaan nie. Kan jy my hiermee help?

Navorser: Het jy al met die mense hier by die versorgingsoord hieroor gepraat?

K...: Ja.

Navorser: Wat dink hulle moet jy doen?

K...: Hulle sê ek kan nie nou kinders hê nie.

Navorser: Verstaan jy hoekom hulle so sê?

K...: Ja, maar ek is baie alleen.

Navorser: Het jy al daaraan gedink om miskien een van die kinders wat in die kinderhuis is en dalk ook MIV-positief is te leer ken en bietjie by jou te laat kuier?

K...: (Lang stilte.) Nee.

Navorser: Sal jy daarvan hou om dit te doen? Op hierdie manier kan jy 'n kind wat sonder ouers is help en ook jou eensaamheid minder maak. Miskien moet jy met die social worker hieroor praat? Wat dink jy?

K...: Ja, dit is 'n goeie plan. Ek sien die social worker elke dag hier by die werk. Ek sal met haar praat.

Navorser: Baie dankie dat jy bereid was om met my te gesels. Ek waardeer dit baie.

-oOo-

SEMI-GESTRUKTUREERDE ONDERHOUD 12: DEELNEMER L

L... is 'n 49-jarige Tswana vrou wat in die omgewing van Mafeking gebore is. Tans woon sy in die Hammanskraal distrik. Haar bejaarde moeder leef nog en sy het vier kinders waarvan die ouderdomme tussen 25 jaar en 8 jaar wissel. Sy kon goed Afrikaans praat en daar is nie van die hulp van 'n tolk gebruik gemaak nie. Tydens die afneem van hierdie onderhoud was L... ernstig siek en het die personeel by die instansie waar L... mediese versorging ontvang dit oorweeg om haar op teen-retrovirale middels te plaas. L... het ongeveer 2 jaar in een van Johannesburg se voorstede as huiswerkster gewerk.

VRAAG 1:

HOE LANK WERK JY REEDS BY HIERDIE WERKGEWER?

L...: Ek het daar gewerk vir 2 jaar.

VRAAG 2:

HOE HET JY UITGEVIND DAT JY MIV-POSITIEF IS?

L...: In 1997 het ek siek geword. Ek het pyn oor my hele lyf gekry ... en ook oor my bors. Later kon ek nie meer eet nie ... en ek het net gehoos en gehoos.

Navorser: En toe?

L...: Toe P... (werkgewer) sien ek is siek. Ek word maer, maer ... en toe gee hulle vir my geld en sê ek moet dokter toe gaan. Ek gaan toe na die koelie dokter toe. Die koelie dokter kyk vir my en sê hy wil my ma sien. Toe gaan haal ek my ma.

Navorser: Wat sê die dokter toe vir jou ma?

L...: Hy sê vir my ma ek is siek.

Navorser: Ja, wat het die dokter vir jou ma gesê ... watter siekte het jy?

L...: Hy het mooi met my ma gepraat en vir my ma gesê ek is HIV-positief, maar hulle het nie vir my vertel nie. My ma het geweet ek is HIV-positief, maar my ma was bang om vir my te sê ... eers later het ek gehoor toe my ma praat saam met my ousie. My ma sê M... is so, so, so ...

Navorser: Wie is jou ousie?

L...: Dit is my sussie wat in K... werk. Sy is ook die domestic.

Navorser: Wat gebeur toe?

L...: Toe ek klaar by die dokter was ek gaan saam met my ma na my sussie se plek toe. En toe, toe ek daar by my sussie is sy sê: "Dit is beter jy gaan huistoe, want hierdie is die dorp. Jy kan nie hier bly nie"

Navorser: Watter dorp was dit?

L...: K... My sussie sê: "Jy moenie hier bly nie. Gaan huistoe."

Navorser: En waar is jou huis?

L...: By Hammanskraal. My sussie like my nie omdat ek siek is. My sussie sê vir my ek het AIDS ... maar ek het dit nie geglo nie. My sussie kyk nie vir my nie.

Navorser: En nou? Wat dink jy wat makeer jou?

L...: Ek het goed binne-in my wat loop ... (L... wys na haar ribbes.). En toe word ek sieker ... ek sien ek word maer, maer, maer. Toe ek so maer, maer, maer word, sê baas

P... ek moet weer teruggaan by die clinic hier by Hammanskraal. Toe kom ek huis toe, na Jubilee hospitaal en hulle vat die TB treatment.

Navorsers: Het die dokters vir jou gesê dat jy TB het?

L...: Ja. En toe kry ek die treatment, die treatment, die treatment. Later ek kry sere, sere, sere ... (L... wys na haar mond). En toe sê die clinic ek moet hier na die hospice toe kom. En toe vang hulle die blood test en toe sê die suster vir my dat ek HIV-positief is.

VRAAG 3:

HOE HET JY GEVOEL TOE JY HOOR DAT JY MIV-POSITIEF IS?

L...: Toe hulle vir my sê ek is HIV-positief ek sien hom ook. Ek sien ek kom nie reg nie ... ek word so maer.

Navorsers: Hoe het jy gevoel?

L...: Ek glo ek het daai AIDS ...

Navorsers: Hoe het jy gevoel?

L...: My hart hy is nie meer seer nie. Die Here ... Hy is ...

Navorsers: So jy weet die Here gaan jou oppas?

L...: Ja ... die Here ... Hy is ... Hy sal my oppas ... en sterk maak.

Navorsers: Maar toe hulle die eerste keer vir jou sê dat jy positief is, hoe het jy gevoel?

L...: Ek het dit eers nie geglo nie. Later was ek baie hartseer en bang.

Navorsers: Hoekom was jy bang?

L...: Ek het geweet ek gaan dood.

VRAAG 4:

WEET JOU WERKGEWER DAT JY MIV-POSITIEF IS?

Navorsers: Hoe het P..., jou werkgewer uitgevind dat jy MIV-positief is.

L...: Hy sien net ek is siek ... ek het mos so maer geword ... maer en ook gehoës. Hy sê toe ek is siek. Ek moet huistoe gaan.

Navorsers: Het hy jou net laat loop?

L...: Hy gee vir my R600 en hy sê ek moet loop, ek moet huistoe gaan. Hy sê toe ook hy gaan loop ... hy gaan trek ...

Navorsers: Dink jy hy het geweet dat jy MIV-positief is?

L...: Miskien.

VRAAG 5:

PRAAT JOU WERKGEWER EN DIE ANDER GESINSLEDE MET JOU OOR MIV & VIGS?

L...: Nee, nooit nie. Hy het net gesê ek is siek, ek moet dokter toe gaan.

VRAAG 6:

WATTER WERK HET JY IN DIE HUIS GEDOEN?

L...: Ek het die huis skoongemaak ... die hele huis, ook gewas en gestryk.

Navorsers: Het jy gekook?

L...: Nee.

VRAAG 7:

WATTER WERK HET JY IN DIE HUIS GEDOEN NADAT JOU WERKGEWER VERMOED HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

L...: Ek was so siek ... ek kon nie baie werk nie.

Navorsers: Wat het jou werkgewer toe gedoen?

L...: Toe ek so siek was, het hy my gehelp. Hy maak die werk minder. Hy sê ek moet die tjommie van my saambring by die werk ... ek moenie die huis skoonmaak nie ... my tjommie moet. Ek moet net die washing was ... dan kan ek loop.

Navorsers: Wie het vir jou tjommie betaal?

L...: P... (werkgewer) het vir haar betaal ... hy het gesê ek moet net sit ...

VRAAG 8:

HOE BEHANDEL JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU NADAT HULLE UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

L...: Toe ek so siek was ... was hulle goed vir my. Hulle het die werk minder gemaak en my tjommie gekry om my te help.

VRAAG 9:

HOE KAN JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU MET JOU SIEKTE HELP?

L...: Hulle kan my mooi help met die kos. Hulle kan vir my koop lemoene, piesangs en die ander gesonde kos.

Navorsers: En dalk nog iets waarmee hulle jou kan help?

L...: Ek worry baie oor my kinders ... as ek doodgaan ... wie gaan vir my kinders sorg ... en kyk dat hulle kos en 'n huis het ... anders gaan my kind sukkel.

Navorsers: Oor watter kind worry jy?

L...: Oor almal.

Navorsers: Weet jou kinders dat jy HIV-positief is?

L...: Hulle weet net ek is siek ... maar hulle weet nie dat ek HIV is nie.

Navorsers: So jy het nie vir hulle gesê nie?

L...: Nee.

Navorsers: Hoeveel kinders het die meneer en mevrou vir wie jy gewerk het gehad?

L...: Twee kinders ...

Navorsers: Hoe oud was hulle?

L...: Die een was 'n klein baba en die ander een was drie jaar oud.

Navorsers: Die kind van drie jaar oud, het hierdie kind se gesindheid verander?

L...: Nee.

Navorsers: Is daar dalk nog manier hoe jou werkgewer jou kan help?

L...: Hulle sou my baie gehelp het as hulle vir my gesê het ek moet vir die treatment gaan en hulle sal my help met die geld.

Navorsers: Goed ... wat nog?

L...: As hulle my help met die regte kos ... gesonde kos.

Navorsers: Mmm...

L...: My gehelp het om die condoms te gebruik ...

Navorsers: Ja, wat nog?

L...: En dan as ek tshaila ... my help om die gymplek te kry ... exercise te doen.

Navorsers: Ja ...?

L...: Dis alles ...

Navorsers: Hoe wil jy hê moet hulle jou help met die treatment?

L...: By Kalafong hospitaal kos die treatment R30, as hulle my net help met R15, kan hulle dit net trek ... die einde van die maand. As ek terugkom van die treatment moet hulle my net mooi vat ... moenie te hard werk nie.

Navorsers: Bedoel jy dat jy dalk nie so hard moet werk nie?

L...: Mmm ...

Navorsers: Hoe kon die familie jou gehelp het met jou toekoms?

L...: Die vrou was so goed, maar die man was so sleg ... die man vir wie ek gewerk het. Hy het ook elke dag met die mevrou gebaklei ...

VRAAG 10:

IS DAAR DALK IETS WAARMEE EK JOU KAN HELP, OF IETS WAT JY VIR MY WIL VRA?

L...: Nee.

Navorsers: Baie dankie dat jy bereid was om met my te praat. Ek het dit baie waardeer.

-oOo-

SEMI-GESTRUKTUREERDE ONDERHOUD 13: DEELNEMER M

M... is 'n 39-jarige Pedi vrou. M... is in Hammanskraal gebore en het drie kinders waarvan die ouderdomme onderskeidelik 21 jaar, 19 jaar en tien jaar is. M... se vader is reeds oorlede maar M... se moeder leef nog. M... is haar moeder se enigste kind en M... woon tans nog saam met haar kinders by haar moeder. M... was op die dag van die onderhoudvoering baie siek en die navorser het haar by haar huis gaan haal en haar ook teruggeneem huis toe. Die ondersoeker het ook M... se moeder ontmoet en hierdie bejaarde vrou gebruik haar eie entrepreneursvernuf om 'n fabriek vanaf haar huis te behartig om vir haarself, haar kleinkinders en haar dogter te sorg. M... se Afrikaans was relatief goed en die navorser het nie van die hulp van die tolk gebruik gemaak nie. M... het aanvanklik saam met haar moeder in die fabriek by die huis gewerk, maar hulle kon nie daarin slaag om voldoende inkomste uit die fabriek te genereer nie. Sedert 2001 het M... as huiswerkster by 'n gesin in Hammanskraal gewerk. M... se werkgewer was 'n middeljarige man en die werkgewersgesin het twee kinders, waarvan die ouderdomme onderskeidelik 22 jaar en 18 jaar was, ingesluit.

VRAAG 1:

HOE LANK WERK JY REEDS BY HIERDIE WERKGEWER?

M...: Ek het vir hierdie gesin gewerk vanaf 2001 tot 2003.

Navorser: Jy het dus drie jaar vir hierdie gesin gewerk?

M...: Ja.

VRAAG 2:

HOE HET JY UITGEVIND DAT JY MIV-POSITIEF IS?

M...: Ek het baie erge pyn oor my bors gekry ...

Navorser: Watter soort siekte was dit?

M...: Hulle het gesê dit is shingles. Toe besluit ek om na die Hospice toe te gaan. Hierso ... by hierdie Hospice. Hulle het gesê ek moet die bloed laat toets vir HIV.

Navorser: Het jy voor-toetsberading gekry?

M...: Ja, maar ek het nie gedink dat ek HIV-positief is nie. Maar toe hulle vir my sê ek moet die bloed laat trek, het ek gedink dat ek miskien positief kan wees.

VRAAG 3:

HOE HET JY GEVOEL TOE JY HOOR DAT JY MIV-POSITIEF IS?

M...: Ek was baie geworried oor my ma ... ek het dadelik gedink: "Wie gaan na my ma kyk en wie gaan by my ma bly as ek doodgaan.

Navorser: Het jy ook ander gevoelens gehad?

M...: Ja, ek was ook baie bang ... vir twee weke het ek glad nie geslaap nie. Ek het net gedink en gedink...

Navorser: En nou, hoe voel jy nou oor jou positiewe diagnose?

M...: Ek aanvaar dit nou.

Navorser: Hoe lank het dit jou geneem om dit te aanvaar?

M...: Twee weke ...

Navorser: Wanneer het jy gehoor dat jy MIV-positief is?

M...: Desember 2003. Toe ek by die huis kom van die hospice af het ek net eers vir drie dae vir niemand vertel nie. Toe na drie dae het ek vir my ma vertel.

Navorser: Wat was jou ma se reaksie?

M...: My ma het dit aanvaar. My ma het vir my vertel dat hierdie nie die siekte van net ek alleen is nie, dit is nie net my siekte nie ... daar is baie mense wat hierdie siekte het. Maar my ma het ook gehuil ...

Navorser: Weet jou ander familie van jou siekte?

M...: Nee, net my ma.

VRAAG 4:

WEET JOU WERKGEWER DAT JY MIV-POSITIEF IS?

M...: Hulle het gesien ek is siek... hulle het vir my baie vrae begin vra.

Navorser: Wat het hulle vir jou gevra?

M...: Hulle het vir my gevra hoekom ek so maer is.

Navorser: Wat het jy vir hulle gesê?

M...: Ek het vir hulle vertel dat ek 'n pyn het ... (M... wys oor haar borskas.)

Navorser: Wat het toe verder gebeur?

M...: Ek het bly werk ... vir so drie maande ... baie maer geword en toe sê my werkgewer vir my dat ek nie meer daar kan werk nie.

Navorser: Wat was die rede wat sy gegee het?

M...: Hulle het net gesê hulle het nie meer geld om my te betaal nie ... ek moet teruggaan huis toe ... hulle sal my later weer terugroep werk toe.

Navorser: Wat het toe verder gebeur?

M...: Ek het net daar weggegaan en terug gegaan na my huis toe.

Navorser: Het jy gedink dat hulle jou later weer sal terugroep werk toe?

M...: Nee. Ek het nie dit geglo nie.

Navorser: Het hulle jou toe teruggedroep werk toe?

M...: Nee. Ek het geweet hulle sal my nooit weer terugroep werk toe nie.

Navorser: Hoekom nie?

M...: Hulle het seker geweet dat hierdie siekte wys dat ek HIV-positief is.

VRAAG 5:

PRAAT JOU WERKGEWER EN DIE ANDER GESINSLEDE MET JOU OOR MIV & VIGS?

M...: Ja, partykeer het die vrou met my gepraat oor HIV.

Navorser: Vertel my asseblief wat sy gesê het.

M...: Sy het altyd gepraat van iemand wat naby haar bly ... sy het gedink dat die een HIV-positief is.

Navorser: Hoekom het die vrou gedink dat die persoon positief is?

M...: Sy het so gedink omdat sy so maer was en omdat sy altyd gehoës en gehoës het. Die vrou het altyd gesê die een steek dit weg vir haar familie dat sy positief is.

Navorsers: Was jy toe nog gesond?

M...: Nee, ek was toe al baie siek en ook self baie maer.

Navorsers: Het jou werkgewer ooit met jou gepraat oor hoe jy jouself kan beskerm teen die virus?

M...: Nee, nooit nie.

VRAAG 6:

WATTER WERK HET JY IN DIE HUIS GEDOEN VOORDAT JOU WERKGEWER UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

M...: Ek het alles in die huis gedoen.

Navorsers: Soos ...?

M...: Die hele huis skoongemaak, die wasgoed gewas en gestryk en vir die kinders kos gemaak.

Navorsers: Wat was jou werksure?

M...: Maandag tot Vrydag.

VRAAG 7:

WATTER WERK HET JY IN DIE HUIS GEDOEN NADAT JOU WERKGEWER UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

M...: Toe ek so siek word en maer is het die vrou vir my gesê ek moet ophou werk.

Navorsers: Vertel my asseblief presies wat gebeur het.

M...: Die vrou het verander ... as ek die huis skoongemaak het, het sy die werk wat ek reeds gedoen het elke keer herhaal.

Navorsers: Wat bedoel jy by herhaal?

M...: Sy het elke keer die werk oorgedoen ...

Navorsers: Wat het jy gedink as jou werkgewer dit gedoen het?

M...: Dit het my laat dink dat sy my nie meer wil hê nie.

Navorsers: En die man van jou werkgewer?

M...: Nee, hy het glad nie verander nie. Hy was nog net dieselfde as altyd.

VRAAG 8:

HOE BEHANDEL JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU VANDAT HULLE UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

M...: Voordat ek siek geword het, het ons altyd lekker gesels, gelag en oor baie dinge gepraat. Hulle het van my gehou. Dit het vir my soos my eie huis gevoel.

Navorsers: Hoe het dit verander toe jy siek word?

M...: Ons het nie meer gesels of gepraat nie. Veral die vrou het baie verander. Sy was ook die een wat skielik vir my gesê het dat hulle nie meer geld het om my te betaal nie. Die vrou het ook skielik al die werk self gedoen.

Navorsers: En die kookwerk?

M...: Sy het ook self begin kook.

Navorsers: En die kinders?

M...: Die kinders was altyd baie lief vir my. Hulle het my altyd so mooi gegroet en lekker met my gesels. Wanneer ek vir myself kos gekook het, het hulle altyd vir my gevra of ek ook vir hulle van my kos sal kook sodat hulle daarvan kan kry.

Navorsers: Hoe het hulle verander?

M...: Hulle het nog steeds lekker met my gesels ... hulle het nie verander nie.

Navorsers: En wat het verander ten opsigte van die voorbereiding van kos?

M...: Die vrou het self gekook.

VRAAG 9:

HOE KAN JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU MET JOU SIEKTE HELP?

M...: (M... dink baie lank voordat sy huiwerig antwoord.) Ek dink dit sal goed wees as hulle my help om by die dokter te kom ... vir my tyd gee om te gaan ... en ook miskien geld gee daarvoor. As ek nie gesonde kos by die huis het nie, sal dit ook goed wees as hulle my daarmee help. En my kinders, as hulle nie klere het nie, sal dit baie help as hulle vir my kan gee.

Navorsers: Is daar dalk nog iets waarmee hulle kan help?

M...: (Dink weer lank voordat sy antwoord.) As hulle nie boeke het nie, of geld vir die skool nie, kan hulle help.

Navorsers: Is dit al wat jou werkgewer vir jou kan doen?

M...: Partykeer is ek bang as ek aan my kinders dink ... veral as ek doodgaan. Wie gaan vir hulle sorg en help?

Navorsers: Dink jy dat jou werkgewer hiermee kan help?

M...: Ja.

Navorsers: Hoe kan hulle help?

M...: Ek weet nie ...(lag)

VRAAG 10:

IS DAAR DALK IETS WAARMEE EK JOU KAN HELP, OF IETS WAT JY VIR MY WIL VRA?

M...: Nee.

Navorsers: Baie dankie dat jy bereid was om met my te gesels. Ek waardeer dit baie.

-oOo-

SEMI-GESTRUKTUREERDE ONDERHOUD 14: DEELNEMER N

N... is 'n 37-jarige Pedi vrou wat aan die Oosrand gebore is. Sy het drie kinders waarvan die ouderdomme onderskeidelik 22 jaar, 12 jaar en een jaar is. N... is getroud en haar man is ook MIV-positief. Sy het een broer en hy is bewus van haar positiewe MIV-status. N... se moeder sowel as haar kinders is van haar MIV-status bewus. N... se Engels sowel as haar Afrikaans was goed en die navorser kon hierdie onderhoud sonder die hulp van 'n tolk voer. Die werkgewer van N... was tussen die ouderdom van 40–45 jaar en die gesin het drie kinders gehad waarvan die ouderdomme onderskeidelik 21 jaar, 15 jaar en tien jaar was. N... het vir vyf jaar vir hierdie gesin gewerk. Voordat N... hier begin werk het, was sy 'n kok in 'n kantien by 'n universiteit. Nadat N... as huiswerkster ontslaan is as gevolg van haar positiewe MIV-status het sy by 'n versorgingsentrum vir hulp gaan aanklop. Op daardie stadium was haar CD4-telling 6. Sy is onmiddellik op teen-retrovirale middels geplaas en tans staan haar CD4-telling op 168. Sy funksioneer nou goed en is oor die algemeen redelik gesond.

VRAAG 1:

HOE LANK WERK JY REEDS BY HIERDIE WERKGEWER?

N...: Ek het vyf jaar vir hulle gewerk.

VRAAG 2:

HOE HET JY UITGEVIND DAT JY MIV-POSITIEF IS?

N...: Ek was swanger met my jongste kind ... toe word ek siek ... griep die hele tyd ... erge griep ... die griep wou nie stop nie. Dit het elke keer so vir twee dae gestop en dan begin dit weer ...ek het ook baie gehoës en gehoës. En toe gaan ek hospitaal toe. Ek het in die hospitaal geslaap. Hulle het gedink ek het TB. Toe sê die verpleegsters hulle gaan my toets vir HIV.

Navorsers: Het jy eers voor die tyd berading gekry?

N...: Ja, die verpleegsters het mooi met my gepraat. Hulle het toe die toetse geneem en vir my gesê dat ek positief is. Hulle het toe ook vir my by die hospitaal gesê dat ek TB het.

Navorsers: Word jy daarvoor behandel?

N...: Ja. Ek kry elke Maandag Rifafour.

Navorsers: Wat is Rifafour?

N...: Dit is 'n pil vir die behandeling van TB. Nou is ek baie beter, vandat ek hier by die ... is.

Navorsers: Kyk hulle goed na jou?

N...: Ja, baie mooi. Hulle doen hier berading met my, ek kry elke dag lekker kos en hulle gee ook vir my my medisyne.

Navorsers: Hoe lank kom jy reeds hierheen?

N...: Vir ongeveer een jaar.

VRAAG 3:

HOE HET JY GEVOEL TOE JY HOOR DAT JY MIV-POSITIEF IS?

N...: Ek was baie, baie hartseer. Vir 'n hele twee weke het ek niks geëet nie ... net geslaap ... toe sê ek vir my man dat hy ook vir die bloedtoetse moet gaan. Hy het toe gegaan en ook met dieselfde resultate by die huis gekom.

Navorsers: En wat het toe verder gebeur?

N...: Ons twee, ek en my man het mekaar begin blameer. Ek was die hele tyd vir hom kwaad. My man gaan toe na die social worker toe waar sy vir hom berading gegee het. My man het vir die social worker vertel dat ek hom die hele tyd blameer en dat ons baie baklei. Die social worker het toe vir hom 'n brief gegee wat hy vir my moet gee. In die brief het die social worker gesê dat ek ook vir berading moet gaan. Ek het toe ook gegaan vir berading. Elke Woensdag.

Navorsers: Het die berading gehelp?

N...: Dit het baie gehelp. Ons het gestop om mekaar te blameer en ons het bymekaar gebly. Net verlede week het ons weer baklei oor geld, nie oor die siekte nie.

Navorsers: Werk jou man nog?

N...: Nee, hy het ook sy werk verloor oor sy gesondheid. Hy was in 'n technical werk. Toe begin hy baie moeg word en gaan nie meer werk toe nie. Sy werk het toe vir hom 'n brief geskryf en vir hom gesê dat hy nie meer werk toe kan gaan nie. Hulle het vir hom sy blou kaart gegee, die providence kaart, maar hulle het nie geweet dat hy positief is nie.

VRAAG 4:

WEET JOU WERKGEWER DAT JY MIV-POSITIEF IS?

N...: Ek het glad nie vir hulle self vertel nie. Hulle het net gesien ek is siek ... met die griep. En toe eendag toe ek weer vir die vrou en haar vriende wil tee maak het sy net gesê ek moenie tee maak nie, sy sal self haar tee maak.

Navorsers: Vertel my asseblief in meer detail wat presies gebeur het.

N...: Die vrou het by ... gewerk. Sy het eendag vroeg huis toe gekom. Ek was gewoon om altyd vir haar tee te maak as sy by die huis kom. Sy het die dag vroeg by die huis gekom en van haar werk se mense saamgebring. Ook die dag het ek dadelik die koppies vir tee uit die kas gehaal. Sy het my gestop en vir my gesê dat ek net die koppies moet uitspoel en regsit. Dan sal sy self haar tee maak. Sy het toe ook gesê ek moet na my kamer toe gaan en gaan rus. Sy het gesê sy sal my later roep, maar sy het my nie later geroep nie.

Navorsers: En wat het die volgende dag gebeur?

N...: Ek het ook 'n veluitslag orals oor my lyf gehad, veral in my gesig en nek. Hulle het my begin vra wat dit is ... dit is toe wat ek begin agterkom dat hulle weet wat met my verkeerd is.

Navorsers: Het hulle vir jou gevra of jy MIV-positief is?

N...: Nee, hulle het nooit gevra nie. Maar toe het hulle vir my gesê dat ek maar moet ophou werk, want hierdie griep gaan hulle ook infekteer.

Navorsers: Hoe het jy hieroor gevoel?

N...: Ek het gedink dat dit beter is dat ek maar eerder gaan. Maar ek was ook baie bekommerd oor my kinders en wat gaan van hulle word. Dit was maar net vir my kinders wat ek gewerk het.

Navorser: Dink jy hulle het geweet dat jy MIV-positief is?

N...: Miskien.

VRAAG 5:

PRAAT JOU WERKGEWER EN DIE ANDER GESINSLEDE MET JOU OOR MIV & VIGS?

N...: Nee, sy het nooit met my oor MIV & VIGS gepraat nie.

Navorser: Het jy geweet dat daar so 'n siekte is?

N...: Ja, maar my werkgewer het nooit met my daarvoor gepraat nie. Hulle het elke oggend baie vroeg gery en laat in die aande by die huis gekom. Ek en hulle het nooit gesprekke met mekaar gehad nie.

VRAAG 6:

WATTER WERK HET JY IN DIE HUIS GEDOEN VOORDAT JOU WERKGEWER UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

N...: Ek het die huis skoongemaak, wasgoed gewas, gestryk, skottelgoed gewas en vir die kinders elke oggend en elke middag kos gemaak ... kos soos brood en eiers, chips en wors.

VRAAG 7:

WATTER WERK HET JY IN DIE HUIS GEDOEN NADAT JOU WERKGEWER UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

N...: My werk het net eers dieselfde gebly. En toe het sy sommer net skielik verander. Sy het eendag vroeg van die werk afgekome en net gesê sy sal self vir haar tee maak. Ek het die koppies uitgehaal, maar sy het gesê ek moet dit net spoel en regsit dan sy sal self tee maak.

Navorser: En hoe het dinge toe verder gebeur?

N...: Hulle het nie my werk verander nie, want ek het mos opgehou met werk. Heeltemal.

VRAAG 8:

HOE BEHANDEL JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU NADAT HULLE UITGEVIND HET DAT JY MIV-POSITIEF IS?

N...: Die mevrou het nie baie gepraat nie, maar die kinders was nog steeds vriendelik met my. Ek het mos die veluitslag gehad en dan het die kinders die hele tyd vir my gevra oor dit: "Wat het met jou gesig gebeur?" As ek dan vir hulle sê ek weet nie wat met my gesig verkeerd is nie, het hulle elke keer gesê dat hulle ma vir my iets moet koop.

Navorser: En jou werkgewer? Het sy jou gevra wat met jou gesig verkeerd is?

N...: Nee. Sy het ook nie vir my iets vir my gesig gekoop nie.

Navorser: En die werkgewer se man? Hoe het hy jou behandel?

N...: Ja, as ek moet eerlik wees ... hy was baie vriendeliker as die vrou. Hy het my na sy dokter toe geneem en vir my medisyne vir die griep gekoop. Die man het ook altyd vir my gesê ek moet gesonde kos vir my vat om te eet ... die man het my soos 'n mens behandel. Terwyl ek by hulle gebly het, was ek soos een van die kinders in die huis. Ek het orals saam met hulle gegaan. As hulle winkels toe gegaan het, het ek saam gegaan. As hulle

vir hulle familie in Wierdapark gaan kuier het, gaan ek saam. Ook partykeer as hulle vir hulle familie in Garsfontein gaan kuier het, het ek saamgegaan. Partykeer het ek ook saam gery Warmbad toe. Hulle het my ook geleer om in 'n restaurant te eet. Ek het saam met hulle in die Spur en Wimpy gaan eet.

Navorsers: *En toe jy siek word?*

N...: *Nee, toe het alles verander en alles het gestop.*

VRAAG 9:

HOE KAN JOU WERKGEWER EN DIE RES VAN DIE GESIN JOU MET JOU SIEKTE HELP?

N...: *Dit sou vir my goed gewees het as hulle my nog net soos altyd behandel het en miskien vir my nog steeds gehelp het om dokter toe te gaan of my werk miskien minder te maak.*

Navorsers: *En nog iets?*

N...: *Om my met my kinders te help ... hulle het geweet dat ek die enigste een was wat vir my kinders gesorg het. Hulle het ook geweet dat ek net werk omdat ek vir my kinders wil sorg. Miskien kon hulle my help om vir my kinders 'n huis te koop...*

Navorsers: *Is dit al waarmee hulle jou sou kon help?*

N...: *Ja, en dalk ook vir my kinders help skool toe stuur en kos koop. My kinders was baie bang toe hulle hoor dat ek positief is. Hulle was bang dat ek sou doodgaan.*

VRAAG 10:

IS DAAR DALK IETS WAARMEE EK JOU KAN HELP, OF IETS WAT JY VIR MY WIL VRA?

N...: *(Lang stilte.) Ja.*

Navorsers: *Laat ek hoor?*

N...: *My man is vir my 'n probleem. Hy drink nog steeds al is hy siek en hy help my nie mooi nie. Skryf vir hom 'n brief dat hy moet verander.*

Navorsers: *Ek sal vir hom 'n briefie skryf dat hy my miskien moet bel, dat ons kan gesels. Dink jy dit sal help?*

N...: *(Opgewonde!) Ja, baie.*

Navorsers: *Baie dankie dat jy bereid was om met my te gesels. Dit het my baie gehelp.*

-oOo-